

DİNLER TARİHİNE GİRİŞ

MİRCEA ELİADE

Mircea Eliade (1907-1986) önde gelen din tarihçilerindendir. Çeşitli dinsel geleneklerdeki simgesel dile ilişkin araştırmalar yapmış ve mistik görüngünün temelini oluşturan mitlerin anlamını çözümleyip birleştirmeye çalışmıştır. 1928'de Bükreş Üniversitesinde felsefe dalında yüksek lisans yaptı. 1928-31 yıllarında Kalküta Üniversitesinde Sanskritçe ve Hint felsefesi okudu ve altı ay Himalayalar'daki Rişikeş *aşram*'ında yaşadı. 1933'te Yoga: *Essai sur les origines de la mystique indienne* adlı çalışmasıyla doktorasını tamamladı. 1933-39 yıllarında Bükreş'te Hint felsefesi ve din tarihi okuttu. 1945'te konuk profesör olarak Ecole de Hautes Etudes'e gitti. 1951' de, alanındaki en önemli eserlerden birisi olan Şamanizm'i yayımladı. 1956'da Chicago Üniversitesi'ne geçti. 1961'de *History of Religions* dergisini kurdu. 16 ciltlik Encyclopedia of Religion'un (1987) baş editörlüğünü yapmıştır. Eliade geleneksel ve çağdaş toplumlardaki dinsel deneyimi, *hiyerofani*'ler diye isimlendirdiği görüngüleri incelemiş, dünyanın çeşitli dinlerindeki izini sürmüş ve çözümlenmiştir. Eliade düşüncelerini yazdığı roman ve güncelerde de ifade etmiştir. Bu tür eserlerinden de bazıları dilimize çevrilmiştir.

İÇİNDEKİLER

YAYIMA HAZIRLAYANIN NOTU,	9
KISALTMALAR,	11
GEORGES DUMEZİL'İN ÖNSÖZÜ,	15
YAZARIN ÖNSÖZÜ,	22,
I. BÖLÜM - YAKLAŞIMLAR: KUTSALIN MORFOLOJİSİ,	27
II. BÖLÜM - GÖK: GÖK TANRILARI GÖKLESE~ SİMGELER VE AYINLER,	61
III. BÖLÜM - GÜNEŞ VE GÜNEŞ TAPIMLARI,	140
IV. BÖLÜM - AY VE AYIN GİZEMİ,	167
V. BÖLÜM - SULAR VE SU SİMGELERİ,	196
VI. BÖLÜM - KUTSAL TAŞLAR: EPİFANİLER, İŞARETLER VE BİÇİMLER,	222
VII. BÖLÜM - TOPRAK, KADIN VE DOĞURGANLIK,	243
VIII. BÖLÜM - BİTKİLER: YENİLENME AYINLERİ VE SİMGELERİ,	267
IX. BÖLÜM - TARIM VE BEREKET TAPIMLARI,	324
X. BÖLÜM - KUTSAL MEKANLAR: TAPINAK, SARAY, "DÜNYANIN MERKEZİ,"	
XI. BÖLÜM - KUTSAL ZAMAN VE EBEDİ YENİLENME MİTİ,	373
XII. BÖLÜM - MİTLERİN MORFOLOJİSİ VE İŞLEVİ,	392
XIII. BÖLÜM - SİMGELERİN YAPISI,	416
SONUÇ,	435
DİZİN,	401

GEORGES DUMEZİL'İN ÖNSÖZÜ

En ilkellerinden en uygar olanlarına kadar dinler, yalnızca mana'nın değişik uygulamalarından ibaret oldular; mana belirli bir çerçevesi olmayan ama her tür çerçeveye oturmaya hazır, tanımlanamayan fakat söyleme aktarılamaması nedeniyle tam da bu yetersizlikle nitelenen, ... her yere yayılmış gizemli bir güçtür.

Tanrı düşüncesinin kökeni üzerine tartışıldı: Ruh düşüncesinden bağımsız bir düşünce miydi bu? Yoksa tanrı düşüncesi, ruh düşüncesinden mi doğdu ?

YAZARIN ÖNSÖZÜ

Din, insanla ilintili bir olgu olduğu için toplumsal, dilsel ve ekonomik bir olgudur; çünkü insan dilden ve toplumsal yaşamdan ayrı düşünülemez.

Kutsal hakkında genel olarak söylenebilecek tek şey bu terimin tanımında saklıdır: kutsal olmayanın karşıtı.

Bu kitabın konusunu oluşturan iki soru vardır: 1) Din nedir ? 2) Hangi aşamada, din tarihinden söz edebiliriz ? ... mümkün olan en geniş anlamıyla **hiyerofanileri** (kutsal ifade eden herhangi bir şey) ele almakla yetinme niyetindeyiz.

I BÖLÜM YAKLAŞIMLAR: KUTSALIN MORFOLOJİSİ

1. "Kutsal" ve "Kutsal Olmayan"

Aslında, kutsalı belirlemek ve tanımlamak istiyorsak belli miktardaki "kutsallık" olgusunu, yani kutsal olguyu toparlamamız gereklidir. Daha başlangıçta kafa karıştıran bu "kutsal olguların" çeşitliliği, bir süre sonra incelemeyi felç etmektedir.

... hierofani yalnızca (her hierofaninin olduğu gibi) tarihsel değil, aynı zamanda yereldir de.

(**Yahve (Yhvh)** : Yahudiliğin tanrısının adını oluşturan dört harf, ... Grekçe'de "dört harfli" anlamına gelir ... Tevrat'ta Adonay veya Ha-Şem diye okunur ... Yhvh'nin Yahudi Hıristiyan geleneğindeki okunuşu ise Yehova'dır ... Yhvh'nin yerine "tanrılar" anlamına gelen Elohim de kullanılmıştır. - yn)

(**Borobudur** veya **Barabudur**: Orta Cava'da, 778 ila 850 yılları arasında inşa edilmiş, dünyanın en büyük Budist anıtı -yn)

(**Epifani, "tezahür"**. İlahi veya yüce bir varlığın görünmesi. ... Batı kilisesinde İsa Mesih'in, Magusların (astrologlar) temsil ettiği Musevi olmayanlara ilk kez görünmesi anısına kutlanan yortu.)

(**Kiplik**: Bir şeyin nasıl var olduğunun, nasıl gerçekleştiğinin ya da nasıl düşünüldüğünün olanak, gerçeklik, zorunluluk olarak biçimleri; varlığın olayların varoluş biçimi -yn)

3. Hierofanilerin Çeşitliliği

Bu kipliklerin varlığını bize kanıtlayan, bir hierofaninin üst din sınıfı tarafından farklı biçimde, halk tarafından farklı biçimde uygulanması ve yorumlanmasıdır.

Sonbaharın başında Kalküta'daki *Kalighat Tapınağına* giden halk için *Durga*, kendisine tekelerin kurban edildiği korkunç bir tanrıçadır; ama erginlenmiş birkaç *sakta* için *Durga* ölümden sonra dirilişin ve daimi kozmik yaşamın epifanisidir.

Özellikle *Şiva*'nın *lingam*'ına tapınanların büyük bir çoğunluğu *lingam*'ın, üreme organının arketipi olduğunu düşünmektedir; ama başkaları için farklı biçimlerde ortaya çıkan ve yeniden doğmadan önce dönemsel olarak ezeli, biçim öncesi bütünlüğüne geri dönen evrenin ritmik yaradılışı ve yok oluşunun bir işareti, bir "*ikono*"dur. *Durga*'yla *Şiva*'nın hierofanileri gerçekte nedir: "erginlenmişlerin" anladığı mı, yoksa "inanınan" kitleler tarafından kavranılan mı ? ... kitlelerin yüklediği

anlamla erginlenmişlerin yorumları, bunların her ikisi de Durga ve Şiva'da tezahür eden kutsalın özgün kipliğini ifade eder. Her iki hiyerofaninin de tutarlı olduğunu, yani onlar aracılığıyla ortaya konulan kutsalın kipliklerinin birbiriyle çelişmediğini, aksine birbirlerini tamamladıklarını ve birbirleriyle bütünleştiklerini göstereceğiz.

Örneğin bitki hiyerofanileri (yani bitkiler aracılığıyla ortaya konan kutsallık) simgelerle (kozmetik ağaç) ya da metafizik mitlerle (Hayat Ağacı) olduğu kadar "halk" ayinleriyle (mayıs ağacı gezdirme, odunların yakılması, toprak ayinleri) insanlığın kökenini bir bitki türüne bağlayan halk inanışlarıyla, bazı ağaçlarla bazı bireyler ya da toplumlar arasındaki, gizemli ilişkilerle, meyveler ya da çiçeklerin doğurganlık gücüyle ilgili batıl inançlarla, öldürülen kahramanın bir bitkiye dönüşlüğü masallarla, mitlerle, bitki ve tarım tanrılarının ayinleri ve mitleriyle vb ifade edilir.

En güvenilir yöntem birbirinden farklı tüm belgeleri dikkate alan ve kullanan yöntemdir. ... her hiyerofaninin böyle bir sistemi taşıdığını varsayabiliriz; "mayıs ağacı gezdirme töreni"yle ilişkili bir halk geleneğinin, Kozmik Ağacın ideogramıyla oluşturulan bitkisel kutsallık olgusunu getirdiğini fark edebiliriz; ... altı çizilmesi gereken tüm hiyerofanilerin aynı tutarlı açıklamalar sistemine, belli bir bitkisel kutsallık "kuramı"na gönderme yaptıkları ve bu kuramın yeterince "açık" olmayan hiyerofanilerde de öteki hiyerofanilerde de aynı biçimde uygulandığıdır.

... büyüü anlamak açısından önemli olan, bu tür bir büyüün ancak bazı kimselerin bir insanın tırnaklarının, saçlarının ya da üzerinde taşıdığı eşyaların ondan ayrıldıktan sonra bile bu canlıyla sıkı ilişki içinde olduğuna (kendi deneyimlerinden yola çıkarak) inanmalarıyla ya da bunun doğruluğunu (kuramsal olarak) ileri sürmeleriyle gerçekleşebilecek olmasıdır. Bu tür bir inanç, birbirlerinden çok uzakta bulunan nesnelere, özel kuralların (nesnelere organik olarak bir arada var olmaları, simgesel ya da biçimsel benzerlik ve işlevsel simetrikler) getirdiği bir tür sempati aracılığıyla birbirlerine bağlandıkları bir "ağ-mekan"ın var olduğunu kabul eder. ... Kadim uygarlıkların zihniyetleriyle ilgili bilgiler bize, bireylerin apaçık inançlarından değil, her tür bozulmaya karşın bunların kökenleri hakkında hala açık bilgiler veren mitlerden, simgelerden ve geleneklerden ulaşmaktadır. Bir anlamda bu kaynaklar, "yaşayan fosiller"dir. Kimi zaman tek bir "fosil" temsil ettiği bütün organik sistemi açığa çıkarmaya yeterlidir.

4. Hiyerofanilerin Çokluğu

Şu ana kadar ... amacımız, kutsal kavramını tanımlamak değil, elimizdeki belgeleri tanımaktır. Bu belgelere hiyerofaniler dedik, çünkü her biri kutsalın kipliklerini ortaya koymaktadır.

... bir Batılı için yabancı toplumların hiyerofanileri çoğunlukla sarsıcı ve anlamsızdır. Özgün ve egzotik dinlerin -özellikle Doğu dinlerinin- bazı özelliklerini sempatiyle karşılansa bile, örneğin taşların kutsallığını ya da mistik cinselliği anlamakta güçlük çekecektir. ... Bu zorluk, bir simgeyi kutsallığın ifadesi olarak kabul etmek, ya da mevsimlerin, ritimlerin ya da biçimlerin (hangi biçimde olursa olsun) hiyerofaniler olabileceğini kavramak söz konusu olduğunda daha da ciddi boyutlara ulaşır. ... Eğitsel önyargılarımızdan kurtulduğumuz ve bu tür davranışların kimi zaman panteizm, fetişizm, çocuksuluk olarak görüldüğünü unuttuğumuz sürece eski

kültürlerde kutsalın geçmişteki ya da güncel anlamını kavramayı başarabileceğiz ve kutsallığın biçimlerini ve geçişini anlama şansımız da bir anda artacaktır.

... bir insanın düzenlediği, hissettiği, karşılaştığı ya da sevdiği her şeyin bir hiyerofani olabileceği kesindir. Örneğin jestlerin, dansların, çocuk oyunlarının ve oyuncakların vb kökeninde dinsel bir neden yattığını bugün biliyoruz: Bunlar bir zamanlar belli bir tapımın jestleri ya da nesnelerydiler. Hatta müzik aletlerinin, mimarlık araç gereçlerinin, ulaşım araçlarının (hayvanlar, arabalar, sandallar) başlangıçta kutsal nesnelere ya da etkinlikler olduklarını biliyoruz. Tarihte bir biçimde kutsallık kazanmamış önemli hiçbir hayvanın ya da bitki türünün olmadığını da düşünebiliriz. Tüm mesleklerin, sanatların, endüstrilerin, tekniklerin dinsel bir kökeni olduğunu ya da zamanla tapımla ilgili değerler kazandıklarını biliyoruz. Bu listeyi günlük alışkanlıklarla (kalkmak, yürümek, koşmak) çeşitli işlerle (avcılık, balık tutmak, tarım), tüm fiziksel etkinliklerle (beslenmek, cinsel yaşam vs) ve dilin, belli başlı sözcükleriyle vs uzatabiliriz. ... herhangi bir yerde, herhangi bir zamanda, her insan grubu belli sayıda nesneyi, hayvanı, bitkiyi, hareketi vb hiyerofaniye dönüştürmüştür ve kuşkusuz, dinsel yaşamın bu binlerce yıl süren dönüşümünden hiçbir şey kaçamamıştır.

5. Hiyerofanilerin Diyalektiği

Ne olursa olsun her şey kutsallık kazanabiliyorsa, kutsal, kutsal olmayan dikotomisi (**Dikotomi** : Nesnelere, kavramların vb birbirinden temel olarak çok farklı ve birbirlerine indirgenemez oldukları düşünülen iki temel parçaya bölünmesi – yn) hangi ölçüde geçerli bir dikotomidir ? Bu karşıtlık yalnızca görünüştedir; çünkü eğer hemen hemen her şeyin hiyerofani olabileceği doğruysa ve tarihin herhangi bir döneminde, herhangi bir yerde kutsallık kazanmamış ne bir nesne ne bir canlı ne de, bir bitki vb varsa, tarihin akışında tüm bu hiyerofanileri bünyesinde toplamış hiçbir dinin ya da ırkın olmadığı da doğrudur. Başka bir deyişle hangi din olursa olsun her zaman kutsal nesnelere ya da canlıların yanı sıra kutsal olmayan nesnelere ya da canlılar da olmuştur. ... herhangi bir nesne grubu hiyerofaniye dönüştüğünde her zaman bu gruba ait olan, ama bu ayrıcalığı paylaşmayan nesnelere de olmuştur.

Örneğin "taş tapımı"ndan söz edildiğinde, tüm taşlar kutsal kabul edilmez. Gerek biçimleri gerek büyüklükleri ya da ayınlerdeki işlevleri yüzünden tapınılan bazı taşlar her zaman var olmuştur. Buna karşın taş tapımından söz edilemez; bu kutsal taşlara artık sıradan taşlar olmadıkları, bir "nesne" olarak normal varoluş koşullarını taşımadıkları, başka bir şeye dönüştükleri, hiyerofani oldukları ölçüde tapınılmaktadır. Hiyerofaninin diyalektiği, çok ya da az açık bir seçim, bir soyutlama gerektirir. Bir nesne, kendisinden "farklı bir şey" olduğu (yani bunu ifade ettiği) ölçüde kutsaldır. ... Bizim açıklığa kavuşturmaya çalıştığımız, hiyerofani olmanın bir seçim gerektirdiği; hiyerofaninin nesnenin, çevresinin geri kalanından açık bir biçimde ayrılmasını, soyutlanmasını gerektirdiğidir. Kutsallık kazanan büyük bir alan olsa bile - örneğin gök ya da aile ortamı ya da "vatan"- her zaman geriye kalan bir kısım vardır. Kutsallık kazanan nesnenin ötekilerden ayrılması en azından kendi içinde genel bir kuraldır; çünkü bu nesne, kutsal olmayan herhangi bir nesne olmayı bıraktığı anda bir hiyerofani olmuştur, yeni bir "boyut" kazanmıştır: kutsallık boyutuna geçmiştir.

Tuhaf, tek, yeni, eşsiz ya da korkunç olan her şey büyüsel-dinsel güçlerin toplanması için mükemmel bir zemindir ve koşullara göre kutsallığın neden olduğu iki yönlü duygu nedeniyle ya tapınılan ya da kaçınılan bir nesneye dönüşür. ... Hangi alanda olursa olsun mükemmellik korkutur ve en uygar toplumlarda bile ermişe ya da dahiye karşı duyulan korkunun açıklamasını mükemmelliğin bu kutsal ya da büyüsel değerinde bulabiliriz; ancak mükemmellik bu dünyaya ait bir nitelik değildir. *Dünyadan değildir, öteki taraftan gelmektedir.*

Aynı kaygı ya da aynı çekimserlik yabancı, tuhaf, yeni olan her şeye karşı duyulur; çünkü bu tür şaşırtıcı varlıklar, her ne kadar saygı duyulması gereken bir güç olsa da, tehlikeli bir gücün işaretleridir. ... "yabancı, sıra dışı şeyler, alışılmamış olaylar, olağandışı uygulamalar, bilinmeyen besinler, yeni teknikler tüm bunlar karanlık güçlerin ifadeleri olarak görülürler."

6. Tabu ve Kutsalın Çelişikliği

... hiyerofaniler ... Her durumda, kratofaniler, yani güç tezahürleri olarak kabul edilirler ve sonuçta bunlara saygı duyulmakla kalmayıp bunlardan çekinilir. Kutsalın çelişikliği her zaman ruhsal düzeyde olmaz (hem çekmesi hem de itmesi olgusu) kimi zaman değerler düzeyinde olur: kutsal hem "kutsal"dır hem de "kirlenmiş"tir. ... Kirlenen nesnelere ya da canlılar kratofaniler ve hiyerofaniler gibi kutsal olmayan her şeyden ayrı tutulmalıdırlar. Din dışı koşullarda bulunuyorsanız, yani, ayinsel olarak hazırlanmamışsanız belli bir tehlike altına girmeden kirlenmiş ya da kutsanmış, bir nesneye yaklaşamazsınız. Tabu olarak, -etnologların Polinezya dilinden aldıkları bir sözcük- nitelendirilenler, dokunulmaları durumunda tehlike yaratan bu tür "kirlenmiş" ve "yasaklı" nesnelere, insanlar veya yapılmaması gereken eylemlerdir. Genelde her tür nesne, olay ya da insan ya en başından tabudur ya da sonradan tabu niteliği kazanır; tabu olan kendi öz varlığı nedeniyle veya varlığında meydana gelen önemli bir değişiklikten az ya da çok kesin bir biçimde doğadan gelen bir güçle, donanır. ... genelde tabular uzun ömürlü değildir; şeyler tanındıklarında, dokunulduklarında ve yerel kozmosa uygun hale getirildiklerinde nesnelere düzenini bozma güçlerini kaybederler.

Bazı tabular da kadınlara, cinselliğe, doğuma ya da bazı belirli olaylara yöneliktir ... Ama sürekli tabular da vardır: ... Bu açıdan bakılırsa kral, kral olması nedeniyle güçle donatılmıştır ve ona ancak bazı önlemler alarak yaklaşabilirsiniz; krala dokunulmaz, kralın gözlerinin içine bakılmaz, onunla konuşulmaz vb. Bazı bölgelerde hükümdar toprağa dokunmamalıdır, çünkü güçleriyle toprağın ölmesine neden olabilir; bu nedenle taşınmalı ya, da halı üzerinde yürümelidir, vb.

Bazı nesnelere, kişiler ya da bölgeler tamamen farklı bir ontolojik sisteme dahil olurlar ve bunlara dokunmak ontolojik düzlemde ölümcül sonuçlar doğuracak bir kırılmaya neden olur. Bu tür bir kırılmaya karşı duyulan endişe kutsal olmayanla hiyerofani ya da kratofani arasında yer alan ontolojik farklılıklardan doğar - insanın, kutsanmış veya bazı büyüsel-dinsel güçlere sahip olduğuna inanılan yiyeceklerle ilişkisinde de görülür.

Kutsallığın bu çelişikliği -hem çekici hem itici olması- ... insanın kutsala karşı bu çelişkili eğilimidir. ... Bir yandan hiyerofanilerle ve kratofanilerle mümkün olduğunca

çok temas ederek kendi gerçekliğini artırmaya ve güvence altına almaya çalışmaktadır, öte yandan bunun kendi kutsal olmayan koşullarına üstün bir antolojik düzeyde katılmasıyla bu "gerçekliği" kaybetmekten çekinmektedir; onu aşmaya çalışırken tamamen ardında da bırakamaz. İnsanın kutsala karşı bu çelişik davranışı, yalnızca olumsuz hiyerofani ve kratofani lerde (ölülerden korkmak, ruhlardan ve "kirlenmiş" her şeyden korkmak) değil, en gelişmiş din olgularında da kendini gösterir.

... çirkinlik ve biçimsizlik, bu nitelikleri taşıyanları ötekilerden, ayırıp kutsal kılar. ... Kongo'da tüm albinoların ve cücelerin rahip olduklarını ... "Bu adamların uyandırdığı saygının kökeninde gizemli bir güçle donatıldıkları düşüncesi olduğundan kuşkumuz yoktur."

Şamanların, büyücülerin ve büyücü hekimlerin nöropatlar ya da sinirsel açıdan dengesizler arasından seçilmesine tuhaf ve olağanüstü olana verilen ayrıcalık neden olmaktadır. Bu tür işaretler bir seçimi göstermektedir: ... Bu seçim, her zaman bu tür dışarıdan belli olan işaretlerle (çirkinlik, sakatlık, delilik vb) ortaya konulmaz; bu dinsel eğilim, adayın isteyerek ya da istemeyerek boyun eğdiği ayinlerle ya da fetişist bir rahip tarafından seçilerek ortaya konulur; ama her zaman bir *seçim* söz konusudur.

7. Mana

Sıra dışılık ve olağanüstülük kafa karıştırıcı epifanilerdir: doğal olandan farklı bir şeyi belirtirler ... Bu tür örnekler bazı yazarların tüm dinsel görüngülerin türediğini düşündüğü Melanezya'daki mana düşüncesini anlamamızı sağlayacaklardır. Melanezyalılar için mana; bazı bireylerin, genel olarak ölülerin ruhlarının ve tüm ruhların sahip olduğu gizemli ve etkin bir güçtür. Muazzam kozmik yaratılış ancak ilahi mana sayesinde gerçekleşmiştir ... Tuvaletlerin de insan bedeninde ve dışkılarda var olan "kudreti toplayıcı" yönleriyle kendi *mana*'ları vardır.

Nesnelerde ve insanlarda da mana vardır; çünkü bunu bazı üstün canlılardan almışlardır; başka bir deyişle kutsala gizemli bir biçimde bulaşmışlar ve buna bulaştıkları ölçüde mana'ya sahip olmuşlardır. ... Niteliği açısından bu güç, fiziksel güçlerden farklıdır ve bu gücün uygulanmasının belli bir nedeni de olmayabilir ... İyi bir savaşçı gücünü, kendi fizik gücüne ya da atalarına değil, ölü bir savaşçının ona verdiği mana'ya borçludur; bu mana, boynuna asılı küçük bir taştan oluşan muskada, kemerine asılı birkaç yaprakta, dilindeki duada bulunur. Bir insanın domuzları ürüyorsa ya da bahçesinin verimi artıyorsa bunun nedeni, bu domuzun ve ağaçların sahibinin, özel bir manayla yüklü taşlara sahip olmasıdır. ... Mükemmel olan her şey mana'ya sahiptir; yani insanda etkin, devingen, yaratıcı ve mükemmel ne varsa mana'dan kaynaklanır.

Dinde ilk evrenin animizm olduğunu ileri süren Tylor ve ekolünün kuramlarına karşı İngiliz antropolog R. R. Marrett, kişiye bağlı olmayan bir gücün varlığına inanılan bu inançta, dinin animizm öncesi başka bir evreden daha geçtiğini söylemiştir. ... Bir iki noktaya parmak basmakta yarar vardır: 1. Mana olgusu, her ne kadar bu olguya Melanezya çevresi, dışındaki dinlerde de rastlasak, evrensel bir unsur değildir ve sonuç olarak mana'nın dinlerin, ilk evresini temsil ettiğini söylemekte

zorlanmaktayız; 2. Manayı kişiye bağlı olmayan bir güç olarak düşünmek hatalı bir bakış açısıdır.

Siular bu güce **wakan** adını verirler ... Irokualar aynı unsuru adlandırmak için **orenda** terimini, kullanmaktadır ... Huronlarda **oki**, Antiller'de **zemi**, Afrikalı Pigmelerde (Bambutu) **megbe**, tüm bu terimler mana kavramına karşılık gelmektedir. Ama şunu da belirtmek gerekir ki, herhangi biri ya da herhangi bir şey oki'ye, zemi'ye, megbe'ye, orenda'ya sahip olamaz yalnızca tanrılar, kahramanlar, ölülerin ruhları ya da kutsalla belli bir ilişkiye girmiş insanlar ve nesnelere, yani büyücüler, fetişler, putlar vb **mana**'ya sahip olabilir.

Mana evrensel bir olgu değildir. Mana tüm dinlerde karşımıza çıkmaz ve ortaya çıktığı dinlerde de ne tektir ne de en eski dinsel biçimdir. ... Siular ve Algonkinlerdeki **wakanda** ve **manitu** kavramlarıyla ilgili yaptıkları araştırmalardan elde ettikleri sonuçları inceleyerek, bu terimlerin "kutsal," "yabancı," "önemli," "muhteşem," "olağanüstü," "güçlü" anlamına geldiklerini, ancak "içkin güç" düşüncesinden tamamen uzak olduklarını belirtmiştir.

... kozmik nesnelere ve olaylardan; canlılardan ya da insanlardan kopuk tanrısal mana'ya hiçbir yerde rastlayamayız.

8. Hiyerofanilerin Yapısı

Sorunu ontolojik açıdan ele almanın daha doğru olduğunu ve tam olarak var olanın her zaman mana'ya sahip olduğu saptamasında bulmanın daha sağlıklı olduğunu saptadık.

Yalnızca temel kratofani ve hiyerofanilerden oluşan hiçbir din yoktur. ... bir din, ilkel dinlerden birisi de olsa kolay kolay temel hiyerofani seviyesine indirgenemez (mana, totemizm, animizm). ... "ilkelerde" göklerde oturan ve gök, epifanileriyle tecelli eden Kadiri Mutlak bir Yüce Varlığa olan inanca hemen her yerde rastlarız; bununla birlikte bu Yüce Varlık tapımda hiçbir önemli role sahip değildir hatta başka dinsel güçlerle temsil edilir (totemizm, ata tapımı, ay ve güneş mitolojileri, bereket inançları vb). Bu tür Yüce Varlıkların dinsel yaşamdan kayboluşları kuşkusuz tarihin sorunudur; bu kayboluş, bunlarla kısmen özdeşleştirilen başka güçlerin ortaya çıkışıyla gerçekleşmiş olabilir.

Ezeli hiyerofanilerin bu biçimde yeniden değerlendirilişine sık sık tanık olmaktayız; din tarihi çoğunlukla kutsalın tecellisi sürecinde kutsalın değer kaybetmesi ve sonra tekrar değer kazanmasının tarihinden ibarettir. ... Zihinsel ve kültürel yetilerine daha "uygun" bir vahiyle karşı karşıya kalanlar, eski din evrelerinde kabul edilen hiyerofanileri dinsel düzlemde yeniden değerlendiremezler ve bunlara inanmaz hale gelirler.

Diyalektiğin esası aynıdır: kutsal, kendisinden başka bir şey aracılığıyla ortaya konulur; nesnelere, mitler ya da simgeler aracılığıyla tecelli edebilir ama kendini, asla bütünüyle, olduğu gibi, doğrudan ortaya koymaz.

9. Hiyerofanilerin Yeniden Değer Kazanması

... tanrının bedenlenmesi, onun istediği biçimi alma özgürlüğünü ortaya koyar.

Tanrı sahip olduğu özgürlükle istediği her biçime girebilir, hatta taş biçimine ya da tahta biçimine de girebilir. Bir an için "tanrı" terimini kullanmaktan kaçınalım ve şu biçimde açıklayalım: Kutsal her biçimde hatta en garip biçimlerde bile kendini ortaya koyar.

10. "İlkel" Din Görüngüsünün Karmaşıklığı

... bazı temel ilkeleri ... 1. Kutsal, nitelik açısından kutsal olmayandan farklıdır. ... 2. Kutsalın bu diyalektiği yalnızca "ilkel" olanlar için değil, tüm dinler için geçerlidir. 3. Hiçbir yerde yalnızca temel hiyerofanilerle karşılaşmayız (olağandışı, olağanüstü, yeni kratofaniler: mana vb) aynı biçimde hiçbir yerde yalnızca evrimci bir bakış açısıyla baktığımızda, üstün olarak nitelendirilebilecek dinsel biçimlerin izlerine de rastlamayız (örneğin Yüce Varlıklar, ahlak kuralları, mitler vb); 4. Her yerde, hatta üstün dinsel biçimlerin izleri dışında bile, temel hiyerofanileri düzenleyen bir sisteme rastlarız. Sonradan gelen hiyerofaniler bu "sistemi" sarsamazlar; sistem, kavmin tüm dinsel deneyimlerinden oluşur (mana, sıra dışı kratofaniler vb, totemizm, atalar tapımı ve benzerleri); ama temel hiyerofanilere indirgeyemeyeceğimiz bir dizi kuramsal gelenekten de oluşur.

Bazı biçimlerin egemen oldukları doğrudur (örneğin Avustralya'da totemizm, Melanezya'da mana, Afrika'daki atalar tapımı vb) ama bu biçimler asla bu dinin bozulmasına neden olmazlar. ... ayın evrelerinin, mevsimlerin, cinsel ya da toplumsal erginlenme süreçlerinin, uzay simgeciliğinin eski insanların gözünde dinsel anlamlar kazandığını, yani hiyerofaniler olduğunu anlayabiliyoruz; ama beslenme ve seks gibi fiziksel ihtiyaçların ya da "yıl" gibi ideogramların nasıl olup da aynı değere sahip olduğunu anlamakta zorlanıyoruz.

Eski kültürlerin insanıyla modern insanı birbirinden ayıran temel farklardan biri de eski insanların, günlük yaşamı (öncelikle cinsellik ve beslenme) belli bir kutsallık içinde yaşamalarıdır. ... Bunlar modern insan için fiziksel etkinliklerdir; oysa eski kültürlerin insanı için kutsal eylemlerdir, törenlerdir; bunlar aracılığıyla yaşamın temsil ettiği güçle birleşirler. ... ilkel insan kendisini ancak (içerik ve anlamdan yoksun) bu otomatizmlerden, değişimden, "kutsal olmayan"dan hiçlikten kurtararak kendisini gerçekliğe yaklaştırır, deyim yerindeyse Varlığa dahil eder.

Ataların yada tanrıların *in illo tempore* ("tarihin" başlangıcında) yapmış olduğu bir davranışın yinelenmesinden oluşan ayinde, hiyerofani aracılığıyla, en sıradan en anlamsız eylemlere yeniden "varlık kazandırılmak" istenir. ... Eski zaman insanı, tüm fiziksel eylemlerini, törene dönüştürerek "öteki tarafa geçmeye," zamanın (oluşumun) öbür tarafına geçmeye, sonsuzluğa ulaşmaya çalışır ... "ilkel insanın" sıradan fiziksel eylemleri bir ayine dönüştürme ve böylece onlara ruhsal bir değer kazandırma eğilimi olduğunu şimdiden saptamamız gereklidir.

... bu gerçekler, kutsal olma koşullarını taşıdıkları için değil, insan bunlar aracılığıyla anlamsızlıktan, hiçlikten tek kelimeyle kutsal olmayan ortamdaki kurtulduğu için de

kutsaldır. ... eski insanın yalnızca kavramlar ya da kavramsal öğeler kullanmadığı hatta öncelikle simgeler kullandığı sık sık unutulur.

... eski kültürlerin insanın gerçekleştirdiği eylemlerin çoğunu, zamanın başlangıcında bir tanrı ya da bir kahraman tarafından ilk kez gerçekleştirilen bir davranışın, bir eylemin tekrarı olarak kabul ettiğini göreceğiz. ... Belki de bu tekrarın amacı, eyleme normallik kazandırmak, ona ontolojik bir konum kazandırarak onu yasallaştırmaktır; çünkü eylem yalnızca bir **arketipi** tekrar ettiği sürece gerçektir.

II. BÖLÜM

GÖK: GÖK TANRILARI GÖKSEL SİMGELER VE AYINLER

11. Kutsal Gök

Dünyanın en yaygın dualarından birinde şöyle seslenilir: "Gökteki Babamız." Dünyanın en eski duası da aynı Gök Babaya edilmiş olabilir; bu da bize Ewe kabilesinden bir Afrikalının "Nerede gök, orada Tanrı" duasını açıklamaktadır ... hemen hemen tüm inanışlarda evreni yaratan ve (gönderdiği yağmurlarla) toprağa bereket veren göksel bir varlığın mevcudiyetidir. Bu tür varlıklar sonsuz bilgiğe ve ayrıcalığa sahiptirler: kabilenin ahlak kurallarını ve ritüellerini dünyada buldukları kısa süre içinde bu tanrılar belirlemişlerdir: kurallarına uyulup uyulmadığını kontrol ederler ve aksi durumda kurallarını çiğneyenlere yıldırımlarını gönderirler.

Göğe bakmak aydınlanmak demektir. Gök ilkel insana gerçekte nasılsa öyle görünür: sonsuz ve aşkın. ... Aşkınlığının simgesi sonsuz olmasından kaynaklanır. "En yüksek" olmak, doğal olarak tanrılara özgü bir niteliktir. İnsanın ulaşamadığı yukarı bölgeler, yıldızlı gök, tanrılara özgü aşkınlık, mutlak gerçeklik, sonsuzluk gibi ayrıcalıklara sahiptir. Bu tür bölgeler tanrıların mekanlarıdır: bu bölgelere, ancak birkaç ayrıcalıklı kişi göğe yükselme ayiniyle ulaşır; bazı dinlere göreyse buralar ölümlerin ruhlarının gittiği yerlerdir. "Yüksek," insanların ulaşamayacağı bir boyuttur; doğal olarak insanüstü güçlerin ve varlıkların sahip olduğu bir yerdir; tapınağın basamaklarını törensel olarak çıkan ya da göğe uzanan ayinsel bir merdivene tırmanan kişi artık insan değildir; ayrıcalıklı ölümlülerin öldükten sonra serbest kalan ruhları, göğe yükselirken insan olma durumundan sıyrılırlar.

Gök, doğal olarak varlığıyla aşkınlığı, gücü ve değişmezliği "simgeler." Gök vardır; çünkü yücedir, sonsuzdur, dokunulmazdır, güçlüdür.

Çünkü yalnızca "yüce" olmak, "yükseklerde" bulunmak (dinsel anlamda) "kudretli" ve kutsal olmakla eşdeğerdir; hatta bazı tanrı adlarının etimolojileri de bunun kanıtıdır.

"en yüksek," "parlak," "gök" kavramları az ya da çok açık biçimde eski terimlerde var olan kavramlardır ve bunlar aracılığıyla uygar halklar tanrı düşüncesini ifade ederler. Tanrının aşkınlığı, göğün ulaşılmazlığı ezeliyeti, ebediyeti ve yaratıcı gücüyle (yağmur) ortaya konur.

12. Avustralya Gök Tanrıları

Baiame, Avustralya'nın güneydoğusunda yaşayan kabilelerin yüce tanrısıdır ve gökte, bir akarsuyun yanında (Samanyolu) yaşar ve burada masumların ruhlarını kabul eder. Kristal bir tahtta oturur; güneş ve ay "oğulları" ve yeryüzündeki habercileridir. ... Yıldırım sesidir; dünyaya bereket veren ve ürünlerin büyümesini sağlayan yağmuru o yağdırır; bu anlamda "yaratıcıdır." Baiame, kendi kendini yaratmıştır ve her şeyi ex nihilo var etmiştir. Öteki gök tanrıları gibi Baiame her şeyi duyar ve görür. ... iyidirler ("Babamız" olarak çağrılırlar), erdemlileri ödüllendirir ve ahlakı yüceltirler. ... Avustralya dinlerinin başlıca özelliği üstün ve yaratıcı bir yüce varlığa inanmak değil totemizmdir; ... yüce tanrılar sürekli olarak dinsel hayatın kıyısına itilirler ve sonunda unutulurlar; insana daha yakın öteki kutsal güçler günlük yaşamda daha ulaşılabilir, daha yararlı ve önder bir roledirler.

13. Andamanlılarda, Afrikalılarda Gök Tanrıları

Ulu varlık Puluga'dır; ... gökte oturmaktadır ve sesi gök gürültüsü, nefesi rüzgardır; fırtına, öfkesinin işaretidir; çünkü emirlerine uymayanları yıldırımlarla cezalandırır. Puluga her şeyi bilir, ama insanların düşüncelerini ancak gündüzleri okur (doğalcı bir yaklaşım; her şeyi gören her şeyi bilen). Kendine bir eş yaratır ve çocukları olur. Gökyüzündeki evinin yanında güneş (dişil) ve ay (eril) vardır, bunların çocukları da yıldızlardır. Puluga uyuduğunda kuraklık olur. Yağmur yağdığında, tanrı yeryüzüne inmiş ve yiyecek arıyor demektir. Puluga dünyayı ve ilk insan Tomo'yu yaratır. ... Bir gün,. Puluga'nın öfkesi patlar ve tufan tüm dünyayı kaplar ve insanların sonu gelir; yalnızca dört kişi kurtulur tufandan. ... Andamanlılar hiçbir tanrı tapımına sahip değillerdir, dua etmez, adak adamaz, ibadet etmez, lütuf bek lemezler. Yalnızca Puluga'nın korkusu yüzünden emirlerine uyarlar; ... bu gelenekler arasında bereketli bir avdan sonra, köye dönen avcıların "kutsal sessizliklerini" sayabiliriz.

Tierra del Fuego'daki Selknamlı göçebe avcılarda tanrı, Temaukel olarak adlandırılır; ama bu ad asla telaffuz edilmez. ... Bu tanrı insanlardan uzaktır, dünya işleriyle ilgilenmez, imgeleri ya da rahipleri yoktur. Ahlak kurallarını getirmiştir, yargılayandır ve nihayetinde bütün mukadderatın sahibidir. Ona yalnızca hastalık söz konusu olduğunda dua edilir. ... kötü havalarda , ona özel adaklar sunulur.

Bantu kabileleri Ba-ilalar, gökte oturan, her şeye kadir ve her şeyi yaratan ve adı Leza olan bir Yüce Varlığa inanırlar. "Leza düştü" (yağmur yağdı), "Leza kızgın" (gök gürledi) vb denilir.

Göğün maviliği Mawu'nun yüzüne örttüğü peçedir; bulutlar giysileri ve mücevherleridir; beyaz ve mavi en sevdiği renklerdir. Işık Mawu'nun bedenine sürdüğü yağdır. Yağmur yağdırır ve her şeyi bilir.

14. "Deus Otiosus" (Durağan Tanrı : Yaratılmış düzenle veya insanlarla ilişkisini koparmış tanrı. Bu tasavvurda, Yüce Tanrının diğer tanrılar veya göksel varlıklar üzerindeki otoritesi devam etmekle birlikte etkinliğini onlara devretmiştir -yn)
Tapımın olmayışı-daha doğrusu kutsal törenlerle ilgili belirli bir takvimin olmayışı-gök tanrılarına ilişkin tapımların büyük çoğunluğunun belirgin özelliğidir.

Bir yerli, bunu şöyle açıklar: "Neden ona adaklar adayalım ki ? Ondan korkacak bir şeyimiz yok; çünkü ölülerimizin ruhlarının tersine bize hiçbir zaman bir kötülüğü dokunmamıştır." ... dinsel yaşamı yönlendiren, ruhlara duyulan korku ve ruhlar tapımıdır; yağmur için bile atalara ... yakarılır.

Göğün Yüce Varlığının insanlardan uzak oluşu ve ilgisizliği Batı Afrikalı Gyriamaİar tarafından çok güzel biçimde ifade edilmiştir: "Mulugu (tanrı) yukarıdadır, ruhlar aşağıdadır (kelime anlamıyla 'yerde'dir). ... Bantular şöyle der: "Tanrı, insanı yarattıktan sonra, onunla hiç ilgilenmez."

Yalnızca gerek olduğunda bu tanrılara yakarılması, onların gökyüzüne özgü yapılarını ortaya koymaktadır. Ekvator Afrika'sının Pigmeleri Tanrının (Kmvum) insanlarla ilişkiye girmek isteğini gökkuşağıyla gösterdiğini söylemektedirler. Bu nedenle ne zaman gökkuşağı çıksa yaylarını alırlar ve bunları gökkuşağına doğru gererek ilahiler söylemeye başlarlar. ... yalnızca "ilkel" insan uygar insanlar gibi artık ihtiyacı kalmadığında bu tanrıları kolaylıkla unutabilmektedir; var olmanın zorlukları karşısından insan gökten çok yere yönelmektedir ve yalnızca yeryüzünde ölüm tehlikesi altında kaldığında göğün önemini yeniden hatırlamaktadır.

15. Gök Tanrılarına Yardımcı Yeni ilahi "Biçimler"

Aslında hiçbir ilkel dinde göğün yüce varlıkları önemli bir rolde değildirler. Avustralyalıların en başta gelen dini totemizmdir. Palinezya'da, her ne kadar büyük bir gök tanrıya ya da insanoğlunun atası sayılan kutsal bir çifte inanılıyorsa da, dinsel yaşam, çok zengin ve çeşitli bir çok tanrıçılıkla yada çok demonculukla biçimlenmektedir. Batı Caroline'in Yap adalarında halk ruhlara (taİiukan) tapmaktadır

Afrika halkları az çok bozulmamış bir Yüce Varlık inancını korusalar da tektanrıçılıktan veya tektapımcılıktan (başka tanrıların da var olduğunu kabul eden tek tanrı tapımı) başka şeylerin de baskın olduğu bir dinsel yaşamları vardır.

Gök (eril) ile Yer'den (dişil) oluşan ilk kutsal çift modeli oldukça yaygındır. ... İlk tanrısal çifte olan inancın değişik türevlerine Afrika'da da, rastlamaktayız. ... Gök-Yer mitinin bir örneğine de güney Kaliforniya'da rastlıyoruz (her şey kız kardeş ve erkek kardeşin birleşmesinden doğmaktadır).

16. Kaynaşma ve Yerine Geçme

Görüldüğü gibi yüce gök tanrı her yerde yerini başka dinsel biçimlere bırakmaktadır. Bu değişimin morfolojisi çeşitli olabilmektedir; ama her değişimin anlamı kısmen aynıdır: göksel varlıkların aşkınlığı ve edilgenliğinden daha devingen, etkili, kolay ulaşılabilir biçimlere geçiş. Bu noktada tanık olduğumuz, kutsal olanın "aşamalı bir biçimde somut bir biçime indirgenmesi" dir.

Melanezya'da, sık sık iki erkek kardeşle ilgili bir mit anlatılır; bu erkek kardeşlerden biri zekidir öteki aptaldır (ayın iki evresi); onları yaratan göğün Yüce Varlığıdır ve kardeşler zamanla bu tanrının yerini almışlardır. Genelde Yüce Varlık tanrı yerini, evreni düzenleyen bir **demiurgos**'a bırakır, demiurgosu da Yüce Varlık yaratmıştır

ve demiurgos Yüce Varlık adına onun emirlerini izleyerek dünyayı düzen içinde tutar; bazı durumlarda Yüce Varlık yerini bir güneş tanrısına bırakır.

Kuzey Amerika'da göğün Yüce Varlığı genellikle bir kuşla (karga vb) temsil .",. edilen gök gürültüsü ve rüzgarın mitolojik kişileştirilmesiyle birleştirilme eğilimi vardır; bir kanat çırpışıyla rüzgar çıkarır ve dili, şimşektir. ... Siu Kızılderilileri yıldızların ve meteorolojik olayların, güneşin, ayın, özellikle gök gürültüsünün **wakan**'la dolu olduğunu düşünürler.

Gök gürültüsü tüm mitolojilerde gök tanrının silahıdır ve yıldırımıyla vurduğu yer kutsallık kazanmaktadır; yıldırımın çarptığı insanlar da kutsanmaktadır. En çok yıldırım düşen ağaca (meşe) Yüce İlahi'nin ihtişamı bahşedilir. ... Yukarı bölgelerden düşen her şey gökyüzünün kutsallığına sahiptir; göktaşlarına, onunla dolu oldukları için saygı gösterilir.

17. Göğün Yüce Varlıklarının Eskiliği

Kesin olarak, göksel varlıklara dinsel bağlılığın ilkel insanın ilk ve tek inancı olduğunu ve diğer tüm dinsel biçimlerin daha sonra ortaya çıktığını ve belirli sapmalar gösterdiklerini kesin olarak söyleyemeyiz.

Kesin olarak belirtebileceğimiz bir nokta da şudur: Genel olarak, gök hierofanisi ve göksel Yüce Varlıklara inanç yerini başka dinsel kavramlara bırakmıştır. Yine genel olarak bu tür büyük gök varlıkların eskiden dinsel yaşamın merkezini oluşturduklarını oysa bugün ilkel toplumlarda merkezden uzaklaşmış kenarda kalmış olduklarını söyleyebiliriz.

Erginleme bir bilgilenme vesilesi olduğu kadar bir yenilenme ritüelidir. Bilgi, dünyanın bütün olarak kavranması, kozmik bütünü yorumlanması, varoluşun ardında yatan nihai sebeplerin ortaya çıkarılması vb bütün bunlar göğün tefekkürü, gök hierofanisi ve göğün Yüce Tanrıları sayesinde mümkün olmuştur.

Bununla birlikte, bu eylemlerde ve bu düşüncelerde yalnızca basit rasyonel kaygılar olduğunu düşünürsek çok yanıltıcı oluruz. Aksine bunlar büyük bir olasılıkla nedensellik kaygısı taşıyan, ama her şeyden önce varoluş sorunuyla yüzleşmiş -daha doğrusu kendisini bu sorunun içinde bulmuş- insanın eylemleridir. Erginleme törenleri sırasında metafizik doğanın tümüyle ortaya konuluşu (insan ırkının kökeni, tanrıların ve ataların kutsal tarihi, başkalaşım, simgelerin anlamı, gizli adlar vb) yalnızca yeni erginlenmiş birisinin bilgiye susamışlığını gidermeye yönelik değildir, aynı zamanda öncelikle onun varoluşunun pekiştirilmesini, yaşamın ve bolluğun sürekliliğinin sağlanmasını, ölümden sonra mutlu bir yaşam güvencesini vb amaçlar.

Bu gök tanrılarının öncelikle yaratıcı ve her şeye kadir olmakla kalmayıp aynı zamanda her şeyi bilen, yüce "bilgeliğe" sahip varlıklar olma zorunlulukları onların bazı dinlerde neden soyut tanrısal figürlere ve evreni açıklamaya çalışan ya da mutlak gerçeği ifade etmek için kullanılan kişileştirilmiş kavramlara dönüştüklerini açıklamaktadır. Yeni Zelanda'nın ve Tahiti'nin gök tanrısı İho, erginlenmişlere yalnızca ezoterik dinsel bir öğretide içinde ortaya konulan bir tanrı olmaktan çok,

felsefi bir kavramdır. Diğer gök tanrılarının -Bantu halkının Nzambi'si, Sia Kızılderililerinin Sussistinako'su- cinsiyeti yoktur; bu, tanrıyı metafizik bir ilkeye dönüştüren soyutlama olayını açıkça ortaya koymaktadır.

Gökyüzünün Yüce Tanrıları, felsefi kavramlara dönüşebilmektedirler; çünkü gök hiyerofanisi bizzat metafizik açıklamalara dönüşebilmektedir; yani yalnızca gökyüzünün tefekkür edilmesi bile insanın zayıflığının ve tanrıların aşkınlığının ortaya koyulmasının yanı sıra bilginin, manevi "gücün" kutsallığı ve tinsel "güç" de ortaya konulmaktadır.

18. Kuzey Kutbu ve Orta Asya Halklarında Gök Tanrılar

İlkelerin dinlerinden çoktanrılı denilen dinlere geçtiğimizde bunların arasındaki en önemli farkın "tarihsel gelişimleri" olduğunu görüyoruz.

Daha önceki bölümlerde ilgilendiğimiz figürlere kıyasla bu tanrıların başta gelen yeni yönleri "egemenlikleridir." ... güçleri yalnızca kozmik yaratılışta ortaya çıkmaz; evrenin hükümdarları, "efendileri" olurlar. Sonuç olarak çoktanrılı denilen dinlerde bu yeni öge "egemenlik" ögesi olmadan gök tanrılardan söz edilemez, bu özellik göksel ayrıcalıklardan türeyerek "güce" yeni bir dinsel değer katar ve yavaş yavaş tanrının niteliklerini değiştirmeye başlar.

Eskimolar yüce tanrıların gökte oturduğuna inanır ve onu "Göksel Varlık" olarak çağırırlar. ... Bu tanrı, evrenin tek efendisi, kadiri mutlak tanrısıdır. ... İlkelerin ruhlara ettiği dualar karşılıksız kalınca bu tanrıya yönelirler. Kurban törenlerinde adanan hayvanın kafası ve kemiklerini bu tanrıya sunulurken, ruhlara ve toprak ve yer altı tanrılarına yalnızca sıcak kan sunulurdu.

Moğolların yüce tanrısının adı "**tengri**"dir ve "gök" anlamına gelmektedir.

Bu adlar ve unvanlar Ural-Altay'ın yüce tanrısının gökten geldiğini, hükümdar ve yaratıcı olduğunu ortaya koyarlar. Gökte, göğün yedinci, dokuzuncu yada . on altıncı katında oturur (Bay Ülgen). Tahtı göğün en yüksek yerinde ya da kozmik dağın zirvesindedir. ... Altaylılar "altın kapılı" ve "altın tahtlı" "Saray"dan (örgö) söz ederler. Tanrının oğulları ve kızları vardır ve şamanın vecd içinde gökyüzüne çıkarken karşılaştığı hizmetçileri ve habercileri vardır.

Gök tanrı kozmik ritimlerin ve toplumların dengesinin devamının ve dokunulmazlığının güvencesidir. "Han," "Şef," "Efendi," yani "evrenin hükümdarı"dır. Sonuç olarak emirlerine uyulmalıdır (tanrının unvanlarında "komutan," "düzenleyici" niteliği çok açıkça vurgulanır). Moğollar göğün her şeyi gördüğüne inanırlar ve yemin ederken "gök bilsin ki" ya da "gök görsün ki" derler. Gök işaretlerinde (kuyruklu yıldızlar, kuralık vb) tanrısal emirleri ye sırları okurlar. Yaratıcı, öngörülü ve her şeyi bilen, kuralların bekçisi gök tanrı kozmokrattır (evrensel monark); doğrudan hüküm sürmez ama siyasal örgütler ortaya çıktığında dünya üzerindeki temsilcileri olan hanlar aracılığıyla hüküm sürer.

Cengin Han'ın mühründe de şunlar yazmaktadır: "Gökte tek Tanrı yerde tek Han. Yerin efendisinin mührü". ... Gün ve şafak üstüne yemin edilir; "şafak vakti, gök kubbe, gök, yukarıda parlayan gök şahidim olsun ki" denir.

Gök-Yaratıcı-Evrenin-Hükümdarı üçlüsü kozmik düzenin güvencesi, yeryüzündeki yaşamın teminatı özelliklerinin yanı sıra, gök tanrılarının kendilerine özgü bir hükümdarları, gök tanrının etkinliği hükümdarlık mitiyle ve imparatorluğun varlığıyla pekiştirilmiştir. ... Asya ve Orta Asya toplulukları için gök tanrı o kadar uzaktadır ki, insanların yaptıklarıyla ilgilenmez.

Ama genel olarak Ural-Altay topluluklarının büyük gök tanrıları başlangıçtaki özelliklerini öteki topluluklardaki gök tanrılarında daha iyi ve daha uzun süre korurlar. Hiyerogamiyi tanımazlar, fırtına ya da yıldırım tanrısına dönüşmezler: Ural-Altaylılar Kuzey Amerika mitolojilerinde olduğu gibi yıldırım bir kuş biçiminde düşünürler, ama ona kurban vermezler. Büyük gök tanrıya saygıda bulunurlar, yiyecek elde etmek için ona dua ederler. Bu tanrı, bir tapıma sahiptir, tasvirleri yoktur ve ona daha çok köpek ve ren geyiği kurban ederler. Ama tüm din yaşamı, yalnızca gök tanrı inancıyla yönlendirilmez; pek çok ayinde, inanışta ve batıl inançta gök tanrı yoktur.

19. Mezopotamya

Sümer dilinde tanrı anlamında kullanılan sözcük **dingir**'in en eski anlamı bir gök epifanisidir: "parlak, ışık saçan". (F. Hommel Sümerce'deki dingir "Tanrı" "ışık saçan" sözcüğünü Türk-Moğolca tengri "Gök," "Tanrı" sözcüğüyle ilişkilendirmiştir. ... Her durumda 1) Gök Tanrının en eski proto-Türk uygarlıklarına ait olduğu, 2) Hint-Avrupalıların gök tanrısıyla benzerliğinin hayli çarpıcı olduğu, 3) Genelde Hint-Avrupalıların dinsel kurumlarının yapısının öteki tarih öncesi Doğu ya da Akdeniz uygarlıklarından çok proto-Türklerin dinsel kurumlarının yapılarına yakın olduğu doğrudur.) "Tanrı" sözcüğünü ifade eden ideogram (dingir olarak okunur), "göğü" tanımlayan ideogramla (ana, anu olarak okunur) aynıdır. Başlangıçta bu grafik işaret, bir yıldız hiyeroglifiydi; an(a), an(u) biçiminde söylenince hiyeroglif uzayın aşkınlığını ifade etmektedir: "yüce, yüce varlık".

Kısa bir süre içinde bu hierofaniler soyut tanrı düşüncesinden (dingir) uzaklaşp kişileştirilmiş bir tanrı düşüncesi etrafında yoğunlaştılar: Anu. "Anu"nun, sözcük anlamı "gök"tür ve IV. Bin yıldan önce ortaya çıktığı düşünülmektedir.

Anu, gökte bir tahtta oturur, hükümdarlığın tüm nitelikleriyle donanmıştır: krallık asası, hükümdarlık tacı, başlık, baston. Tam bir hükümdardır ve krallığının işaretleri, mutlak egemenliğinin kaynağı ve güvencesidir; kral gücünü simgesel olarak Anu'dan alır. Bu nedenle yalnızca hükümdarlar Anu'nun adını anabilirler, sıradan insanlar tanrının adını anamazlar. "O tanrılarının Babasıdır" (aba ilanı) ve "Tanrılarının Kralıdır. "Baba" olarak adlandırılmasının nedeni ailevi bir bağ kurulmasından çok, hükümdarlık yetkisini vurgulamaktır.

Hammurabi kanunlarında "Anunnakilerin Kralı" olarak anılır ve en çok kullanılan sıfatları: "gök tanrı," "gök baba," "gök kral"dır. Krallık gökten inmiştir.

Yıldızlar onun ordusudur, çünkü Anu evrensel hükümdar olarak savaşçı bir tanrıdır.

20. Dyaus, Varuna

Hintlilerin Dyaus'unu, Romalıların Jüpiter'ini ve Yunanlıların Zeus'unu aynı şekilde Cermenlerin Tyr-Zio'sunun bu ilk gök tanrının tarih içinde gelişmiş biçimleri olduğu doğrudur ve adlarıyla da bu ikili kökeni belirttikleri açıktır. ... Bu büyük Hint Avrupalı yüce tanrıların adları, onların, parlak ve engin gökyüzüyle aralarındaki organik bağı belirtmektedir. Ama bu bazı bilimcilerin inandığı gibi tüm meteorolojik olayların - fırtına, gök gürültüsü- ilk Dieus düşüncesinde yer almadığı anlamına gelmez. En ilkel gök tanrıları bu meteorolojik olayları kontrol ederlerdi ve başlıca araçları şimşekti. ... gök tanrıların büyük bir çoğunluğu özeleşmişler, fırtına ve bereket tanrılarına dönüşmüşlerdir. Ama tanrıların sonradan belli alanlarda özelleşmelerini, din tarihinin oldukça iyi bilinen süreçleriyle açıklamak gereklidir (somut olana eğilim; "yaratma," "bereket" düşüncesine dönüşmesi vb).

Bu tanrıların karakterlerindeki belirgin bir özellik onların egemenlikleridir. ... Dyaus'un dindışılılaşma süreci, gök teofanisinin yok olması ya da zayıflaması anlamına gelmemektedir; yalnızca başka bir tanrının Dyaus'un yerine geçtiği anlamına gelmektedir. "Doğallaşarak," gök hiyerofanisi olmaktan çıkarak Dyaus büyük bir gök tanrısı olmaktan çıkmıştır.

Veda döneminin başlangıcından beri Dyaus yerini başka bir tanrıya Varuna'ya bırakmıştır. ... Varuna'nın da gök tanrılarına özgü nitelikleri vardır, ama bu tanrıyı yalnızca bir gök tanrısı olarak kabul edemeyiz. Varuna'nın "her yerde görünen" olduğu doğrudur; "iki dünyayı ayırmaktadır," rüzgar onun nefesidir, Mitra'yla birlikte ona "göğün güçlü ve büyük efendileri" olarak ibadet edilir. ... Varuna'nın ayla ilgili yetenekleri de vardır ve yağmurla o kadar ilgilidir ki, zamanla okyanus tanrısına dönüşür. Ay tanrıların gök tanrıların yerine geçmesi ya da ayla ilgili öğelerin başlangıçtaki tanrı figürüyle kaynaşması dinler tarihinde sık sık görülen bir gelişmedir. ... Varuna her şeyi bilendir ve asla yanılmaz ... Varuna; "bin gözlüdür. "Bin göz" yıldızların mitolojik ifadesidir ve en azından temelde bir gök tanrısına işaret eden bir metafordur. ... Bunların bin gözlü olmaları göksel ayrıcalıklarından değil, bunlara atfedilen ilahilerden kaynaklanmaktadır; her şeyi bilen ve her şeye kadir, yani hükümdar tanrılar olarak kabul edilmelerindedir.

21. Varuna ve Egemenlik

Veda metinlerinde Varuna'nın göksel niteliklerine çok az değinildiğini, ama hükümdar niteliğinin sık sık vurgulandığını görüyoruz. ... İnananlar Varuna'nın huzurunda kendilerini "onun köleleri" olarak hissederler ve alçakgönüllü davranışlar bu tanrının tapımının en önemli özelliğidir. ... Varuna kaybetmesini istediği kişiyi "bağlar". ... Artık Varuna adının anlamı onun "bağlama" gücüyle açıklanabilir. ... Varuna mayanın, yani büyüsel güçlerin efendisidir. ... Varuna her şeyi bilir ve görür; çünkü yıldızlardaki ikametgahından tüm evrene hükmeder ve her şeyi yapabilir, çünkü kozmokrattır; kuralları çiğneyenleri, onları (hastalıkla, iktidarsızlıkla) "bağlayarak" cezalandırır; çünkü evrenin düzeninin bekçisidir.

22. İran'ın Gök Tanrıları

"Bilge Efendi" ve "Her şeyi bilen" anlamlarına gelen Ahura Mazda adını taşıyordu. ... Varuna gibi Ahura Mazda da "egemen tanrı"dır.

23. Uranos

Uranos dinsel etkinliklerden zamanla daha da fazla dışlanan gök tanrıların kaderine iyi bir örnek oluşturmaktadır; sayısız kere asıl biçimi bozulmuş, yerine başka tanrılar konulmuş, başka tanrılarla birleştirilmiş ve sonunda unutulmuştur.

Ama öteki gök tanrıların aksine Uranos'un üretkenliği tehlikelidir. Yarattıkları bugün dünyada yaşayan canlılara hiç benzememektedir; Uranos'un çocukları canavarlardır. Uranos daha ilk günden onlardan "nefret ettiği" için (Hesiados) onları inleyip sızlanan ve acı çeken Yerin (Gaia) bağrına saklar. Gaia tarafından cesaretlendirilen en küçük çocuk Kronos, bir gün babasının her gece yaptığı gibi gecenin çöktüğü anda yere yaklaşmasını bekler ve babasının üreme organını keser ve onu denize atar. Uranos'un hadım edilmesi canavarların sonu olur ve böylece Uranos'un hükümranlılığı son bulur.

Uranos'u öteki gök tanrılardan ayıran, canavarların doğmasına neden olması ve kendi yarattığı canlılara karşı duyduğu kindir. Tüm gök tanrıları yaratıcıdır; dünyayı, tanrıları ve canlıları yaratırlar.

24. Zeus

Zeus, doğal olarak hükümdardır; ama öteki gök tanrıların olduğundan daha fazla "Baba" niteliğini korur.

25. Jüpiter, Odin, Taranis vb

26. Fırtına Tanrıları

Gök tanrılarının, fırtına ve yağmur tanrıları olarak "özelleşmeleri" ve onların dölleyici güçlerinin vurgulanması, bu tanrıların edilgen yapısıyla ve onların yerlerini daha "somut," daha kişilikli, insanların günlük yaşamlarına doğrudan müdahale eden öteki hiyerofanilere bırakma eğilimleriyle açıklanmaktadır. ... 1) Dünyanın efendisi, mutlak hükümdar (despot), yasaların bekçisi gök tanrı; 2) Yaratıcı, tam bir erkek, Toprak Tanrıçasının eşi, yağmur yağdıran gök tanrı.

İlk türe tipik örnek olarak -hükümdar ve kanunların bekçisi- T'ien, Varuna, Ahura Mazda adlarını verebiliriz. İkinci tür -"dölleyen" tanrılar- özel koşullar açısından daha zengindir. Dölleyen tanrıların içinde yer alan tüm figürlerdeki temel özellikler şunlardır: Toprak Tanrıçasıyla evlilik; yıldırım, fırtına ve yağmur; boğayla gerek ayınlar açısından gerek mitler açısından kurulan ilişkiler.

27. Dölleyiciler

Indra sürekli boğaya benzetilir. ... İran'daki karşılığı, ... Zerdüştçülükte boğa, aygır, koç, teke ve yabandomuzu biçimlerinde geçer, bunların hepsi de "dövüşçü ve eril ruhun ve temel kan güçlerinin simgeleridir."

Arkaik toplumlarda boğanın böğürmesi kasırgayla ve gök gürültüsüyle özdeşleştirilir.

İran'da boğa kurban etmek çok yaygındır ve Zerdüşt bu kurban törenleriyle hiç bıkmadan mücadele etmiştir. Ur'da, 3000 yıllarında, gök tanrısı bir boğayla temsil

edilmekteydi ve kadim Asur'da küçük Asya'da olduğu gibi "üstüne yemin edilen tanrı," (yani aslında-gök tanrı) boğa biçimlidir.

"Güç," tüm kadim Doğu kültürlerinde özellikle boğayla simgelenmektedir; Akad dilinde "boynuzu kırmak" deyişi "gücü kırmak" anlamına gelmektedir. Tanrı Arinna, boğa biçimlidir (tüm tapınaklarda tasvirleri vardır) ve boğa onun kutsal hayvanıdır.

Sümerliler ve Babililer bu tanrıya Enlil ve Bel adını vermişlerdir. Üç kozmik tanrının üçüncüsü tüm tanrılar içinde en önemlisidir; yüce gök tanrı Anu'nun oğludur.

28. Ulu Ana'nın Kocası

Daha önce de gördüğümüz gibi bu yağmurlu gök-boğa-ulu tanrıça üçlüsü, Avrupa, Afrika ve Asya'nın tüm ön-tarihsel dinlerinin ortak yapılarından biridir. Kuşkusuz burada vurgulamamız gereken boğa suretindeki gök tanrısının doğumla ve bitkilerin hayatıyla ilgili işlevidir. ... Sümer dilinde **me** "erkek, eril" demektir ama aynı zamanda "gök" anlamına da gelmektedir. Hava durumu (gök gürültüsü, fırtına, yağmur) tanrıları ve üreme tanrıları (boğa) göksel özerkliklerini, mutlak egemenliklerini kaybederler. Her birine bir Ulu Tanrıça eşlik eder hatta onun egemenliği altına girerler; Ulu Tanrıça evrensel doğurganlığı sağlar. İlk başlardaki gök tanrıları gibi evrenin doğumunu sağlayan tanrılar değildir artık, yalnızca biyolojik anlamda dölleyen ve üreten tanrılardır. Kutsal evlilik onların en önemli özellikleri haline gelir. Bu nedenle bu tanrılara hemen hemen bütün bereket tapımlarında özellikle de toprak tapımlarında rastlarız; buna karşın, bu tapımlarda hiçbir zaman baş rolde değildirler; baş rolde olan ya Ulu Ana'dır ya belirli dönemlerde ölen sonra yeniden canlanan bitki tanrısı ya da bir "oğul"dur.

Boğanın boynuzları, en eski zamanlardan beri, hilale benzetilmektedir ve ayla ilişkilendirilmektedir. ... sığır ya da boğa biçimli putlar, genelde Ulu Ana tapımıyla (= ay tapımı) ilgilidirler ve neolitik çağda çok yaygındır. ... Doğurganlıkla ilgili olan her şey, dolaylı ya da doğrudan biçimde, Ay-Su-Kadın-Toprak yörüngesine girmektedir.

29. Yahve

Ulu Tanrıçalarla gerçekleştirdikleri sayısız evliliğe karşın özerkliklerini korumayı başaran yağmur ve bereket tanrıları hükümdarlık çizgisinde ilerleyebilen tanrılar olmuşlardır; asalarını, gök gürültülerini ve üreme güçlerini korumuşlar böylece evrensel düzenin garantörleri, kuralların bekçileri ve yasanın kişileşmiş halleri olmuşlardır. Zeus ve Jüpiter bu türden tanrılardır.

İbranilerin yüce tanrısının "evrimi" de aşağı yukarı buna koşut bir çizgide ilerler. ... Yahve gücünü fırtına aracılığıyla gösterir; gök gürültüsü onun sesidir ve şimşek Yahve'nin "ateşi" ya da "oklarıdır". İsrail'in 'Rabb'i, Musa'ya yasaları ileteceği zaman kendisini gök gürlemeleri, şimşekler ve dağ üzerindeki koyu bir bulutla gösterir.

30. Dölleyiciler Gök Tanrılarının Yerini Alıyor

Ural-Altay halkları, günümüzde hala büyük gök tanrılarına at kurban etmektedirler. ... At kozmosla özdeşleştirilir ve kurban töreni yaradılış eylemini simgeler (yani yeniden canlandırır). ... "Ölümsüz olduk, ışığı gördük, tanrıları bulduk." Bu erginlemenin sırrına erenler, ikinci ölümü yenerler ve artık ölümden korkmazlar. Erginlenme, ölümsüzlüğün keşfi, insan durumundan tanrısal duruma geçiş demektir.

Ölümsüzlüğün keşfinin yaradılış eyleminin tekrarıyla örtüşmesi önemlidir; kurban verenler, insanlıktan kurtulur ve kozmogoni ritüeliyle ölümsüz olur.

... yaradılış eyleminin dramatik niteliğidir: Kozmos, yüce tanrı tarafından ex nihilo yaratılmaz; bir tanrının, ezeli bir canavarın, üstün bir insanın, ya da ezeli bir hayvanın (İranlıların Ekadat boğası) kurban edilmesiyle (ya da kendini kurban etmesiyle) meydana gelir. Bu mitlerin kökeninde gerçekten ya da alegorik biçimde insan kurban etme töreni bulunmaktadır. ... Ezeli bir canlının kurban edilmesiyle kozmogoninin sağlanmasındaki dramatik yapı, bu tür kozmogonilerin "ilk" olmadığını ama büyük bir kısmı tarihöncesi dönemde gerçekleşmiş uzun ve karmaşık bir din ve büyü sürecinin, evrelerini temsil ettiğini ortaya koymaktadır.

İkizlerin, bir tanrıyla bir ölümlünün, özellikle de bir gök tanrısıyla bir ölümlünün birleşmesinden meydana geldiğine olan inanç oldukça yaygındır.

Dionysos, Zeus'un oğludur ve Yunanistan'ın dinsel tarihine girişi, manevi alanda gerçek bir devrim olarak nitelendirilir. ... Büyük dinsel akımlar, Ege'nin ve Doğunun gizli toplulukları bu tür bitki tanrıları etrafında belirginleşirler; bu tanrılar öncelikle, dramatik tanrılardır; insanın kaderini paylaşırlar, onun gibi tutkuları vardır, insanlar gibi acı çekerler ve ölürler. Hiçbir tanrı insana bu kadar yakın değildir. Dioskurlar, insanlığa yardım eder ve insanlığı korurlar; "kurtarıcı" tanrılar insanlığın acılarını paylaşır, ölür ve yeniden dirilirler.

31. Gök Simgeleri

Dağ, göğe yakındır ve bu nedenle çift yönlü bir kutsallığa sahiptir: bir yandan aşkın mekanın simgesini paylaşır ("yüksek," "dikey," "yüce" vb). Öte yandan atmosfer hierofanilerinin kendilerini gösterdikleri en uygun yerdir ve bu nedenle tanrıların evidir. Her mitolojide kutsal bir dağ vardır. ... Dağ, genelde, gökle yerin birleştiği yer olarak kabul edilir.

Gökle yerin birleştiği nokta olması dolayısıyla "dağ" dünyanın merkezindedir ve büyük bir olasılıkla dünyanın en yüksek dağıdır. Bu nedenle kutsal bölgeler -"kutsal yerler," tapınaklar, saraylar, kutsal şehirler- "dağlarla" özdeşleştirilirler ve "merkez"dirler, yani büyü bir biçimde kozmik dağın zirvesiyle bütünleşirler. ... İslamiyet'e göre, dünyanın en yüksek yeri Kabe'dir; çünkü Kutup yıldızı, buranın tam olarak dünyanın merkezinde bulunduğunu kanıtlamaktadır.

Sümer dilinde zigguratın karşılığı olarak U-nir (dağ) sözcüğü kullanılır ve Jastrow, bu sözcüğü, şöyle yorumlamıştır: "çok uzaklardan görülebilen." Ziggurat, "kozmetik bir dağdır" ve kozmosun simgesel imgesidir; 7 kat göğün 7 katını temsil eder.

Yüksek bölgeler kutsaldır. Göğe yakın olan her şey aşkın olana farklı yoğunluklarla bulaşır. "Yükselik," "üstünlük" aşkın, insanüstü olanın özellikleridir. Her "yükselme," belli bir seviyeden kopuştur, öteki dünyaya geçiştir; dindışı mekan ve insanlık durumunun aşılmasıdır. ... "Yükselme" imgelerinin çeşitliliği ve zenginliği, yalnızca görünüşte karışıktır; bir bütün olarak bakıldığında, tüm ayinler ve imgeler, "yüksekliğin" kutsal olmasıyla, yani göğün kutsallığıyla açıklanmaktadır. İnsan olma durumunu aşmak, kutsal bir bölgeye (tapınak, sunak) dahil olmak, ayinle

kutsallaşmak, ölümlle kutsallık kazanmak en somut ifadesini, "geçişle," "çıkışla," "yükselişle " bulur.

32. Yükselme Mitleri

Ölüm, insan olma durumunu aşma ve "öteki dünyaya" geçme demektir. ... Asur dilinde "ölme" eylemi için genelde kullanılan ifade "dağa tutunmak"tır. ... Güneş dağlarda batar ve ölümlün öteki dünyaya giderken izleyeceği yol da bu yol olmalıdır.

Kimi zaman bir ip, kimi zaman bir ağaç ya da bir merdiven aracılığıyla göğe "yükselme" motifi, beş kıtaya da yayılmış bir motiftir.

33. Yükselme Ayinleri

Ural-Altay halklarının Şamanları, göğe yolculuklarında ve şaman erginleme törenlerinde aynı ayini tekrar ederler. "Yükselme," kimi zaman olağan adakların çerçevesinde, şaman kurbanı (kurban edilen atın ruhuna) Yüce Tanrı Bay-Ülgen'e kadar eşlik eder; kimi zaman da hastaların büyüyle tedavileri çerçevesinde gerçekleştirilir. Atın kurban edilmesi, Ural-Altay topluluklarının en önemli dinsel törenidir ve iki ya da üç gece süren bir törenle yılda bir kez gerçekleştirilir.

Bu ayinin amacı, kurban edilen atın ruhunu ... yakalamaktır; çünkü şaman kendisine yaklaştığında kaçtığı düşünölmektedir. Ruhı yakalayıp getirdikten sonra şaman, kazı serbest bırakır ve atı tek başına kurban eder.

Törende kullanılan kayın ağacına tırmanma, dünyanın merkezinde bulunan mitsel ağaca tırmanmayla aynı anlama gelir. Çadırın tepesindeki delik, kutup yıldızının parladığı açıklıkla örtüşür;

34. Yükselme Simgeleri

İslam geleneğine göre, Muhammed Kudüs tapınağından göğe kadar yükselen bir merdiven görür (tam bir "merkez"dir); merdivenin sağında ve solunda melekler bulunmaktadır ve iyi insanların ruhları bu merdivenden Tanrıya çıkmaktadır.

Tüm mistik anlayışlar ve yöntemler, göğe çıkış konusunu kullanırlar. ... Hintli Yogiler ve simyacılar, havalarda uçarlar ve çok uzak mesafeleri birkaç dakikada aşarlar. Uçmak için kanatlar edinmek, insanın kendi kaderini aşmasının simgesidir; havaya yükselme kapasitesi, hakikate ne kadar yakın olduğunu gösterir.

35. Sonuçlar

Yüce Varlıklar, "yaratıcı," "iyi," "ebedi" dirler ("yaşlıdırlar"), kuralların bekçisi ve kurumların kurucularıdır.

Yüce Varlıkların ve gök tanrılarının "tarihinde," tüm insanlığın din deneyimi açısından son derece kayda değer bir olayı gözlemleyebiliriz: bu tanrısal figürler zamanla tapım içinde yok olmaktadır. Hiçbir yerde önemli bir rol kazanamamakta veya uzaklaşmakta ya da başka dinsel güçlere yerlerini bırakmaktadırlar: atalar tapımı, doğa ruhları ve tanrıları, bereket ruhları, Ulu Tanrıçalar vb. Bu tanrıların, yerlerini, her zaman daha somut, daha dinamik ve daha üretken (örneğin güneş,

Ulu Ana, eril tanrı vb) tanrılara ya da dinsel temsilcisi ya da dağıtıcıdır; yani yaşamın temsilcisi ya da dağıtıcısıdır.

Fırtına tanrısı "dinamik" ve "güçlüdür," "boğa"dır, "dölleyici"dir, pek çok miti vardır ve tapımları görkemlidir -ama artık ne evrenin ne insanın "Yaratıcı"sıdır; artık her şeyi bilen tanrı değildir; kimi zaman yalnızca Ulu Tanrıça'nın eşi konumuna indirgenir. Samilerin Mesihçi, peygamberci ve tektanrılı dinsel devrimleri sonucu ortaya çıkan, oldukça görkemli ve kanlı bir tapıma sahip olan (kurbanlar, orjiler vb), dramatik epifaniler açısından zengin, sefahat düşkünü ulu erkek tanrı, bu fırtına tanrısına karşıt olarak yaratılan bir tanrı figürüdür.

Pek çok durumda gök tanrısı yerini güneş tanrısına bırakır. Güneş, toprak üzerindeki bereketin dağıtıcısı ve yaşamın koruyucusu durumuna düşer.

Bazı gök tanrıları, dinsel anlamda güncelliklerini korurlar ya da hükümdara, tanrılara dönüşerek daha da güçlenirler. Tanrılar arasında üstünlüklerini en iyi koruyan tanrılar bunlardır (Zeus" Jüpiter, T'ien) ve bu tanrılar zamanla tektanrılı din devrimlerine zemin oluşturmuşlardır (Yahve, Ahura Mazda).

"Yüksekte" olan "yükselmiş" olan hangi din sisteminde olursa olsun aşkın olanı temsil etmeyi sürdürür. Tanrısal "biçimler" değişebilir; aslında bunların insanın zihnindeki "biçimler" olarak ortaya çıkmaları olgusu onların bir tarihleri olduğu ve belli bir seyirleri olduğu anlamına gelir; fakat gökyüzünün kutsal anlamı her yerde ve her durumda canlı bir fikir olarak kalır.

III. BÖLÜM GÜNEŞ VE GÜNEŞ TAPIMLARI

36. Güneş Hiyerofanileri ve Rasyonalizasyon

Bir zamanlar, yani din tarihinin kahramanlık çağlarında güneş tapımının tüm insanlık tarafından bilindiğine inanılırdı. ... \.ma "güneş tapımı" olarak adlandırılan tapım ancak Mısır'da, Asya'da ve eski Avrupa'da belli bir başarı yakalayıp gelişim göstermiş ve Mısır'da gerçek bir atılım yapmıştır.

Güneş tapımının Atlantik ötesinde yalnızca Peru'da ya da Meksika'da gelişmiş olmasını, yani yalnızca belli bir siyasal örgütlenmeye sahip "uygar" halklarda gelişmiş olmasını dikkate alırsak, güneş hiyerofanilerinin üstünlüğü ile "tarihsel" gelişmeler arasında bir uyum olduğunu görebiliriz. Güneşin; krallar, kahramanlar ve imparatorlar sayesinde "tarihin ilerlediği" yerlerde hüküm sürdüğünü söyleyebiliriz.

Bizim bu konuda saptamak istediğimiz olgu, Aristoteles'ten bu yana gelişen düşüncelerin yönünün, güneşle ilgili hiyerofanileri bütünüyle algılamamızın körelmesine neden olduğudur.

37. Yüce Varlıkların "Güneşle Özdeşleşmesi"

Korunmak (rakip güçlere, kötü kadere vb karşı) ve yaşamak (bereket büyüyle varlığının süreceğini güvence altına almak vb) için insan başka dinsel "biçimlere" doğru çekilmiştir ve zamanla bunlara bağlanmıştır: atalar, kahramanlar, ulu

tanrıçalar, büyüsel dinsel güçler (mana vb), kozmik bereket merkezleri (ay, sular, bitkiler vb).

Samoyedler güneşin ve ayın, Num'un (Gök) gözleri olduğunu söylerler: güneş iyi göz, ay kem gözdür.

38. Afrika, Endonezya

Göğün Yüce Varlığının güneşle özdeşleştirilmesi Afrika'da sık görülen bir olaydır. Pek çok Afrika halkı "Yüce Varlığa" "güneş" adını verir.

39. Mundalarda Güneşle Özdeşleştirme

40. Güneş Tapımları

41. Güneşten Gelen Soy

İnsan soyunu yaratan güneş miti ve güneş tanrısıyla, belli bir sınıftan gelen insanlar arasındaki -soy ve aile- ilişkileri kayda değer olgulardır. Ama bu yalnızca güneş tanrısına özgü 'bir ayrıcalık değildir. Daha sonraki bölümlerde saptayacağımız gibi herhangi bir kozmik bölge, -sular, yer, bitkiler- hiyerofanilerin diyalektiği nedeniyle insan ,soyunu üretme işlevi kazanabilir; bu kozmik bölgelerden her birinde insan, mutlak gerçeklik ile yaşamın ve canlı varlıkların kaynağı olan ana rahmini özdeşleştirilebilir.

Güneş, dölleyici tanrıya ve "özel bir yaratıcıya" dönüşür, bazı insan topluluklarının, bazı ailelerin, bazı şeflerin ya da hükümdarların tekeli altına girer. ... Avustralya'da insanlar ve güneş arasındaki ilişkiler başka bir düzlemde de geçerlilik kazanabilir; insan erginleme törenleri aracılığıyla güneşle özdeşleşir. Adayın başı kırmızıya boyalıdır, saçlarını ve sakalını kazıtmıştır, simgesel bir biçimde "ölür" ve ertesi gün güneşle birlikte yeniden doğar; bu erginleme sahnesi, adayı Yaratıcının oğlu güneş kahramanı Grogoragalli'yle özdeşleştirir.

42. Hiyerofant ve Psikopomp Güneş (Hiyerofant :1. Özellikle Eski Yunanda kutsal sırların veya törenlerin resmi açıklayıcısı; erginleyen veya yöneten rahip. 2. Kutsal sırların açıklayıcısı; ezoterik bir ilkenin yorumlayıcısı -Psikopomp : Ruhlu ölümler alemine götüren rehber; yaşayan bir kişinin ruhunun manevi rehberi)

...erginlenecek adayı, Yüce Varlığın oğlu güneş kahramanıyla özdeşleştirmek isterler. Erginlenmeyle insan, bir biçimde Yüce Varlığın Oğlu olur; daha doğrusu, güneş olarak yeniden doğmak üzere ölüm "ayını"ni yaparak yeni den bu varlığa dönüşür. ... Grogoragalli, erginliğe çoktan ulaşmış biri olarak, yani ölümü ve dirilişi tanımış, "güneşleşmiş" biri olarak Yüce Varlığın yanı sıra her ölünün ruhunu temsil eder. Böylece güneş, her sabah yeniden dirilen "ölümü n" ilk örneği olur.

Aydan farklı olarak güneş, ölmeden cehennemden geçme ayrıcalığına sahiptir.

... ölümsüz olsa da güneş her gece ölümler krallığına iner; kimi zaman beraberinde insanları da götürür; ama güneş batarken bu insanlar ölümler; ama güneş aynı zamanda cehennemde ruhların rehberliğini yapar ve ertesi gün onları gün ışığına ulaştırır. Güneşin "ölüme götüren" psikopomp ve hiyerofant olarak ikili bir görevi

vardır. Bu çift yönlülükten Yeni Zelanda'da ve Yeni Hebrid'lerde güneşin batışını izleyen kimsenin öleceği inancı doğmuş tur. Güneş, peşinden sürükler; ölülerin ruhlarını batıdaki "güneş kapısında" psikopomp olarak nasıl kolaylıkla yönlendiriyorsa, yaşayanların ruhlarını da aynı kolaylıkla "İçine çeker". ... Polinezya'daki öteki adalarda yerin en batı köşesi, "ruhların atladığı yer" olarak adlandırılır.

Kahraman ya da ergin ve doğal yolla ölen arasındaki dikotomi, din tarihinde önemli bir yere sahiptir.

Dünyanın çeşitli bölgelerinde, şeflerin doğrudan güneşten geldiklerine inanılmaktadır; Polinezyalı şefler, Natchez ve İnka topluluklarının şefleri, Hitit kralları ("Güneşim" olarak nitelenirler) ya da Babil kralları, ... ya da Hint kralları "Güneş," "Güneşin Oğlu," "Güneşin torunları" sıfatlarına ya da adlarına sahiptirler.

43. Mısır Güneş Tapımları

Mısır dini kadar hiçbir din güneş tapımının etkisinde kalmamıştır.

44. Klasik Doğuda ve Akdeniz'de Güneş Tapımları

Güneş, Yunanistan'da, İtalya'da ancak ikinci sırada gelir. Roma'da, güneş tapımı, imparatorluğa, doğulu gnostikler aracılığıyla girmiş ve imparatorlar tapımının yanı sıra, bu imparatorlukta yabancı bir tapım olarak oldukça yapay bir gelişim göstermiştir.

45. Hindistan: Güneşin Çelişikliği

Sükta Puruşa'ya göre, güneş, kozmik dev Puruşa'nın gözünden doğmuştur; öyle ki, ölünce insanın bedeni ve ruhu kozmik deve, gözü ise güneşe gitmektedir.

... güneşin, aynı din içinde bile, "çelişkili" demesek bile "farklı" düzlemlerde değerlendirilebilmesidir: Örneğin Budha. Budha, ... Evrenin Hükümdarı niteliğiyle güneşle özdeşleştirilmiştir. ... Bununla birlikte Budizmde de tüm Hint mistik dinlerinde olduğu gibi, güneş, başrolde değildir.

46. Güneş Kahramanları, Ölüler ve Seçilmişler

... insanları tekerleklerle bağlama adeti, yılın bazı akşamları (kış gündönümleri sırasında) tekerleklerin kullanılmasının yasaklanması Avrupa'daki köy topluluklarında hala varlığını sürdüren adetlerdir (Fortuna, "çarkıfelek," "yıl çarkı" vb). ... tarih öncesi ritüel arabaların, güneşin hareketini yinelemek için üretildiğini ve bugünün arabalarının ilk örneği olarak kabul edilebileceklerini belirtebiliriz.

... özellikle Kuzey ülkelerinde, kış gündönümüne doğru günlerin kısalması, güneşin bir gün söneceği kaygısını getirmektedir. ... Meksikalılar, sürekli olarak güneşe mahkumları adayarak, güneşin sürekliliğini sağlamak isterler; çünkü kanın, güneşin tükenen enerjisini yenileyeceğine inanırlar.

Bu güneş kahramanlarına Afrikalı çobanlarda (Hotantolar, Herrerolar, Masailer); Türk-Moğollarda (örneğin kahraman Gesser Han), Yahudilerde (Şimşon) ve özellikle de tüm Hint-Avrupa halklarında rastlarız.

IV. BÖLÜM AY VE AYIN GİZEMİ

47. Ay ve Zaman

Güneş her zaman olduğu gibi aynı kalır ve asla bir "oluşum" içine girmez. Oysa ay, büyür, küçülür, kaybolur, tüm evrene hükmeden oluşum, doğum ve ölüm yasasına boyun eğer. İnsan gibi ayın da duygusal bir "tarihi" var dır; çünkü insan gibi ayın da ölümle noktalanmış çöküş dönemi vardır. Ay üç gece boyunca yıldızlı gökte görünmez. Ama bu "ölümün" ardından yeniden doğuş gelir: "yeni ay". Ayın karanlıklara gömülmesi kesin bir son değildir.

Sürekli olarak ilk biçime geri dönmek, bu sonsuz döngüsellik, ayın, yaşamın ritimlerini mükemmel bir biçimde temsil eden bir gök cismi olmasına neden olmuştur. ... Ayın evreleri, ancak çok sonra keşfedilecek astronomik zamandan ayrı bir zaman kavramının oluşmasına neden olur. Buzul çağından beri ayın evrelerinin büyüsel anlamı ve erdemleri bilinmektedir. ... Zaman, her yerde ay evreleri aracılığıyla ölçülür. Günümüzde avcılık ve toplayıcılıkla geçinen bazı göçebe halklar hala ay takvimini kullanmaktadırlar. ... Bu eski ölçümün Avrupa'daki halk inanışlarında izleri hala sürmektedir; bazı bayramlar gece kutlanır; örneğin Noel gecesi, Paskalya, Pentekost, Aziz Yuhanna Günü.

Ayın evreleri aracılığıyla kontrol edilen ve ölçülen zaman "canlı" bir zamandır. Sürekli biyokozmik bir görüngüye -yağmur ya da bataklıklar, tohumlar ya da adet dönemlerine- gönderme yapar. ... Ayın "erdemlerini" kabul eden "ilkel zihniyet" bu görüngüler arasında, belli bir yakınlık ilişkisi kurar ya da bunları birbirine eşdeğer kılar. ... İlkel insan, gök cisminin dönemsel değişim yasasını iç güdüsel olarak fark etmemiş olsaydı, bunların yapısal koşutlukları ya da işlevsel benzerlikleri keşfedilemezdi.

... bitkiler ölüm, yeniden doğum, ışık ve karanlık (kozmetik bölgeler olarak kabul edilirler), doğurganlık ve bolluk düşüncelerini çağırır vb. Tek yönlü ya da soyutlanmış bir simge, amblem ya da etki yoktur. "Her şey birbirine bağlıdır," her şey birbiriyle ilgilidir ve kozmik yapıya sahip bir bütünün parçasıdır.

48. Ay Epifanilerinin Birbiriyle Dayanışması

Bu tür bir bütün elbette, incelemeye ilerlemeye alışmış bir zihniyetin kavrayabileceği bir olgu değildir. Modern insan sezgileriyle, herhangi kozmik bir gerçekliğin (yani kutsallığın) arkaik insanların zihniyetinde uyandırdığı zengin ayrıntıları ve armoniyi anlayamaz. Eski insanlar için, bir ay simgesi (muska, ikonografik bir işaret) tüm kozmik düzlelerde et kili olan ay güçlerini tümüyle belirleyip bünyesinde toplamakla kalmaz aynı zamanda ayının etkisiyle insanın yaşam gücünü çoğaltarak, onu daha gerçek kılarak ve ölümden sonra ona mutlu bir kader sağlayarak insanı bütün bu güçlerin bünyesinde yeniden oluşturur. ... her arkaik dinsel eylemin (yani anlamlı her eylemin) ortaya koyduğu bütünleştirmeci niteliği sürekli olarak vurgulamak durumundayız.

İlkel insanların zihniyetinde oluşan benzerlikler, simgeler aracılığıyla yönlendirilirler; örneğin, ay ortaya çıkar ve kaybolur; sümüklüböcek boynuzlarını gösterir ve

kaybeder; ayı mevsimsel olarak görünür ve kaybolur; Meksika'nın kadim dininde ay tanrısı 'Tecciztecatl'ın, bir sümüklüböceğin kabuğunun içinde temsil edildiği gibi sümüklüböcek de, ay teofanisinin mekanı olur: Bir muska olur; ayı, insan soyunun atası olur çünkü ayla aşağı yukarı aynı hayatı yaşayan insan, ancak bu gök cisminin özünden ya da büyüsel gücünden yaratılabilir.

Ay hiyerofanilerinin bu kadar çok olmasının nedenini bir kaç kelimeyle özetlemek istersek, belirli aralıklarla yinelenen yaşamı temsil ettikleri söylenebilir. Ayın tüm kozmik, büyüsel ya da dinsel değerleri onun varlık kipiyle açıklanır, yani ay sürekli yenilediği için "canlıdır" ve tükenmez. Arkaik insanların, ayın kozmik kaderini keşfetmeleri, antropolojinin temelini oluşturur. İnsan ayın "yaşamını" keşfeder; çünkü onun da yaşamının tüm canlı organizmalar gibi bir sonu vardır; ama "yeni ay" aracılığıyla yenilenme arzusunun "yeniden doğuş" umutlarının gerçekleşebileceği inancını verir.

Kutsal bir nesne, biçimi ya da yapısı ne olursa olsun, mutlak gerçekliğin ortaya koyduğu ya da bu gerçekliğin bir parçası olduğu için kutsaldır. Her dinsel nesne her zaman bir şeyin, kutsalın "vücut bulmasıdır". Bunu, var olma mekanlarıyla -örneğin gök, güneş, ay, toprak vb- ya da biçimiyle (yani simgesiyle, örneğin spiral-sümüklüböcek) ya da bir hiyerofaniyle (kutsallaşmış bir yer, bir taş; ayın aracılığıyla, başka bir nesneyle ya da "kutsal" bir kişiyle teması sonucunda "kutsanan" "kutsallaşan" herhangi bir nesne) vücut bulur.

Doğal olarak ay da ay olduğu için bir tapıma sahip olmamıştır, kutsalı ortaya koyduğu için, yani ifade ettiği tükenmez yaşamla ve gerçeklikle, bünyesinde yoğunlaşan güçle bir tapıma sahip olur.

49. Ay ve Sular

Belirli ritimlerin etkisi altında kaldıkları (yağmur, gelgit), canlıların büyümesini sağladıkları için sular ayın etkisi altındadır. "Ay sulardadır" ve "yağmur aydan gelir" bunlar Hint inanışlarının belli başlı ana motiflerindedir.

Tüm ay tanrıları, az ya da çok suyla ilgili niteliklere ya da işlevlere sahiptir.

En eski zamanlardan beri, ay değiştiğinde yağmur yağdığı gözlenmiştir.

Tufan, ayın öldüğü üç günlük karanlık "ölüm" dönemine denk gelir. ... Tufan, yalnızca yıpranmış ve tükenmiş biçimleri yok eder, ama ardından her zaman yeni bir insan soyu ve yeni bir tarih doğar.

50. Ay ve Bitkiler

Ay, yağmur ve bitkiler arasındaki ilişkiler, tarımın keşfinden çok önce gözlemlenmiştir.

Ay ile bitkiler arasındaki organik bağ, pek çok bereket tanrısının aynı zamanda ay tanrısı olmasına yol açacak kadar güçlü bir bağlıdır.

Afrika Pigmelerinde, Pe adını verdikleri ay, "üreme ilkesi ve bereket anası" olarak kabul edilmektedir. Yeni ay bayramı, tamamen kadınlara aittir, güneş bayramı da erkeklere aittir. Ayın aynı zamanda "ruhların sığınağı ve annesi" olması nedeniyle kadınlar, ayı kutlamak için kendilerini kile ve bitki öz sularına bularlar, böylece ruhlar ve ay ışığı gibi bembeyaz olur. ... "Yaşayanların Annesi" aydan, ölümlerin ruhlarını uzaklaştırması, bereket vermesi, kabileye yeni çocuklar, balık, av ve meyve getirmesi istenir.

51. Ay ve Bereket

Bitkiler gibi hayvanların da, bereketli olması için aya gereksinimleri vardır. ... boynuz yeni ayın imgesinden başka bir şey değildir; öküz boynuzlarının, hilale benzedikleri için ay simgesi olduğuna kuşku yoktur; bu nedenle iki boy filiz, gök cisminin mükemmel evrimini temsil eden tam hilali temsil ediyor olmalıdır.

Bazı hayvanlar, ayın kaderini, biçimleriyle ya da varlıklarıyla çağrıştırdıkları için "ay simgesi ya da temsilcisi" olmuşlardır. ... kabuğunda bir gözüküp bir kaybolan sümüklüböcek; kışın ortadan yok olan ve baharda yeniden ortaya çıkan ayı; suyun yüzeyinde bir görünüp bir kaybolan kurbağa, ayda görünen ya da kavmin efsanevi atası olan köpek, bir görünen bir kaybolan ve ayın görüldüğü günler kadar halkası olan (bu efsaneye Yunan geleneğinde de rastlarız) ya da "tüm kadınların eşi" olan ya da kabuk değiştiren (yani dönem dönem kendini yenileyen, yani "ölümsüz" olan) yılan vb.

..ay tüm bereketin kaynağıdır ve adet dönemlerini düzenler. Kişileştirildiğinde "kadınların efendisi" olur. Pek çok halk, ayın, bir erkek ya da bir yılan kılığına girip, kadınlarıyla birleştiğine inanmıştır, buna hala inananlar vardır. Bu nedenle, örneğin Eskimolarda, genç kızlar gebe kalacakları korkusuyla aya bakmazlar. Avustralyalılar ayın, Don Juan kılığında yere inerek, kadınları gebe bıraktıktan sonra terk ettiğine inanırlar. Aynı mit, Hintliler arasında da çok yaygındır.

Hindistan'da, çocuğu olmasını isteyen kadınlar kobraya taparlar.

Kuşkusuz kadınların adet görmesi, ayın kadınların ilk eşi olduğu mitinin yayılmasına katkıda bulunmuştur. ... Yılanın erkek cinsel organına benzerliği yılan-ay özdeşliğini çürütmek bir yana doğrular.

52. Ay, Kadın ve Yılan

Kadınla yılan arasındaki ilişki çok anlamlı ve çok çeşitlidir, ama hiçbir biçimde yalnızca basite indirgenmiş bir cinsellik simgecilikle açıklanamazlar. Yılanların temsil ettiği pek çok anlam vardır ve bu özelliklerinin en önemlileri arasında "yenilenme" özelliği kabul edilir. Yılan "dönüşen" bir hayvandır.

Yılan, aydan geldiği, yani "sonsuz" olduğu, yeraltında yaşadığı, ölümlerin ruhlarını (başka şeylerin yanı sıra) canlandırdığı için tüm sırları bilir, bilgeliğin kaynağıdır ve geleceği görür.

Ulu Tanrıçanın niteliklerinden biri olarak yılan ay doğasını korur(döngüsel yenilenme) ve onu yer doğasıyla birleştirir. Belli dönemlerde ay yerle

özdeşleştirilmiştir; yer, yaşayan tüm canlıların rahmi olarak kabul edilmektedir. ... Ulu tanrıçalar, ayla ve yerle ilgili pek çok özelliği bünyelerinde birleştirmişlerdir. Ayrıca, bu tanrıçaların aynı zamanda cenaze tanrıçaları olmaları nedeniyle (ölüler yenilenmek ve yeni bir biçime kavuşmak için ya yerin altına giderler ya da aya giderler); yılan bir cenaze hayvanı olmuş ve ölülerin, ataların ruhlarını canlandırmıştır vb.

53. Ay Simgeleri

Yılanın bu çeşitli simgeciliklerinden çıkan sonuç onun ayla ilintili kaderidir, yani onun bereket, yenilenme ve başkalaşım ile ölümsüzlüğe kavuşma güçleridir.

Yağmur-ay-bereket -kadın-yılan -ölüm-yenilenme bütünüyle karşılaştığımız gibi daha az parçalı başka bütünlükle de karşılaşırız, örneğin yılan-kadın-bereket ya da yılan-yağmur-bereket ya da kadın-yılan-büyü vb gibi. Mitolojiler, bu ikincil "merkezler" etrafında gelişirler; bunlar en küçük parçada bile kendini hissettiren ilk özgün bütünü gölgede bırakabilirler.

Her kutsal nesne ve her simge gibi, 'sular ve yılanlar hem kendisi hem de başka bir şey olma paradoksunu yaşarlar; bu durumda hem su ya da yılan, hem de aydırlar.

54. Ay ve Ölüm

Ölüm, ... bir son değil varlık düzleminin -genelde geçici olarak- değişimidir. Ölü, başka bir yaşam "biçimine" dahil olur. Bu nedenle, "ölümdeki yaşam" ayın "tarihiyle" değerlendirilir ve geçerli kılınır ve tarımın keşfiyle daha da ünlenen yer -ay eşleşmesiyle ölümler aya giderler ya da yenilenmek ve yeni varlığına gerekli güçleri kazandırmak için yere geri dönerler. Bu nedenle pek çok ay tanrısı aynı zamanda yeraltı ve cenaze tanrısıdır. Pek çok inanışta ay ölümler ülkesi olarak kabul edilir. Kimi zaman ölümden sonra ayda dinlenme hakkı yalnızca siyasal ya da dinsel önderlere verilir.

Plutarkhos'a göre insan üç öğeden oluşur, beden (**soma**), ruh (**psyche**) ve akıl (**nous**); iyilerin ruhları ayda arınırken, bedenleri yerde, akılları güneşte kalır.

Akıl-ruh ikiliği, ölümden sonraki ay-güneş ikiliğiyle örtüşür. ... Plutarkhos'a göre, insan iki kere ölür: ilki Demeter'in, ülkesi yeryüzünde, beden ... bütününden ayrılıp, toz olunca gerçekleşir (bu nedenle Atinalılar, ölümlere "**demetreioi**" derler); ikincisi psyche, nous'dan kopunca veya tözüyle karışınca Persephone'nin ülkesi olan ayda gerçekleşir. Ruh ayda kalır, bir süre yaşamıyla ilgili rüyalar görür ve anıları hatırlar. İyiler beklemeden "tekrar emilirler"; hırslı olanların, intihar edenlerin ve bedenlerine düşkün olanların ruhları sürekli olarak yere çekilir ve onların özümsemesi uzun zaman alır.

Platon, ruhun ikiliğini ... ve sonra üçe ayrıldığını kabul etmiştir. ... bizi ilgilendiren, ölümlerin ruhlarının ikametgahı olarak ay kavramıdır ve bununla ilgili ikonlara Asur-Babil, Fenike, Hitit, Anadolu oyma sanatında rastlamaktayız ve bu kavramın, daha sonra tüm Roma İmparatorluğu'nda mezar anıtlarında yaygınlaştığını görmekteyiz. (Yarım ay simgesi, cenazeye ilgili bir simge olarak tüm Avrupa'da yaygındır.)

55. Ay ve Erginleme

Ölüm, kesin değildir; çünkü ay kesin ölümü tanımaz.

Avustralya'daki erginleme törenlerinde, "ölü" (yani yeni ergin) ayın karanlıklardan çıkması gibi mezardan çıkar.

56. Ay "Oluşumunun" Simgeleri

"Oluşum" bir ay kuralıdır. Ayın dramatik anlarında gözlemlenmesi -doğması, dolunay haline gelmesi, kaybolması- ya da "bir bölünme," "bir sıralama" olarak görülmesi ya da kader ağlarının örüldüğü "ip" olarak görülmesi tüm bunlar, halkların mitlerine ve kuramlaştırma güçlerine ve kültürel seviyelerine bağlıdır.

Hommel on ya da on iki i branice harfin ayın evrelerini tanımlandığını göstermiştir (örneğin **alef** "boğa" anlamına gelmektedir ve yeni ayın simgesidir aynı zamanda ayın evrelerinin başladığı burç, işareti anlamına da gelmektedir vb). ... Alfabenin harfleriyle ayın evreleri arasındaki en açık ve en eksiksiz özdeşleşme Trakyalı Denys'in incelemesinde yer almıştır; burada sesli harfler dolunaya, yumuşak sessizler yarım aya (çeyreklere) ve sert sessizler yeni aya karşılık gelir.

57. Kozmobioloji ve Mistik Fizyoloji

Bu özdeşleşmeler yalnızca sınıflandırma amacıyla kullanılmazlar: İnsanın ve kozmosun aynı tanrısal ritim içinde bütünleşmesi girişiminin ürünüdürler. Bunların taşıdıkları anlam, öncelikle büyüsel ve soteriyolojiktir; insan, "harflerde" ve "seslerde" gizil olarak bulunan erdemleri özümseyerek bazı kozmik enerji merkezlerine dahil olur ve kendisiyle bütünlük arasında mükemmel bir uyum gerçekleşir.

İnsanın kozmosla bütünleşmesi, ancak güneş ve ay ritimleriyle bütünleşerek, yani havadan ve gazdan oluşan bedeninde ayı ve güneşi "birleştirerek" gerçekleşir. ... Tantra ve Hatha yoga okulları, ay, güneş ve çeşitli- merkezler ya da "mistik" arterler, kan ve ersuyu vb arasında kurulan bu karmaşık özleşmeleri çok ileriye götürmüşlerdir. Bu özdeşleştirmelerin anlamı, öncelikle insanın kozmik enerjiler ve ritimlerle dayanışmasını sonra da ritimlerin birleşmesini, merkezlerin kaynaşmasını sağlamak ve aşkın mekanda kurtuluşa ulaşmaktır, bu da ancak "biçimlerin" kayboluşu ve ilk birliğin kuruluşuyla gerçekleşir.

58. Ay ve Kader

Ay, yaşayan her şeyin efendisi ve bazı ölümlerin rehberi olduğu için kaderi "örmüştür." Bazı mitlerde ayın, büyük bir örümcek olarak betimlenmesi rastlantı değildir. ... *Yaratmak* demektir; örümceğin ağını da dokuduğu ipliği kendinden üretmesi gibi kendi özünden ortaya çıkarmaktır.

59. Ayla İlgili Metafizikler

... ortaya koyduğumuz ay hiyerofanileri şu temalarla sınıflandırılabilir: a) bereket (sular, bitkiler, kadın; mitsel "ata"); b) dönemsel yenilenme (tüm ay hayvanlarının ve yılanın simgesi; ayın neden olduğu bir su felaketinden sağ kalan "yeni insan"; erginleme ölümleri ve yeniden dirilişleri vb); c) "zaman" ve "kader" (ay "ölçer," kaderi "dokur," birbirinden ayrı kozmik düzlemleri ve ayırık gerçeklikleri "bağlar"); d)

aydınlık-karanlık karşıtlığıyla (dolunay-yeniay; "üst dünya" ve "alt dünya; "düşman kardeşler;" iyilik ve kötülük) ya da var olmak-yok olmak, gizil-görünür uç noktalarıyla ("gizil" olanların "simgeleri; karanlık gece, karanlık, ölüm, tohum ve larva) ortaya konan değişim. Tüm bu temalarda ortak düşünce, karşıtlıkların, "oluşumların" art arda gelmesiyle, iki karşıt ucun koşullarının birbiri ardına gerçekleşmesiyle (varlık-yokluk; biçimler-gizil durumda olanlar; ölüm-yaşam vb) oluşan ritimdir.

Eski Çin'in bu kültürel bağlamında, aydınlık-karanlık simgeleri birbirini tamamlayıcı simgelerdir; baykuş karanlığın simgesidir ve ışığın simgesi sülünün yanında yer alır.

Ayın insana, kendi kaderini açıkladığı söylenebilir: ayın yaşamında insan kendini "görür" ve kendisini bulur. Bu nedenle ay simgeleri ve mitolojisi duygusaldır; aynı zamanda teselli edicidir çünkü ay hem ölüme ve berekete hem de drama ve erginlemeye hükmetmektedir.

V. BÖLÜM SULAR VE SU SİMGELERİ

60. Sular ve Tohumlar

Aslında su, bütün potansiyel ve üretken güçleri temsil eder; sular tüm varoluşun kaynağı, **fons** ve **origo**'dur.

Suya batma, ilk biçime geri dönüşü, yeniden yaratılışı, doğumu simgeler; çünkü suya batma, biçimlerin biçimlerini kaybedişidir ve varoluş öncesindeki ayrışmamış olanla yeniden bütünleşmektir; sudan çıkış, biçimin ilk kez dışa vurulduğu yaratılış eyleminin tekrarıdır.

Tüm imkanları kendi bünyesinde barındırır, mükemmel bir akıcılığa sahiptir, her şeyin gelişimini sağlar ve aya benzetilir veya doğrudan ayla özdeşleştirilir. Ayın ve suyun ritimleri aynı kaderi paylaşır, tüm biçimlerin düzenli aralıklarla görünüp kaybolmasını yönetir, evrene döngüsel yapısını kazandırır.

Su, neolitik vazoların üstünde **w** işaretiyle betimlenirdi; aslında bu işaret akarsu karşılığı olarak da kullanılan en eski Mısır hiyerogliflerindedir.

61. Suyla ilgili Kozmogoniler

Su, tüm yaşam düzlemlerinde hayatın ve büyümenin kaynağıdır. ... her evren ifadesinin öncülü ve desteğidir.

62. Hylogenie'ler (hylo (madde, evrendeki her şeyi oluşturan ilk madde)+genie (cin))

Su, evrenin tüm potansiyelini ve tüm tohumlarını içinde barındığı rahim olduğu için, insan türünün ya da özel bir ırkın sudan çıktığını anlatan mitleri ve efsaneleri rahatlıkla açıklayabiliyoruz.

Cinsellikle ilgili kozmogoni simgelerinde; gök, yeri yağmur aracılığıyla kucaklar ve döller. ... Ama topraktan, bitkilerden ve taştan doğum mitleri gibi mitlerin ve inanışların ardında aynı temel düşünce yatmaktadır: Yaşam, yani gerçeklik, kozmik

bir özde bulunmaktadır ve bu özden doğrudan ya da simgesel araçlarla tüm canlılar türemiştir. Deniz hayvanları özellikle balıklar (ki bunlar aynı zamanda cinsel simgelerdir) ve deniz canavarları, kutsallık amblemleridirler; çünkü suda yoğunlaşmış mutlak gerçekliği temsil ederler.

63. "Hayat Suyu"

Kozmogoni simgesi ve tüm tohumların taşıyıcısı olan su, büyüsel bir maddedir ve her derde devadır; iyileştirir, gençleştirir ve yaşamı sonsuz kılar. Suyun ilk örneği "hayat suyu"dur.

64. Suya Daldırma Simgeciliği

Suyla arınma da aynı özelliklere sahiptir; suda, her şey "erir" her "biçim" parçalanır, her "geçmiş" tarih olur; geçmişte olan her şey suya battıktan sonra yok olur gider; hiçbir biçim, hiçbir "işaret," hiçbir "olay", varlığını sürdüremez. İnsanlar açısından, suya batmanın ölümle eşdeğer bir anlamı vardır ve kozmik düzlemde dünyayı yaşam kaynağı okyanusun içinde eriten felaketle (tufan) eşdeğerdir. Her tür biçimi parçaladığı, her geçmişi sildiği için suyun arındırma, yeniden oluşturma ve yeniden doğurma özelliği vardır; çünkü suya batan her şey "ölür," suya batan kişi, tıpkı günahsız bir çocuk gibidir, geçmişi yoktur) "yeni" bir yaşama başlayabilir, yeni bir aydınlığın eşindedir.

Su, arındırır ve yeniler; çünkü "geçmiş" siler, ilk baştaki bütünlüğü –yalnızca bir an için de olsa- yeniden kurgular. ... Yıkanmak, suçtan arındırır, ölümlerin varlığından kaynaklanan kötülükleri temizler, deliliği geçirir, günahları da fiziksel ya da ruhsal bölünmeyi de giderir. En önemli dinsel adetlerin kökeninde yer almaktadır ve böylece insanın kutsalın idaresine girmesini sağlamıştır. Tapınaklara girmeden önce ve kurban törenlerinden önce yıkanılır.

27 Mart Frigyalı ana tanrıça Kybele'nin "hamam" günüdür.

Kuraklıktan kurtulmak ve yağmur yağdırmak için, üzerinde İsa imgesi bulunan bir haçın ya da bir Meryem Ana heykelinin suya batırılması ritüeli, XIII. yüzyıldan beri Katolikler tarafından uygulanmaktadır ve ruhbanın direnişine rağmen XIX. ve XX. yüzyıla kadar devam etmiştir.

65. Vaftiz

Suya daldırmanın, arınma ve yenilenme aracı olarak görülmesinden oluşan dinsel simge, Hıristiyanlık tarafından kabul edilmiş ve pek çok dinsel değerle zenginleştirilmiştir. Aziz Yuhanna, vaftizden, bedendeki hastalıkların iyileşmesini değil ruhun kurtuluşunu ve günahların affedilişini anlamıştır. ... Hıristiyanlık'ta vaftiz en önemli ruhsal arınma aracıdır; çünkü vaftiz suyuna batma, İsa'nın gömülmesini temsil eder. ... Simgesel olarak suya batan insan ölür, sonra yeniden doğar, arınır, yenilenir; tıpkı mezarında canlanan İsa gibi. "Babanın yüceliği sayesinde Mesih nasıl ölümden dirildiyse, biz de yeni bir yaşam sürmek üzere vaftiz yoluyla O' nunla birlikte ölüme gömüldük. Eğer Onunkine benzer bir ölümden O' nunla birleştiyseniz, Onunkine benzer bir dirilişte de O' nunla birleşeceğiz."

66. Ölünün Susuzluğu

Su "ölünün susuzluğunu giderir," onu eritir ve tohumuyla somutlaştırır, su "ölüyü öldürür" ve onun insan olarak kaderine kesin olarak son verir. ... Çeşitli ölüm anlayışlarında ölü, kesin olarak ölmez, yalnızca ilk varlık biçimine bürünür; bu bir geri dönüştür, bir son değildir. Kozmik devreye dönüş ya da kesin kurtuluş beklentisindeki ruh, acı çeker ve bu acı, genelde susuzlukla ifade edilir.

Susuzluk da soğuk da acıyı, dramı ve kaygıyı ifade eder. Ölü, insanlığın kaderinin acı bir biçimde son bulmasından oluşan durumunda uzun süre kalamaz. Su ve içecek sunma törenlerinin amacı da bu acıyı "dindirmektir," yani ölünün, suyun içinde "tamamen erimesiyle" yeniden oluşumunu sağlamaktır.

67. Mucize ve Kehanet Pınarları

Suyun bu dinsel çok yönlülüğü, tarihte pınarlar, nehirler ve ırmaklar çevresinde gelişen pek çok tapım doğurmuştur.

Su tapımları -özellikle iyileştirici güçleri olduğu kabul edilen kaynakların, termal kuyuların, tuz ocaklarının tapımları- hayranlık verici bir sürekliliğe sahiptirler. Hiçbir din devrimi bu tapımları yok edememiştir; halkın inancıyla beslenen su tapımı ortaçağda bu tapımlar aleyhine açılan yok etme kampanyalarına karşın sonunda Hıristiyanlık tarafından hoşgörülle karşılanır. ... Su tapımları böylece neolitik çağdan, günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.

68. Su Epifanileri ve Tanrıları

69. Nympha'lar

Bazı yerlerin küçük "tanrıçaları olarak tanınan nympha'lar, herkes tarafından bilinirler ve bir tapıma sahiptirler, kurban kabul ederler.

Aslında varlığını sürdüren daha çok, hem parçalayan (nympha'ların "büyüsüyle" deliren ve kişiliğini kaybedenler) hem doğuran, hem öldüren hem de yaşam veren suya karşı duyulan korkuyla karışık iki yönlü bir çekim duygusudur.

70. Poseidon, Aegir vb

Su tanrıların en üstünde Poseidon yer almaktadır. ... Kozmosun Kronos'un oğulları arasında bölüşülmesinin ardından Poseidon'un payına okyanuslar düşer. Homeros, Poseidon'dan deniz tanrısı olarak söz eder; sarayı, okyanusun dibindedir ve simgesi üç çatallı zıpkındır (deniz canavarlarının dişlerinden yapılmıştır). ... Poseidon, aynı zamanda yer sarsıntılarının tanrısıdır ve Yunanlılar yer sarsıntısını su erozyonuyla açıklar. Denizden kopup gelen dalgalar kıyılara vurur ve yer sarsıntıları oluşur.

71. Su Hayvanları ve Amblemleri

Ejderha ve yılan... ritmik yaşamın simgesidir; çünkü ejderha, yaşamla uyum içindeki dalgalanmalarıyla yaşamı besleyen ve uygarlıkları doğuran suyun ruhunun simgesidir.

Ejderha-yıldırım-bereket üçlüsü eski Çin metinlerinde çok sık karşımıza çıkar.

72. Tufan Simgesi

Tufan inanışlarının hepsinde, insanlığın suyun altında kalması ve yeni bir insan ırkının ve yeni bir dönenlin kuruluşu düşüncesi vardır.

Su, yaratılışın öncülüdür ve su, yarattığı her şeyi, yeniden yaratabilmek için düzenli olarak yutar böylece bunları "arındırır" ve yeni gizil yönler katarak yaratılışı her defasında zenginleştirir, yeniden yaratır. İnsanlık, belirli dönemlerde, günahları nedeniyle su altında kalarak yok olur. Ama insanlık hiçbir zaman tamamen yok olmaz, yeni bir biçimde yeniden doğar; ama hala aynı kaderi, bir gün suların altında yok olup gitme kaderini taşımaktadır.

Eğer "biçimler" suyun içinde eriyip giderek yeniden canlanmazlarsa, yaratıcı güçlerini kaybederler ve böylece tamamen yok olup giderler. "Kötülükler" ve "günahlar" insanlığın biçimini bozar; tohumdan ve yaratıcı güçlerinden yoksun kalan insanlık, söner, kısır ve yıpranmış kalır. Alt insan biçimlerine yavaş bir dönüşün yerine, tufan, suların içinde kalarak anlık bir yok oluş getirir; böylece "günahlar" arındırılır ve suyun içinde yeni ve canlı bir yaşam doğar.

73. Sentez

Kıtaların su altında kalması (Atlantis) ya da tufan kavramıyla -belli bir aralıkla tekrarlanan kozmik olay- ruhun "ikinci ölümü" (cenaze törenlerinde su ve içecek sunma "nem" ve cehennemdeki **leimon** vb) ya da vaftiz edilenin ayinsel "ölümü" kavramları örtüşmektedir. Bununla birlikte, ister kozmik düzlemde ister insan düzleminde olsun, sular altında kalma kesin bir yok oluş değil, geçici bir yeniden bütünleşme sürecidir ve bu sürecin ardından yeni bir yaratılış, yeni bir yaşam ve yeni bir insan doğar.

Temsil ettiği dinsel görüş ne olursa olsun suyun işlevi her zaman aynıdır: bütünü parçalar, biçimleri yok eder, "günahlardan arındırır" hem canlandırır hem arındırır. Suyun kaderi, yaratılışın öncülü olmaktır ve sonra bu yaratılışı yutmaktır. ... Suyu arınma ve yıkanma ritüelinin amacı yaratılışın meydana geldiği zamanı ... canlandırmaktır; dünyanın ya da "yeni insanın" doğumunun simgesel tekrarlarıdır.

VI. BÖLÜM KUTSAL TAŞLAR: EPİFANİLER, İŞARETLER VE BİÇİMLER

74. Kratofani Olarak Taş

Maddenin sertliği, sağlamlığı ve dayanıklılığı ilkel insanın dinsel anlayışında bir hiyerofanidir. Hiçbir şey, eksiksiz gücüyle, görkemli bir kayadan veya çarpıcı bir şekilde dikili duran granit bir bloktan daha doğrudan, daha özerk, daha soylu veya daha huşu verici değildir. Her şeyden önce, taş *vardır*. Her zaman olduğu gibi kalır ve varlığını sürdürür; daha da önemlisi taş çarpar.

ilkel insanın inancı, her zaman, taşın bütünleştirdiğinden, ifade ettiğinden farklı bir şeye yönelik olmuştur. Bir kaya parçası ya da bir çakıl taşı belli bir dinsel saygı görür, çünkü bir şeyi temsil eder ya da canlandırır; çünkü bir yerlerden gelmektedir. Kutsal oluşu özellikle bu bir şeye ya da bir yere bağlıdır) varlığıyla ilgili değildir. İnsanlar taşlara, olduklarından farklı bir şeyi temsil ettikleri sürece tapmışlardır. ...

Tapım özelliklerine sahip olmuş taşların çoğunun araç olarak kullanılmış olmasıdır: Belli şeyleri elde etmek, bunlara sahip olmak için kullanılmışlardır. Dinden daha çok büyüyle ilgilidirler. Kökenlerine ya da biçimlerine bağlı olarak bazı kutsal değerler kazanmış olmalarına karşın taşlar, tapımın nesnesi değil aracı olmuştur.

Bronz çağındaki "mezar bekçisi" taşlar, mezarların yanına dikilirdi; böylece mezar dokunulmazlık kazanırdı. Taş; hayvanlara, hırsızlara ama özellikle de "ölüme" karşı koruma sağlardı; çünkü taş nasıl bozulmadan kalabiliyorsa ölünün ruhu da dağılmadan sonsuza kadar varlığını sürdürebilirdi.

75. Mezar Megalitleri

Doğal yollardan olmayan bir ölüm, sinirli, kızgın ve pişmanlıkla dolu bir ruh demektir. Yaşam ani bir biçimde son bulduğunda ölünün ruhunun, toplum içindeki hayatına devam etmek isteyeceği düşünülür. Örneğin Gondlarda yıldırım çarpması, kaplan saldırısı ya da yılan ısırması sonucunda biri öldüğünde, öldüğü yere taş yığılırdı; buradan her geçen, ölünün ruhunun rahat uyuması için oraya bir taş kayardı (bu gelenek bugün Avrupa'nın bazı bölgelerinde örneğin Fransa'da hala devam etmektedir. ... Bhillerde mezar anıtları doğal yoldan ölmemiş kimseler için ya da şefler, büyücüler ve savaşçılar için, "güçlülerin" ruhlarının huzuru için, kısacası yaşamları boyunca bir biçimde "gücü" temsil etmiş ya da bu güce "ölümlerinin zorlu olması" sonucu onu "yakalamış" kişiler için dikilirdi.

Böylece mezar taşı, ölüme karşı yaşamı koruyan bir araç halini almıştır. Ruh taşta "yerleşir," Bir taşta "hapsedilen" ruh, yalnızca olumlu bir yönde hareket etmek zorunda bırakılır: üretkenlik. ... "taşlar, ataların taşlaşmış ruhlarıdır," ... Burada söz konusu olan "taşlaşmış bir ruh" değil, bu ruhun geçici ya da simgesel bir "ikametinin" somut bir temsilidir. ... ruh, tanrı, totem, boy ne olursa olsun tüm bu kavramların aslında tek bir temsilcisi vardır bu da taştır.

76. Bereket Taşları

Sonuç olarak taş, somut varlığıyla bir tapıma sahip değildir, ona bağlı tapımlar; onda canlanan ruha ve onu kutsayan simgeye yöneliktir. Taş, kaya, dikilitaş, dolmen, menhir vb temsil ettikleri ruhsal güç sayesinde kutsal olmuşlardır. ... Salem'deki (Güney Hindistan) kısır kadınlar, onları dölleyebilecek ataların içinde bulunduğu inandıkları dolmenlere, çeşitli adalarda (çiçekler, haşlanmış pirinç, sandal ağacı) bulduktan sonra "bu taşta sürtünürlerdi.

77. "Kayma"

"Kayma" olarak bilinen adet çok yaygındır: Genç kadınlar, çocukları olması için, kutsanmış bir taş boyunca kayarlar. Yine çok yaygın başka bir adet de "sürtünme" adettir; sürtünme adetini genelde sağlık nedenleriyle özellikle de kısır kadınlar uygular.

Bu adetlerin çoğunun kaynağında -bunu daha önce belirttik- taşla ya da bir kayayla temas edildiğinde kısır kadının doğurganlaşacağı inancı vardır.

78. Delik Taşlar: "Gök Gürültüsü Taşları"

Hindistan'da bu halka taşlar güneş simgeleriyle açıklanırlar. Ruhun, "öteki tarafa" geçebildiği (kaçabildiği) dünya kapısıyla, ... özdeşleştirilmişlerdir.

Pek çok bölgede göktaşları üretkenliğin simgesi olarak görülür. ... taşın, belli bir dinsel değere sahip olmasının nedeni geldiği yerdir: Taş, kutsal ve çok bereketli bir yerden gelmektedir. Yağmur yağdıran gök gürültüsüyle gökten düşmüştür.

79. Göktaşları ve Beytel'ler

Kabe'deki Hacerü'l-esved ve Friglerin Ulu Anası Kybele'nin Kartaca savaşları sırasında Pessinus'tan Roma'ya getirilen figüratif olmayan imgesi en tanınan göktaşlarıdır. Bunların kutsallıkları, öncelikle gökten gelmelerinden kaynaklanmaktadır. Ama aynı zamanda tam bir yeryüzü tanrıçası olan Ulu Ananın imgeleridirler. ... Kabe dünyanın merkezi olarak kabul edilmektedir. Kabe, yalnızca dünyanın merkezi olmakla kalmaz, Kabe'nin üstünde göğün merkezinde "Göğün Kapısı" bulunmaktadır. Bu kapı, Kabe'nin gökten düşerken açtığı deliktir ve bu delikten yer, gökle temas kurmaktadır. Buradan axis mundi (dünyanın ekseni) geçmektedir.

Kısa bir süre önce yapılan araştırmalar, İslamiyet'ten önceki dönemde Arapların, Yunanlıların ve Romalıların "Tanrının evi" anlamına gelen ve Sami kökenli bir kelime olan **baytili** diye adlandırdıkları bazı taşlara taptıklarını ortaya koymuştur. ... Ama kutsal taş putlar hiçbir zaman taş oldukları için kutsallık kazanmamış, tanrısal bir varlığın tezahürü oldukları ölçüde tapımların nesnesi olmuşlardır.

80. Taş Epifanileri ve Simgeciliği

... taş, bir işaretten, bir "evden," bir teofaniden ibarettir. Tanrı, taşta tecelli eder, ya da başka ritüellerde taşta Tanrının varlığına tanık olunur ve bir anlaşma imzalanır. Bu "tanıklık" halkın gözünde tanrının taşta tecellisidir; seçkinlerin gözünde taşın, tanrısal varlığa dönüştürülüşüdür.

Musa'nın tektanrıcılığında seçkinler, tanrısal varlığın işareti ile herhangi bir nesnede reenkarnasyonunun bir biriyle karıştırılmasına karşı uzun süre mücadele etmişlerdir. ... Burada karşı karşıya olduğumuz, tek tanrı inancıyla putperestlik arasındaki bir mücadele değil, iki teofani, dinsel deneyimin iki dönemi arasında mücadeledir: Bir yanda maddeyi tanrıyla özdeşleştiren ve görüldüğü yer ve biçim ne olursa olsun ona tapan eski anlayış öte yandan seçkinlerin deneyimine dayanan, tanrının varlığını kutsal mekanlarda (tapınak, kilise vb) ve Musa'nın bazı ritüellerinde arayan ve bu varlığın inananın vicdanında da belirmesi için uğraşan anlayış vardır. Genelde, eski tapıma ait nesnelere ve biçimlere, dinsel anlamlarında ve değerlerinde meydana gelen değişikliklerden sonra yeni din tarafından kabul edilirler. Yaygın inanışa göre, Musa'nın On Emrini yazdığı tabletlerin muhafaza edildiği Ahit Sandığı'nda, önceleri Tanrının varlığıyla kutsanmış bazı dinsel taşlar vardı. Reformcular, bu tür nesnelere, onları yeni cin sisteminde değerlendirdikten ve onlara farklı bir içerik yükledikten sonra kabul etmişlerdir. Aslında her tür biçim, başlangıçtan günümüze gelirken değişir; işaret ve tanrı arasındaki karışıklık halk inanışlarında ciddi boyutlara varır ve bu tür karışıklıkları önlemek için dinin seçkinleri, işaretleri (biçimli taşlar, heykeller vb) ya yok etme ya da anlamlarını değiştirme (Ahit Sandığı) yoluna gitmişlerdir.

81. Kutsal Taş, Omphalos, Dünyanın Merkezi

82. İşaretler ve Biçimler

... belli bir tapımın nesnesi olan her tür taş, her zaman, insanı aşan şeyleri ifade etmiştir.

Pausanias'a göre "Zamanda oldukça geriye gittiğimizde, bütün Yunanlıların, heykellere değil işlenmemiş taşlara taptıkları görülmüştür." Hermes'in, uzun ve karışık bir tarihi vardır: yol kenarlarına korunmak ve savunulmak için dizilen taşlara **hennai** adı verilirdi; daha sonra, erkeklik organı tasvirinden oluşan ve bir insan kafası taşıyan bir sütuna **hermes** adı verildi ve bir tanrı tasviri olarak kabul edildi. Böylece, Homeros öncesi dinde ve literatürde bildiğimiz "kişi" olmadan önce Hermes, basit bir taş teofanisiydi. ... Hermes'in insan biçimine bürünüşü, Helen imgeleminin bir ürünüdür ve insanların, er ya da geç tanrıları ve kutsal güçleri kişileştirme eğiliminin bir sonucudur. ... Böylece Hermes taşla bir olmaktan kurtulmuş; insan görünümüne kavuşmuş, teofanisi mitleşmiştir.

VII. BÖLÜM TOPRAK, KADIN VE DOĞURGANLIK

83. Yeryüzü Ana

Gökle yerin evliliği ilk kutsal evliliklerdir; tanrılar da kendi aralarında evlenmişlerdir ve insanlarda onların ardından zamanın başlangıcında gerçekleşen her şeyi taklit ettikleri gibi aynı kutsal ciddiyetle tanrıları taklit etmişlerdir.

Yerle, yeryüzü tanrılarıyla ve Ulu Anayla ilgili pek çok inanış, mit ve ritüel günümüze kadar ulaşmıştır. Bir anlamda kozmosun temelini oluşturan yer, dinsel açıdan pek çok simgeye, anlama ve boyuta sahiptir. "Var olduğu," kendini ve başka varlıkları ifade ettiği, bahsettiği, ürettiği ve her şeyi bağrına bastığı için toprağa tapılır.

84. İlksel Çift: Gök ve Yer

Pek çok mitolojide, gök yüce tanrı, yerde onun eşi olarak tasvir edilir. İlkel dinlerde hemen hemen her zaman göğe rastlarız.

85. Yer Hierofanilerinin Yapısı

Kozmogoniyle ilgili mitolojilerde yer, kökeni oluştursa da genelde edilgen bir roledir. ... Yerin ilk kez dinsel bir değer kazanması "belli belirsiz" olmuştur; aslında yere kutsallığını veren yer katmanı olmamış, çevresindeki kozmik ortamda kendini gösteren tüm hierofanileri -toprak taşlar, ağaçlar, sular, gölgeler vb- tek bir bütünde topladığı için kutsallık kazanmıştır. ... "kozmos; kutsal güçlerin zenginliğinin ambarı." ... Yerin üstündeki her şey bir bütündür ve birlik oluşturur.

Üreme eyleminin fizyolojik özelliklerini keşfetmeden önce insanlar gebeliği çocuğun annenin karnına girmesi olarak açıklarlardı. Kadının karnına girenin bir cenin mi -o güne kadar mağaralarda, yarıklarda, kuyularda ve ağaçlarda yaşayan bir cenin- yoksa bir tohum mu ya da bir "ata ruhu" mu vb olduğu bu noktada hiç önemli değildir. Önemli olan çocukların bir baba tarafından yapılmadığı, gelişimlerinin belli

bir döneminde kadının, yaşadığı ortamda bulunan bir nesneyle ya da bir hayvanla teması sonucu karnına girdikleri inancıdır.

Erkek, yaratılıştaki bir rol oynamaz. Baba, yalnızca toplumsal olarak çocukların babasıdır, biyolojik olarak çocukların oluşumunda bir rolü yoktur. İnsanları birbirine bağlayan annedir ve bu bağ bile çok zayıf bir bağıdır: Ama insanlar, yaşadıkları ortama, modern ve dinsel olmayan bir zihniyetin çok zor anlayabileceği bir bağla bağlıdırlar. Bunlar, mecazi anlamda değil somut olarak "vatan toprağının çocuklarıdır." Su hayvanları aracılığıyla (balık, kurbağa, timsah, kuğu vb) doğarlar, kayalarda, uçurumlarda ve mağaralarda biterler, sonra büyüsel bir olayla annelerinin karnına girerler; doğum öncesi yaşamları, suda, kristallerde, taşlarda ve ağaçlarda başlamıştır. ... Ermeniler, yerin "insanların geldiği ana karnı" olduğuna inanırlar. Perulular, dağlardan ve taşlardan geldiklerine inanırlar. Başka halklarda çocukların, mağaralardan, yarıklardan ve kaynaklardan geldiğine inanılır.

İnsan baba ancak evlat edinmenin tüm özelliklerine sahip bir ritüelle çocuğu meşrulaştırır. Çocuklar, öncelikle "bulunulan yere" aittirler, yani çevredeki mikro kozmosun bir parçasıdır. Anne onları bağrına alır; onları "toplar" ve onlara insan biçimini verir. Böylece insanın çevresindeki ortamla, mikro kozmosla kurduğu dayanışmanın ve bağı; zihinsel gelişimin belli bir evresinde bulunan ya da daha doğrusu zihninde insan yaşamını biçimlendirmeye yeni yeni başlayan insan açısından neden bu kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır.

86. Yeraltının Analizi

Bir ana tanrıça ya da bir bereket tanrıçası olmadan önce yer, bir ... Anadır.

Altay halkları da otları yolmanın büyük günah olduğuna inanırlardı, çünkü onlara göre yeryüzü, otlar yolunurken, tıpkı saçları ya da sakalı yolunan bir insan gibi acı çekirdi.

87. İnsanın Toprakta Çıkışı

Çocuk, babası tarafından havaya kaldırılır; bu, çocuğu tanıdığını ve kabul ettiğini gösterir.

... hem bir güç hem bir "ruh" hem de doğurganlık kaynağı olarak görülen, Yeryüzü Ana kavramı.

Mordovlar bir çocuk evlat edinmek istediklerinde çocuğu içinde koruyucu tanrıça Yeryüzü Ananın olduğuna inandıkları bir çukura koyarlar. Bunun anlamı, çocuğun evlat edinilmesi için yeniden doğması gerektiğidir ve bu yeniden doğum, çocuğu evlat edinen annenin doğumu canlandırmasıyla değil (Rumenlerde olduğu gibi) çocuğun gerçek annesinin, yani toprağın bağrına verilmesiyle gerçekleştirilir.

Çocuğu, kozmik öğelerin -su; rüzgar, yer- insafına bırakma, "sunma," kadere karşı bir tür meydan okumadır. Yere ya da suya emanet edilen çocuk, öksüzdür ve ölebilir; ama eğer şansı varsa insanüstü bir konuma da yükselir. Kozmik öğelerin korumasındaki terk edilmiş çocuk genelde bir kahramana, bir azize ya da bir krala

dönüşür. Onun yaşam öyküsünü veren efsane, doğumlarından hemen sonra terk edilen tanrılar mitinin bir tekrarından başka bir şey değildir.

88. Yeniden Doğum

Yeryüzü Anaya bağlı başka bir ritüel de, ölümlerin gömülmesidir. Yetişkinler öldüklerinde yakılır, ama çocuklar gömülür. Böylece Yeryüzü Ananın bağrına geri dönüp yeniden doğabilirler. Manu yasalarına göre iki yaşından küçük çocuklar öldüklerinde gömülürler; yakılmaları yasaktır. Kuzey Amerika'da Huronlar ölü çocukları yolların altına gömerler böylece çocuklar bu yoldan geçen kadınların içine girerek yeniden doğabilirler. ... Çocukların canlı canlı gömülerek Yeryüzü Anaya adandıkları yerler de vardır, örneğin Grönland'da, baba gerçekten hasta olduğunda çocuk gömülür, İsveç'te veba salgını sırasında iki çocuk canlı canlı gömülmüştür, Mayalar da kuraklık baş gösterdiğinde bu tür kurban adaklarında bulunurlardı. Aynı biçimde, çocuk doğar doğmaz toprağa yatırılır böylece gerçek annesinin onu tanınması ve kutsallığıyla koruması sağlanmak istenir. ... Günah işleyen, toprağın içine yerleştirilmiş bir fıçıya ya da kazınmış bir çukura girer ve buradan çıktığında "annesinden ikinci kez doğmuş" olur.

89. Homo-Humus

Çıkardığımız ortak sonuç, yerin anne olduğudur, yani özünden canlı yaratıklar çıkardığıdır. Yer "canlıdır," çünkü üretkendir. Yerden çıkan her şey yaşam doludur ve yere dönen her şey yeniden yaşam bulur. ... Yaşam, yerin rahminden çıkmak, ölüm ise bir anlamda "yuvaya" dönüştür. Vatan toprağına gömülme isteğı kendi toprağına duyulan bu mistik aşkın, bu kendi yuvasına dönme ihtiyacının kutsal olmayan biçimidir.

Canlı biçimler baş döndürücü bir hızda ortaya çıkıp yok olurlar. Ama hiçbir yok oluş kesin değildir: canlıların ölümü yalnızca -gizli ve geçici- bir durumdur; canlı türleri, suyun yere tanıdığı süre boyunca asla yok olmazlar.

90. Kozmobiyojik Dayanışma

Bir canlı biçimi sudan çıktığı andan itibaren, suyla arasındaki organik bağ kopar; ön-biçimle biçim arasında bir kopukluk oluşur. Yerin çıkardığı biçimler ve yer söz konusu olduğunda bu bağ hiç kopmaz. Canlı biçimler, yerden geçici olarak koparlar; çünkü dinlenmek, yeniden güçlenmek ve sonunda yeniden gün ışığına çıkmak için yere geri döneceklerdir; çıktıkları rahimle her zaman dayanışma içinde olurlar.

Suç kutsal şeylere olan hakarettir; çünkü dökülen kan, yeri "zehirlemesi" nedeniyle tüm yaşam düzlemlerinde çok ciddi sonuçlar doğurabilir.

91. Tarla ve Kadın

Çok uzun bir süre Yunanlılar ve Romalılar ekili tarla ile rahmi, tarım ile doğumu özdeşleştirmişlerdir. Bu özdeşleştirmeye pek çok uygarlıkta rastlıyoruz; bu özdeşleştirme hatırı sayılır sayıda inanışa ve ayine konu olmuştur.

92. Kadın ve Tarım

Tarımın, kadınların bir buluşu olduğu doğrudur. Av peşindeki ya da sürülerin gözcülüğündeki erkek hemen hemen her zaman evinden ayırılır. Kadın, sınırlı ama

keskin gözlem yeteneğiyle doğa olaylarını, tohumun dökülüşünü, büyümesini, meyve verişini gözlemler ve aynı süreci yapay olarak tekrarlamayı dener.

93. Kadın ve Tarla

Kadınla ekilmiş toprağın özdeşleştirilmesine pek çok toplumda ve Avrupa halk inanışlarında rastlarız. ... İslam metinlerinde, kadın "tarla," "bağ" olarak adlandırılır. Kuran'da, "Kadınlarınız sizin tarlanızdır," denir.

Bugün pek çok ilkel halk, hala toprağın daha bereketli olması için üreme organlarının tasvirlerinden oluşan pek çok muska kullanmaktadır.

94. Sentez

Ona inananların gözünde her tanrı, bir bütündür; öteki tüm dinsel figürlerin yerini alır, tüm kozmik bölgelerde hüküm sürer. Ama çok az tanrı, yer gibi, bir bütün olma hakkına ve yetkinliğine sahiptir.

VIII. BÖLÜM BİTKİLER: YENİLENME AYINLARI VE SİMGELERİ

95. Bir Sınıflandırma Denemesi

Tarım törenlerini bir kenara ayırdıktan sonra uygun bir formülle, "bitki tapımları" olarak adlandırabileceğimiz bütün içinde şu sınıflandırmayı yapabiliriz:

- (a) En eski dinsel mekanlarda (Avustralya, Çin, Hindistan ve Hindistan, Fenike ve Ege) etkili bir mikrokozmos oluşturan tüm taş-ağaç-sunak tapımları
- (b) Kozmosun imgesi olarak ağaç (Hindistan, Mezopotamya, İskandinavya, vb);
- (c) Kozmik teofani olarak ağaç (Mezopotamya, Hindistan, Ege);
- (d) Ulu Tanrıçayla ya da su simgeçiliğiyle (Yakşa örneğin) ilişkili olan ve ölümsüzlük kaynağıyla (Hayat Ağacı) özdeşleştiren, tükenmez bereketin ve mutlak gerçekliğin, yaşamın simgesi olarak ağaç;
- (e) Dünyanın merkezi ve evrenin dayanağı olarak (Altaylılarda, İskandinavyalılarda vb) ağaç;
- (f) Ağaçlar ve insanlar arasındaki mistik bağlar (insan doğuran ağaçlar; insan ataların ruhlarının toplanma yeri olarak ağaç; ağaçların evliliği; erginleme törenlerinde kullanılan ağaçlar vb)
- (g) Bitkilerin yenilenmesinin, ilkbahar ve yeni yılın yeniden doğumu olarak ağaç (örneğin mayıs ağacı).

Tükenmez hayat ölümsüzlükle eşdeğer olduğu için ağaç-kozmos, bir başka seviyede "ölümsüz hayat" ağacına dönüşebilir. Tükenmez hayat, ilkel ontolojide mutlak gerçeklik kavramının ifadesi olduğundan, ağaç bu gerçekliğin simgesine ("dünyanın merkezi") dönüşebilir.

96. Kutsal Ağaç

İlkel dinsel inanışlarda ağacın (daha doğrusu bazı ağaçların) gücü temsil ettiği kesindir. ... Bu nedenle tam bir "ağaç tapımından" söz, edilemez. Bir ağaç hiçbir zaman yalnızca kendisi için kutsallık kazanmaz her zaman onun aracılığıyla "ortaya

konulan," "anlamlandırdığı" ve "simgelediği" şey adına bir tapıma sahip olur. Büyülü ya da şifalı ağaçlar...

Ağaç, kutsal güçlerle yüklüyse dikey olduğu, yerden bittiği, yapraklarını kaybedip yeniden kazandığı, kendini sayısız kez yenilediği ("ölür" ve "yeniden dirilir"), süslü ve güzel olduğu içindir. Ağacın "biçimine"olduğu kadar "biyolojik özelliklerine" de bağlı tüm bu nitelikler, ağacın kutsallığını doğrulayan niteliklerdir. ... Ama ilkel zihniyette, ağaç evrendir ve evren olmasının nedeni onu yinelemesi ve onu "simgelemekle" birlikte varlığını da taşımasıdır.

97. Mikrokozmos Olarak Ağaç

98. Tanrının Ağaçta İkameti

99. Kozmik Ağaç

Hint geleneği en eski metinlerine göre her zaman kozmosu, dev bir ağaç olarak tasvir etmiştir. Upanişad'larda, bu düşünce çok açık bir biçimde belirlenmiştir: Evren, kökleri göğe uzanan, dallarıyla tüm dünyayı saran "baş aşağı" durmuş bir ağaçtır (bu imgenin, güneş ışıklarının yansımaları belirttiğini de hatırlatalım: "Dalları aşağıya uzanır, kökleri göğe uzanır, böylece düşer ışıkları üstümüze")

"Ağacı köklerinden kesmek" insanı kozmostan ayırmak, onu "duyu nesnelere"nden ve "eylemlerinin meyvelerinden" yalıtılmak demektir. ... dalları yüce elementlerdir, yaprakları duyu nesnelere, güzel çiçekleri, iyi ve kötü acı ve zevk meyveleridir. Bu ezeli Brahma-Ağacı tüm canlıların yaşam kaynağıdır. Marifet silahıyla bu ağaç kesilirse ve böylece Ruh'ta zevk alınırsa artık geri dönülmez.

100. Baş Aşağı Çevrilmiş Ağaç

Mesudi, bir Saba geleneğinden: söz eder; bu gelenekte de Platon'un, insanın, kökleri göğe, dalları yeryüzüne inen baş aşağı çevrilmiş bir bitki olduğu yolundaki iddiasını paylaşılır. Aynı geleneğe, ezoterik İbrani öğretisinde de rastlarız: "Hayat Ağacı, yukarıdan aşağıya doğru uzanır ve o her şeyi aydınlatan güneştir." İslam geleneğinde de "Mutluluk Ağacı" vardır; kökleri göğe uzanır ve dalları yeryüzüne yayılır.

Aynı geleneğe İzlanda ve Finlandiya halk inanışlarında da rastlar. Japonlar, her yıl bir bitki tanrısı için bir öküz kurban ederler ve bu sırada, sunağın yanına, kökleri havada, dalları aşağıda bir ağaç konulur. Avustralya'nın Wiradyuri ve Kamilaroi kabilelerinde, büyücülerin, baş aşağı diktikleri büyülü bir ağaç vardır.

101. Yggdrasil

Yggdrasil, tam bir kozmik ağaçtır. Kökleri, yerin derinlerine kadar iner, burada devlerin krallığı ve cehennem vardır.

102. Bitki Epifanileri

Şifalı otlar güçlerini aldıkları kozmik ilk örnek yüzünden çocukların doğumunu kolaylaştırır, erkeklik gücünü artırır, zenginlik ve bereketi garantilerler.

Tanrının bir ağaçta tecelli etmesinin en ilgi çekici örneği, Asur'daki ünlü alçak kabartmadır. Bu kabartmada, tanrı, bir ağaçtan çıkar biçimde gövdesinin üst kısmıyla betimlenmiştir. ... tanrının niteliklerinden biri olarak kabul edilen keçi, ağacın yapraklarını yiyerek beslenmektedir.

103. Ölü Tanrıçalar ve Bitkiler

Bir bitki simgesiyle tanrıçanın bir arada, betimlenişi, ağacın arkaik mitolojideki ve ikonografideki anlamını doğrular: kozmik bereketin tükenmez kaynağı.

İki simgeyi -su ve bitki- birbirine bağlayan bağları çözümlenmek kolaydır. Suda, her türden tohum bulunur. Bitki -köksap, çalı, lotus çiçeği- kozmosun tezahür etmesini ve biçimlerin ortaya çıkışını ifade eder. Hindistan'da, kozmik imgelerin, lotus çiçeğinden türediklerini görmek ilginçtir.

104. İkonografik Simgecilik

"Dolu vazo" başka alanlarda da bulduğumuz bir simgedir ve her zaman "hayat bitkisiyle" ya da bazı bereket amblemleriyle bağlantılıdır. ... "Dolu vazo" genelde bir tanrı ya da yarı-tanrı tarafından taşınır, ama asla bir insan tarafından taşınmaz.

105. Ulu Tanrıça-Hayat Ağacı

Aynı temaya, Altay halk inanışlarında da rastlıyoruz: Yedi dalı bulunan Hayat Ağacı'nın altında "Yıllar tanrıçası" bulunmaktadır.

Sümerlilerin "yaşam" için kullandıkları işaret bir asma yaprağıdır. Bu mucize bitki, Ulu Tanrıçaya adanır. Ana Tanrıça, başlangıçta "asma ana" ya da "asma tanrıça" olarak adlandırılmıştır. ... Odysseus'daki nymphe Kalypso'yla özdeşleştirir. Kalypso gibi Siduri de genç bir kız görünümündedir; peçe takmaktadır ve üzüm salkımları taşımaktadır; dört kaynağın çıktığı bir yerde oturmaktadır.

Üzümler ve şarap, uzun süre boyunca bilgeliği simgelemişlerdir. Kozmik Asma, kozmik ağaç, bilgi-kefarete ağacı Mandeizmde şaşkıncı bir tutarlılıkla varlığını sürdürür. Şarap bu inanışa göre, ışığın, bilgeliğin ve saflığın cisimleşmesidir. ... Bu asmadan, insanların susuzluğunu gideren kutsal nehirler çıkar; ışığın asma, göğü kapladığı ve üzüm taneleri yıldızlar olduğu için kozmik bir ağaç olarak kabul edilmiştir.

Buldukları yer; yaşam, gençlik ve ölümsüzlük kaynağının bulunduğu "dünyanın merkezidir" Ağaçlar, sürekli yenilenme halindeki evreni temsil eder; evrenin merkezinde, ebedi hayat ya da bilgi ağacı hangisi olursa olsun her zaman bir ağaç vardır.

106. Bilgi Ağacı

Cennetin ortasında, Hayat Ağacı ve İyiliği ve Kötülüğü Bilme Ağacı vardır ve Tanrı, Adem'e Bilgi Ağacı'nın meyvelerinden yemeyi yasaklamıştı; "Çünkü ondan yediğin gün kesinlikle ölürsün," demişti.

Adem'e ve Havva'ya Bilgi Ağacı'nın meyvesini yemeleri için ısrar eden yılan, onlara bu ağacın meyvelerinin ölümü değil tanrısallığı getireceğini söyler. "Kesinlikle

ölmezsiniz; çünkü Tanrı biliyor ki, o ağacın meyvesini yediğinizde gözleriniz açılacak, iyiyle kötüyü bilerek Tanrı gibi olacaksınız.

107. Hayat Ağacı'nın Bekçileri

Canavarla mücadelenin başka bir anlamı daha vardır: erginleme. İnsan "kahraman" olabilmek ve ölümsüz olmak için "sınamalardan" geçmelidir. Yılanı ya da canavarı yenemeyen Hayat Ağacı'na, yani ölümsüzlüğe ulaşamaz.

108. Canavarlar ve Griffonlar

Yılan başka geleneklerde de, her zaman Hayat Ağacı'nın yanındadır.

Griffonlar ya da canavarlar kurtuluşa Hayat Ağacı'na ya da onun simgelerinden birine giden tüm yolları gözetlerler.

-kısacası kutsalı cisimleştiren, güç, yaşam ve her şeyi bilme yeteneği bahsedebilen her simgeyi- korurlar.

109. Ağaç ve Haç

Hayat Ağacı, ölüleri diriltiren, hastaları iyileştiren ya da gençleştiren vb tüm mucizevi bitkilerin ilk örneğidir.

Gerçek haçın yapıldığı tahta, ölüleri diriltmektedir ve imparator Konstantin'in annesi Helena, onun peşine düşer. ... Hıristiyan ikonografisinde haç, genelde bir Hayat Ağacı olarak betimlenir.

110. Gençleşme ve Ölümsüzlük

Ölümsüzlük ve gençlik bitkisi," Hindistan'da ve Sami kültüründe farklı algılanır. Samiler, ölümsüzlük ve ölümsüz bir yaşam arzulamışlardır; Hintliler, gençleştiren ve yenileyen bitkinin peşindedirler.

Yaşamı seven ve varoluşu selamlayan Hintli, bunu sonsuza kadar korumak istemez yalnızca uzun süre genç kalmak ister. Öte yandan -özgürlüğünü kazanmak isteyen ve varlığının sonsuza kadar devam etmesini arzulamayan- bilgenin ve mistiğin istediği ölümsüzlük değildir; bilge ve mistik, kozmo stan kesin olarak kopup ayrılmayı ve ruhunun sonsuz bile olsa belli bir zaman diliminde kalmasını değil, mutlak özerkliğe kavuşmasını ister. ... Elma İskandinavya mitolojisinde, gençleştirici ve yenileyici meyvedir.

Mitin manevi yönüyle, efsane, batıl inanç ve gelenek yönü ayrıdır. Halk ve seçkinler yenileyen ya da ölümsüzlük veren bitki mitini tamamen farklı biçimlerde yorumlarlar. ... Her tür mucize bitki temasının ardında bugün bizim keşfettiğimiz aynı merkezi temadır: Hayat Ağacı; ulaşılmaz bir yerde ya da "merkezde" bulunan ve yalnızca seçilmişlerin meyvelerinden tadabildiği mucize bir ağaçta cisimleşen gerçeklik, kutsallık ve yaşam.

111. Şifalı Otların Arketipi

Hindistan'da Kapittaha otu iktidarsızlığa iyi gelir, çünkü Gandharvalar (Hint mitolojisinde, bitkilerden iyi anlayan, her derdin devası somanın koruyucusu varlıklar) Varuna'ya erkeklik gücünü verirken onu kullanmıştır.

Eski insanlar için, atların tedavi edici güçlere sahip olmalarının nedeni, ilk kez tanrılar tarafından keşfedilmiş olmalarıdır.

112. Axis Mundi Olarak Ağaç

113. İnsanın Bitkiden Türemesi Miti

Miao toplulukları, ataları olduğuna inandıkları bir bambuya taparlar. ... Melburn çevresindeki Avustralya kabileleri, ilk insanın bir mimozadan doğduğuna inanmışlardır. Hindicin'de çok yaygın bir mite göre, insanlık bir tufan sonucunda yok olur, yalnızca mucize eseri bir balkabağının içine saklanan bir kız ve erkek kardeş kurtulur. İstememelerine karşın, evlenirler ve genç kız dünyaya bir balkabağı getirir; bir dağa ve ovaya serpiyen tohumlarından insan soyu doğar.

Hayatına aniden son verilen bir insanın yaşamı bir bitkide devam eder; bu bitki, kesildiği ya da yakıldığı zaman, tekrar insan biçimini alan bir hayvanın ya da başka bir bitkinin doğumuna neden olur. Bu insanın yaratıcılık ve varlığını ifade etme olanaklarını kullanabilmesi için, yaşamının, tamamen tükenmesi gerekmektedir; ani olarak varlığına son verildiğinde başka bir biçimde varlığını devam ettirir; bitki, meyve, çiçek.

Bazı halklar, ata ruhlarının bazı ağaçlarda bulunduğu ve buralardan annelerinin karnına embriyon biçiminde girdiklerine inanırlar. Çin'de her kadının bir ağaca karşılık geldiğine inanılır; ağaç ne kadar çek meyve verirse kadının da o kadar çok çocuğu olur.

"Gerçekliğin" ve "gücün" kaynağı ve temeli insan değil bitkidir. İnsan, yeni bir bitki kipliğinin geçici görünümüdür. Öürken, ya da daha doğrusu insanlık durumunu terk ederken ağaca -"tohum" ya da "ruh" olarak- dönüşür.

114. Bitkilere Dönüşme

Yaşamın iki düzlemi arasındaki çevrim iki gruba ayırabileceğimiz efsane ve masalarda sık sık karşımıza çıkar: a) Öldürülen bir insanın bir çiçeğe ya da bir ağaca dönüşmesi; b) Bir meyve ya da bir tohum aracılığıyla mucizevi bir biçimde döllenme.

115. İnsan ve Bitki İlişkileri

Mecklenburg'da, yeni doğmuş bebeğin plasentasını, küçük bir meyve ağacının dibine gömerler; Endonezya'da, plasentanın gömüldüğü yere bir ağaç dikerler. Her iki gelenekte de, ağacın büyümesiyle insanın büyümesi arasında mistik bir dayanışma olduğu ifade edilir. ... Papular, bir ağacı kestiklerinde kendilerinin de öleceğini düşünürler. Dolgan şamanları büyü uğraşları için ilk çağrılarını aldıklarında bir ağaç dikerler; öldüklerinde bu ağaç kesilir. Öteki Altay halklarında şamanın yaşamının

ağaca bağlı olduğuna inanılır. ... Avrupa'da, veliaht prens doğduğunda bir ihlamur ağacı dikilir.

116. Hayatı Yenileyen Ağaç

İbraniler, gayri meşru çocukları "otların çocukları" olarak adlandırırken, Rumenler, onlara "çiçek çocukları" der.

117. Ağaçların Evliliği

118. Mayıs Ağacı

Kısacası varolan her şey, canlı ve yaratıcı olan her şey, sürekli yenileniyorsa bitki simgeleriyle ifade edilir. Kozmos, bir ağaç biçimiyle temsil edilir; çünkü ağaç gibi düzenli olarak kendini yeniler. İlkbahar, yaşamın dolayısıyla insanın yeniden doğuşudur.

İngiltere'de 1 Mayıs'ta gençler ya da küçük kızlar, başlarında dallardan ve çiçeklerden oluşan taçlarla, şarkılar söyleyip hediyeler isteyerek ev ev dolaşırlardı. ... Bu geleneğin olduğu her yerde (İsveç, İskoçya, Pireneler ve Slav ülkeleri) "mayıs direği" etrafında yapılan bir dansla sona eren toplu halk eğlenceleri için bir fırsat verir. Baş rollerde genelde çocuklar ve gençler vardır. Bu, bir bahar bayramıdır, ama bu türden her kutlama orjiye benzer bir şeye dönüşebilir.

Kilisenin tüm direnişine karşın "mayıs bayramı" varlığını sürdürür. En derin toplumsal dönüşümler bile, bu geleneği yok edememiş, yalnızca adı değişmiştir. Perigord'da ve başka birçok yerde mayıs ağacı, Fransız Devrimi'nin simgesi olur; "Özgürlük Ağacı" adını alır, fakat köylüler, atalarından kalan bir alışkanlıkla, bu ağacın etrafında dans ederler. 1 Mayıs, günümüzde özgürlük ve işçi bayramı olarak kutlanmaktadır; modern anlayışa göre, bu bayram, tüm geleneksel toplumların ortak ülküsü; toplum refahının gelişmesi ve iyileştirilmesi mitinin bir parçasıdır.

119. "Kral" ve "Kraliçe"

120. Cinsellik ve Bitkiler

121. Bitkileri Temsil Eden Tasvirler

Bazı bölgelerde, bitkilerin temsilcisi ve güç kaynağı Mayıs Kralı'nı "öldürme" ayini vardır. ... Pilsen civarında(Çekoslovakya) Kral, otlar ve çiçekler giymiş olarak ortaya çıkar ve yargılandıktan sonra atla kaçmaya çalışır; yakalanmazsa bir yıl daha "Kral" olarak kalma hakkı vardır; aksi durumda boynu vurulur.

122. Ritüel Yarışmalar

123. Kozmik Simgecilik

Tüm bu halk ayinlerinin ortak paydası bir bitki simgesi aracılığıyla kozmik bir olayın (bahar ya da yaz) kutlanmasıdır. Bir ağaç, bir çiçek, bir hayvan herkese gösterilir, bir ağaç töreni bir şekilde süslenir ve bir tören alayıyla dolaştırılır ya da bu bir ağaç değilse bir odun parçasıdır, bir adam veya bir kukla yapraklarla kaplanır; kimi

zaman ölümle ya da yeniden dirilişle ilgili dövüşler, yarışmalar, dramatik sahneler gerçekleştirilir. Bütün insanların yaşamı bir an için bir ağaçta ya da bir bitki tasvirinde, kozmik bir olayı -baharı- temsil eden ya da kutsayan basit bir simgede odaklanır.

Bitki ayinlerini yaratan baharın gelişi değildir. ... Ama canlandırılan temsiller başlangıçtaki yapıyı korurlar: yenilenmenin ilksel hareketinin yeniden gerçekleştirilmesidir.

124. Sentez

Bitki hiyerofanilerinin neredeyse sınırsız zenginliğiyle kafamız karışmamalıdır. Bu hiyerofanilerin zenginliği ve çeşitliliği tutarlı bir yapıya sahiptir. Bu olguları gözden geçirsek kozmik ağaç ile mayıs ağacı tören alayı arasındaki temel fark, kozmik bir ideogram ile bir ayin arasındaki koşulların farklılığından ibarettir. ... Ama tüm bu formüller, aynı "gerçeği" ifade eder: Bitki, yaşayan gerçekliğin ifadesidir ve kendini sürekli yenileyen yaşamın tezahürüdür. ... bitki, kendisinden farklı bir şeyi temsil ettiği ölçüde yani kutsalı ortaya koyduğu ve canlandırdığı sürece- bir hiyerofanidir. Bir ağaç yada bir bitki, bir bitki ya da bir ağaç olarak kutsallık kazanmaz: aşkın bir gerçekliğin bir parçası olduğu için, bu aşkın gerçekliği temsil ettiği için kutsallık kazanır. Herhangi bir bitki kutsanınca, aşkın olur; kutsallık diyalektiğine göre, parça (ağaç, bitki) bütünü temsilidir (kozmos, yaşam), kutsal olmayan bir nesne bir hiyerofaniye dönüşebilir.

Ama asla ağaçlar ya da bitkiler üzerinde yoğunlaşmış bir tapım, bir "bitki dini" olmamıştır. ... Her ne kadar bazı tanrıların bitkisel epifanileri varsa da, tanrıları, bir bitki hiyerofanisine indirgemek çok zordur. ... Bir "bitki tanrısının" ne olduğunu daha iyi anlamak için öncelikle bir "tanrının" ne olduğunu iyice anlamak gereklidir.

IX. BÖLÜM TARIM VE BEREKET TAPIMLARI

125. Tarım Ayinleri

İlkel insan için, temel her faaliyet gibi tarım da basit bir toprağı sürme tekniği değildir. Yaşamla doğrudan ilgisi olan ve tohumda, ekili tarlada, yağmurda, bitki ruhlarında var olan yaşamın çoğalmasını sağlayan tarım, her şeyden önce bir ritüeldir.

Tarım toplumlarının dinsel deneyimlerinde zamanın ve mevsimlerin önemini altını çizmekle başlamalıyız. Çiftçi, yalnızca saygı duyduğu mekan olarak kutsal bir varlıkla -bereketli toprakla, tohumda faaliyet gösteren güçlerle, tomurcuklar ve çiçeklerle ilgili değildir, aynı zamanda yaptığı iş belli bir zaman döngüsüyle, mevsimlerle yönlendirilir.

126. Kadın, Cinsellik, Tarım

Toprağın bereketiyle kadınların yaratıcı güçleri arasındaki bu mistik bağ "tarımcı zihniyet" diyebileceğimiz zihniyetin en temel güdülerinden biridir.

Tarımın gelişmesiyle erkek giderek daha da büyük bir önem kazanmıştır. Kadın ekili tarlayla özdeşleşince erkek kendisini, onu dölleyen tohumla bir hissetmiştir.

127. Tarımsal Sungular

Tıpkı kurban törenlerinde ya da herhangi bir dinsel törende olduğu gibi toprağı işlemeye başlamadan önce ritüel olarak arınmış olmak gerekir. ... Tohum ekme zamanıyla hasat zamanının aynı öneme sahip olması bir rastlantı değildir: tohum ekme ve hasat, tarımsal faaliyetin en yoğun iki dönemidir.

Bu kurbanlar ve sungular kim ve ne içindir? ... Fakat hasadın başarısı sayısız güce bağlıdır ve bu güçlerin kişileştirilmesi ve sınıflandırılması konusunda belli bir karışıklık olduğu gerçektir.

128. Hasadın "Gücü"

Bir tarlanın son başaklarını biçmeme adeti çok yaygındır.

Aynı nedenle, bir ağacın son meyveleri toplanmaz, koyunların sırtında bir tutam yapağı bırakılır... Bu gelenek -tüketilen ama asla tamamen yok olmayan kendi büyüyle kendini yenileyen "güç" kavramından türemiştir.

129. Mitolojik Kişileştirmeler

130. İnsan Kurban Etme

Frigyalılar muhtemelen hasat döneminde insan kurban ediyorlardı; bazı kalıntılara göre, bu kurban adeti, Doğu Akdeniz'in bazı bölgelerinde de yaygındı.

131. Aztekler ve Kondlarda İnsan Kurbanı

Meksika'daki Azteklerde ... üç ay sonra, ekin olgunlaştığında, yeni mısır tanrıçası Xilanen'i temsil eden genç kızın kafası kesilir; ... Altmış gün sonra, hasat bitince yine bir insan kurban edilir. Tanrıça Toci'yi "Annemiz" (kullanım için hasat edilen mısırın tanrıçası) temsil eden bir kadının boynu vurulur ve derisi yüzülür. Rahip, bu deriyi giyer ve baldırdan alınan bir parça deri mısır tanrısı Cinteotl'un tapınağına götürülür; burada, başka biri bu deriden kendine maske yapar. ... Başka Amerika kabilelerinde örneğin Pavnilerde kurban edilen genç kızın gövdesi parçalanır ve parçaları tarlalara gömülürdü.

Tarımla ilgili insan kurbanlarını en iyi örnek, Bengal'deki bir Dravid kabilesi olan Khondların, XIX. yüzyılın ortalarında gerçekleştirdikleri insan kurbanlarıdır. Kurbanlar, yeryüzü tanrıçası Tari Pennu ya da Bera Pennu'ya adanır ve Meriah olarak bilinen kurban ya ailesinden satın alınır ya da kendileri de kurban olan anne ve babadan doğmuştur. Kurbanlar, belli dönemlerdeki bayramlarda ya da olağanüstü durumlarda gerçekleştirilir, ama kurbanlar her zaman gönüllüdür. ... Kurban etme çeşitli biçimlerde olur: Afyonla uyuşturulan Meriah bağlanıp kemikleri kırılır ya da boğulur ya da parçalara ayrılır ya da kor ateş üzerinde yavaş yavaş yakılır vb.

132. Kurban ve Yeniden Doğum

Bir "gücün" yenilenmesini amaçlayan her tür drama ya da ayin, ab initio (başlangıçtan beri) meydana gelmiştir ve ilksel ve yaratıcı eylemin yinelenmesidir. ... hasatta

kendini dışı vuran gücün yenilenmesi için insan kurban etmek, önce tohumlara can veren bu ilk yaradılışın tekrarını amaçlar. ... Kurbanın ritüel olarak parçalanan bedeni, parçalarından tohumlar çıkan ilk mitolojik varlığın bedeniyle örtüşür.

133. Hasat Sonu Ritüelleri

134. Ölüler ve Tohumlar

Tarım iki farklı düzlemde ölülerin, alanına girer. İlk düzlem, yeryüzüyle dayanışmadır; ölüler tohumlar gibi gömülürler, yalnızca, onların erişebildikleri bir boyuta geçerler. İkinci düzlem olan tarım, büyüyerek kendini yeniden üreten yaşamın, bereketin üstün bir aracıdır ve ölüler bu yeniden doğumun, yaradılış çevriminin ve tükenmez bereket gizemiyle özel olarak cezbedilir. Yeryüzünün rahmine gömülen tohumlar gibi ölüler de yeni bir suret içinde yaşama dönecikleri anı beklerler.

Şölen, bu yaşam enerjisinin toplanmasını temsil eder; bu nedenle tüm aşırılıklarıyla şölen, ölülerin anılması için olduğu kadar, tarım bayramları için de vazgeçilmezdir. Hatta eskiden ziyafetler, ölü:nün mezarının yanında verilirdi; böylece ölü:nün onun yanı başında gerçekleşen bu yaşam enerjisinden. faydalanması sağlanırdı.

Yılan, tam bir ölüm hayvanıdır, hasadı korur. Baharda, ekim dönemlerinin başlangıcında, hasadı koruyup kanaması için ölülere kurbanlar verilir.

135. Tarım ve Cenaze Tanrıları

Eski Yunanistan'da, ölüler de tahıllar gibi pişmiş toprak kaplara konulurlardı.

Kadim Hindistan'da hasat döneminde ölüler ritüel olarak yakılır ve aynı zamanda hasat bayramı kutlanırdı.

136. Cinsel Yaşam ve Tarlaların Bereketi

Tüm topluluğun bir arada gerçekleştirdiği şey, en iyi sonuçları verir. Kadının üretken olması tarlaların üretken olmasını sağlar; aynı zamanda bitkinin bolluğu kadına hamile kalmada yardım, eder. ... Kritik hasat zamanı yaklaştığında ve arpa bitmeye başladığında batı Afrikalı halklardan Eweler orjiler aracılığıyla felaketlere karşı ürünü korumak için önlemler alırlar. Pek çok genç kız, gelin olarak piton tanrıya sunulur. Kutsal evlilik, tapınakta tanrının temsilcileri ve rahipler tarafından gerçekleştirilir ve bu biçimde kutsanan genç kızlar ya da eşler sunağın ortasında bu kutsal fahişeliğe bir süre daha devam ederler. Kutsal evliliğin tarlaları verimli kılmak ve sürüleri çoğaltmak için olduğu söylenir.

Çin'de gerçekleşen de budur, genç kızlar ve genç erkekler, baharda toprak üzerinde birleşirler, böylece evrenin tohum vermesini sağlayarak, yağmur yağdırarak ve tarlaları bereketli kılarak kozmik üremeye katkıda bulduklarını düşünürler.

137. Orjinin Dinsel İşlevi

Orjiler genellikle kutsal evliliklerle örtüşürler. Tanrısal bir çiftin birleşmesi, sınırsız bir eğlence, coşku ve üretkenlik nedenidir. ... Oraon halkı, mayıs ayında, güneş tanrısıyla yeryüzü tanrıçasının evliliğini kutlarken rahip kendi karısıyla herkesin gözü

önünde birleşir ve ardından son derece şatafatlı bir orji başlatılır. ... İnsanlar tanrıları taklit etmekten daha iyi bir şey yapamazlar; özellikle bu taklit tüm dünyanın refahını, bitkilerin ve hayvanların kaderini etkileyecekse. Kutsallık söz konusu olduğunda aşırılığın belli bir yeri ve önemi vardır. ... Orjiler kutsal yaşam enerjisinin yayılmasını sağlar. Pek çok bölgede, kadınlar, kuraklık dönemlerinde, tarlalarda çırılçıplak koşarlar böylece göğün erkekliğini uyandırmak ve yağmur yağdırmak isterler.

Romalıların Floralia'sında (27 Nisan) gençler çırılçıplak sokaklarda dolaşırlar ya da Lupercalia törenlerinde, genç erkekler genç kadınlara dokunarak onları üretken kılarlar ya da Hintlilerin en önemli bitki bayramı Holi'de her şey serbesttir.

Hinduİar, Bali bayramı sırasında, ensest ilişki dışında her tür cinsel birleşmeyi olağan sayarlardı.

138. Orji ve Yeniden Bütünleşme

Tohumlar nasıl toprağa karışıyor, parçalanıyor ve şekillerini yitirip başka bir şeye dönüşüyorlarsa (filizlenme), insanlar da orjilerde bireyselliklerini yitirmekte ve tek vücut olmaktadır. Böylece, "biçimin" ve "yasanın" olmadığı tüm duyuların kaynaşması gerçekleşmektedir. ... Bir anlamda, orji insanı tarım düzlemine çeker. İnsan; kuralları, sınırları ve bireyselliği ortadan kaldırarak, toprakla ve geceyle ilgili deneyimlere kendini açarak, yeni bir bitkide doğmak üzere kendi biçimini yitirip toprağın içinde parçalanan tohumların durumuna geçmeyi başarırlar.

Dahası orjiler, yaradılıştan önceki mistik kaosu yeniden canlandırarak, yaradılışın tekrar edilmesini sağlar.

Yaradılış kaosa düzen getirir. Orjilerle (Karnavallar, Satürnalya -17 Eylül'de kutlanan Satürn festivali-) kırılan günlük hayat örüntüsünde yaşamın, etkinlik ve uyku, doğum ve ölüm arasında gidip gelen bir tüm olarak, kaostan doğup bir felaket veya ... bir "büyük çözüme" ile ona geri dönen bir yaradılış döngüsü olarak görüldüğünü anlayabiliriz.

139. Tarımsal Mistisizm ve Kurtuluş

Hiçbir şey çaba harcamadan başarılamaz, insan hayatını yalnızca çalışarak, yani hayatın kurallarına uyarak, ilksel eylemleri tekrarlayarak kazanabilir. Tarım toplumlarının insanlarının bitkilerin hayatına ilişkin deneyimlerinden yola çıkarak kendileri için oluşturdukları umutlar, en başından eyleme, harekete yöneliktir. İnsan belirli bir hareket tarzını izler, belirli modellere göre davranırsa yenilenmeyi umabilir. Eylem ve ayin, vazgeçilmez koşullardır.

İnsan binlerce yıldır bitkisel yaşamın belirli aralıklarla yenildiğini gözlemlememiş ye bundan insan ve tohumun dayanışması sonucunu çıkarmamış olsaydı, ölümle ve ölümden sonra yenilenme umuduna sahip olamayacaktır.

Tarihin yönünü belirleyen ne nüfusun artışı ne de yiyecek bolluğu idi; tarihin yönünü belirleyen insanın bu keşifle birlikte geliştirdiği zihniyettir. İnsan, tahıllar aracılığıyla gördüklerinden, onunla uğraşırken öğrendiklerinden, tohumun. toprağın altınca

kendi hüviyetini yitirdiğine tanık olarak anladıklarından belirleyici bir ders çıkarmıştır. Tarım insana organik yaşamın asli bir bütün olduğunu öğretir; kadınla tarla, cinsel ilişkiyle toprağı tohumlama arasındaki yalın analogiler ve hayatın ritmikliği, ölümün bir geri dönüş olduğu gibi daha ileri zihinsel sentezler bu esinden kaynaklanmıştır. Bu sentezler, insanlığın gelişiminde çok temel bir yere sahiptir ve ancak tarımın keşfiyle mümkün olabilmiştir. Kurtuluş umudunun en önemli temellerinden birisi, tarih öncesi tarım mitiyle ortaya çıkmıştır: toprakta gizlenen tohum gibi ölümler de yeni bir suret içinde yaşama geri dönebileceklerini umut edebilirler. ... insan tarladaki çiçek gibidir.

X. BÖLÜM

KUTSAL MEKANLAR: TAPINAK, SARAY, "DÜNYANIN MERKEZİ"

140. Hiyerofaniler ve Yineleme

Sonuç olarak, kutsal mekan düşüncesi, mekana bir sınır çizerek, onu çevresindeki kutsal olmayan mekandan soyutlayarak kutsal ışık olan ilksel hiyerofaninin yinelenmesi düşüncesi üzerine kuruludur.

Tarihin en eski dönemlerinden beri hürmet gösterilen kayalar, kaynaklar, mağaralar ve ormanlar farklı biçimlerde bugünün Hıristiyan toplumları tarafından da kutsal kabul edilirler. ... Kutsal mekan "seçiminin" tamamen insana bırakıldığını düşünmek kutsal mekanların sürekliliklerini açıklanamaz bir duruma getirebilir.

141. Mekanın Kutsanması

Aslında, mekan asla insan tarafından "seçilmez", yalnızca onun tarafından "keşfedilir"; başka bir deyişle kutsal mekan insana kendini şu ya da bu biçimde gösterir.

Bir yerde fare ya da karınca olup olmaması kesin bir hiyerofani işareti olarak sayılabilir. Kimi zaman, evcil bir hayvan, örneğin bir boğa serbest bırakılır; birkaç gün sonra, bu boğa aranır ve bulunduğu yerde kurban edilir; şehrin kurulacağı yer olarak bu nokta seçilir.

Kutsal mekanı çevreleyen taştan bir daire, ya da duvar en eski mabet yapılarından. ... Çit yalnızca, sınırlan içindeki kratofaniyle ya da hiyerofaniye işaret etmez; ayrıca, bilmeden bu mekana girerek başını belaya sokabilecek kutsal olmayan kişiyi koruma amacına da hizmet eder. Kutsal, kendisiyle temas kuran kişinin, her dinsel eylemin gerektirdiği "hazırlıkları" yapmaması durumunda tehlikelidir. ... Tapınağın ya da evin eşiğinin ritüel önemi.

Şehirleri çevreleyen surlar için de aynı durum geçerlidir: bu surlar askeri amaçlarla kurulmalarının yanı sıra büyüsel bir savunma aracıdır. ... Hindistan'ın kuzeyinde, salgın hastalık döneminde, şehrin etrafına bir daire çizilir ve bu dairenin hastalık cinlerinin şehre girmesine engel olduğu söylenir.

142. Kutsal Mekanın "İnşası"

Kilin harcına katılan su, ilksel suyla özdeşleştirilir; sunağın temellerini oluşturan kil, yeryüzü; yan duvarlar ise, atmosferdir vb. Öte yandan, sunağın inşası, zaman ile

simgesel bütünleşmeye, onun her sunakta "maddeleşmesini" ifade eder. Ateş sunağı, bir yıldır... Geceler, onu çevreleyen taşlardır ve bu taşların sayısı 360 tanedir, çünkü yılda 360 gece vardır; gündüzler, **yajuşmati** kiremitlerdir bunların sayısı 360 tanedir, çünkü yılda 360 gündüz vardır. Sunak böylece kutsal olmayan zamandan ve mekandan tamamen ayrı bir mistik zaman ve bir mekanda var olan mikrokozmosa dönüşür. Bu açıdan bakıldığında, sunağın inşasına aslında evrenin doğumunun bir tekrarı olduğu söylenebilir.

Aynı kozmogoni anlayışına, Tantracı okullarında **mandala**'nın yapımında da rastlanır. Mandala'nın sözcük anlamı "daire"dir. ... Mandala'nın ne olduğuna gelince, bir kare içine çizilmiş, eşmerkezli ya da eşmerkezli olmayan dairelerden oluşur.

Herhangi bir yeni insan yerleşimi de, dünyanın yeniden kuruluşudur. Nihai olacaksa, gerçek alacaksa yeni yerleşim ya da yeni şehir, inşa ritüeli aracılığıyla "evrenin merkezi"ne yönlendirilmek zorundadır. Pek çok geleneğe göre, dünya bir da gelişmelidir. ... Roma'nın ilk modelinin bir daire içine yerleştirilmiş bir kare olması büyük olasılıktır: Son derece yaygın daire ve kare geleneği bize bunu düşündürmektedir.

143. "Dünyanın Merkezi"

Genel bir bakış açısıyla değerlendirmek amacıyla bu simgelerin, üç ana ve tamamlayıcı unsur etrafında topladığını söyleyebiliriz:

1. Dünyanın merkezinde, yerle göğün birleştiği "kutsal dağ" bulunmaktadır;
2. Her tapınak ya da saray ve biraz daha geniş bakarsak her kutsal ev "kutsal dağla" özdeşleştirilir ve böylece "merkez" olur;
3. **Axis mundi**'nin geçtiği yerler olarak kutsal şehir ya da tapınak, gök, yer ve yeraltının birleştiği bir yer olarak görülür.

Doğudaki her şehir dünyanın merkezinde bulunmaktadır. ... Mezopotamya zigguratları, kozmik dağlardır. ... Buraya tırmanan hacı, Dünyanın Merkezine yaklaşır ve üst katına çıkmış bir hacı, başka bir gök alemine geçer, kutsal olmayan mekanı aşarak "saf topraklara" girer.

İslam inançlarına göre, dünyanın en yüksek yeri Kabe'dir; çünkü kutup yıldızı, onun göğün merkezinin tam altında olduğunu göstermektedir.

Merkez kavramı, bünyesinde pek çok unsuru barındırır. ... Kozmolojik gelenekler, merkez simgeçiliğini embriyolojiden alınan terimlerle açıkladıkları da olur: Kutsal olan, dünyayı bir embriyon gibi yarattı. Embriyonun göbekten çıkması gibi Tanrı da dünyayı göbeğinden başlayarak yaratmaya başladı ve yaratılış buradan başka yerlere yayıldı.

Cennet, "yerin göbeğidir" ve bir Süryani geleneğine göre "bütün dağlardan daha yüksek bir dağın" üzerine kuruludur.

144. Kozmik Örüntüler ve İnşa Ayinleri

Eşik, iki mekanı ayıran sınırdır; ev dünyanın merkezine denktir. ... Konutun biçimi değiştiğinde (örneğin Orta Asya'nın hayvancılıkla geçinen çoban toplumlarında) ve

evin yerini yurt alınca, orta direğin dinsel ve mitolojik işlevini, duman çıkışı için tepede açılan delik yerine getirir. Kurbanın sunulacağı zamanlarda yurdun içine tepesindeki açıklıktan dışarıya çıkan bir ağaç yerleştirilir. Kurban ağacın yedi dalı, göğün yedi katını simgeler.

Hindistan'da bir evin inşasına karar verildiği zaman, müneccim, dünyayı taşıyan yılanın kafası üzerine konulacak temel taşı seçer. Duvarcı ustası, belirlenen yere kazık çakar ve böylece yeraltındaki yılanın "kafasını" sabitleyerek deprem olmasını engellemiş olur.

145. "Merkez" Simgeciliği

Pek çok mitolojide ve efsanede var olan kozmik ağaç (yedi dalı, göğün yedi katıyla örtüşür) evreni simgeler.

146. "Cennet Özlemi"

XI. BÖLÜM KUTSAL ZAMAN VE EBEDİ YENİLENME MİTİ

147. Zamanın Çeşitliliği

Kutsal zaman, kutsal olmayan zamandan farklıdır; fakat dahası kutsal olmayan zamanın hesaplanması, modern toplumdan mı, yoksa ilkel toplumdan mı bahsettiğimize göre değişir.

Dayaklarda beş ayrı zaman olduğunu ortaya koymuştur; bu zamanlar, aynı gün içinde bile değişebilmektedir; örneğin pazar günü:

1. Güneşin doğuşu bir işe başlamak için en iyi zamandır. Bu saatte doğan çocuklar mutlu olurlar; ama günün bu saatinde ava ve balığa gitmemeli ya da yolculuğa çıkmamalıdır. Aksi halde her eyleminiz başarısızlıkla sonuçlanır;
2. Sabah saat dokuz: uğursuz andır, bu saatte başlanan hiçbir şey başarıya ulaşamaz; bununla birlikte bu saatte yola çıkarsanız eşkiyalardan korkmanıza gerek yoktur;
3. Öğle: bol talihli "zaman",
4. Öğleden sonra saat üç: savaş zamanı düşmanları eşkiyalar, avcılar, balıkçılar için şanslı, yolcular için talihsiz zaman;
5. Güneşin batışı: kısa süren "talihli zaman."

148. Hiyerofanik Zamanın Bitişikliği ve Birliği

149. Dönemsel Tekerrür-Ebedi Şimdiki Zaman

150. Mitsel Zamanının Yeniden Başlatılması

Mitsel zamanın (ya da kutsal zamanın, dinsel-büyüsel zamanın, hiyerofanik zamanın) iki temel özelliğini sayabiliriz: 1. Tekrar edilebilirlik (bu durumda, anlamlı her eylem bu zamanı yeniden üretir); 2. Her tür olasılığın ötesinde bulunmasına, bir anlamda sonsuzlukta olmasına, yani tarih üstü olarak kabul edilmesine karşın bu kutsal zamanın, tarihte bir "başlangıcı", yani tanrının bu dünyayı yarattığı ya da düzenlediği bir an, uygarlığı getiren kahramanın ya da atanın eyleme başladığı bir an olması vb.

... ilkel insanın, etkinliklerin (örneğin tarım, gelenek ve görenekler, cinsel yaşam, kültür vb) anlamlı ve yararlı olduğuna inanması için bunların, tanrılarının, uygarlığı getiren kahramanlarının ya da atalarının ilk eylemlerinin tekrarları olmaları gerekmektedir. Modern insanın gözünde "tarihsel," yan tek ve yeri doldurulamaz olarak nitelenen her şey, ilkel insan için önemsizdir, çünkü mitsel-tarihsel bir öncülü yoktur.

151. Dönemsel Olmayan Tekerrürler

152. Zamanın Yenilenmesi

Orji aynı zamanda "karanlığa" geri dönüş, ilksel kaosun oluşturulması demektir ve bu nedenle tüm yaratılışın, düzenli biçimlerin her tür tezahürünün öncülüdür. ... Belirli dönemlerde gerçekleşen törenlerde orjinin düzenlenmesi, yaratılışın yok oluşuyla geçmişin de yok edilmesi isteğini ortaya koyar. "Biçimlerin birbirine karışması," toplumsal düzeninin alt üst oluşuyla (Satürnalya'da, köle efendi, efendi köle olur; Mezopotamya'da, kral tahttan indirilir ve aşağılanır vb), karşıtlıkların örtüşmesiyle (evli kadına orospu muamelesi yapılması vb), tüm kuralların ihlal edilmesiyle ifade edilir. Zincirden boşalma, tüm yasakların kalkması, tüm karşıtlıkların örtüşmesi tek bir amaca hizmet eder, dünyanın -toplum onun bir kopyasıdır- yok oluşu ve başlangıcın (kaosun) ve sonun (tufanın ya da **ekpyrosis**'in, yani kıyametin) mitsel anının, ilksel **illud tempus**'un yeniden oluşturulmasıdır.

153. Yaratılışın Yıllık Tekrarı

Yılın sonunda gerçekleştirilen Karnavalın kozmik anlamı, her zaman kaosun ardından kozmosun yeniden yaratılmasıdır. Bu dönemsel törenler, yaratılışın simgesel olarak tekrarlanmasıdır.

Tanrının üç anahtarı vardır: yağmur, doğum ve ölümlerin yeniden dirilmesi.

İranlıların yeni yılı Nevruz, hem Ahura Mazda bayramı (ilk ayın "Hürmüz gününde" kutlanır) hem de dünyanın ve insanın yaratıldığı gündür. Nevruz'da yaratılış tekrarlanır. ... Nevruz gecesi, sayısız ateş ve ışık yakılır, tanrılara içki sunulur suyla yıkanarak arınılır böylece gelecek yıl bol yağmur yağması sağlanmaya çalışılır.

154. Yaratılışın Belirli Olaylara Bağlı Olarak Tekrarlanması

Aslında, her yeni hükümdar, yeni bir dönem demektir. Toplumun tarihinde hatta evrenin tarihinde yeni bir dönemdir.

155. Mutlak Yenilenme

XII. BÖLÜM MİTLERİN MORFOLOJİSİ VE İŞLEVİ

156. Kozmogoni Mitleri-Örnek Mitler

Bir Hint metafizik metni olan **Brhadaranyaka Upanişad**'da erkek çocuğun dünyaya getirilmesi ritüeli anlatılır. Üreme eyleminin kutsal evliliğe dönüşümü söz konusudur. İnsan çifti kozmik çiftle özdeşleştirilir; koca karısına "Ben göğüm sen yersin" der.

157. Kozmogonik Yumurta

158. Mitlerin Ortaya Koydukları

Herakleitos "Tanrı, gün ve gece, yaz ve kış, savaş ve barış, doyumluk ve açlıktır; tüm karşıtlıklar Tanrıdır," demiştir.

159. Coincidentia Oppositorum – Mitsel Örüntü

Tüm mitlerin ortaya konuluşu iki yönlüdür: Mitler bir yandan aynı ilkedен türeyen ... iki tanrısal kişiliğin iki karşıt niteliğini; diğer yandan tanrıların derin yapılarındaki **coincidentia oppositorum**'u yani tanrıların yüce gönüllü ve korkunç, yaratıcı ve yok edici, güneş ve yılan biçiminde (başka bir ifadeyle fiil ve kuvve halinde) vb oluşlarını ortaya koyar.

Hintli ya da Çinli zahit, bilge ya da "mistik," yaşam deneyiminden ve bilincinden tüm "aşırılıkları" ayıklamaya, yani tam bir belirsizlik ve tarafsızlık hali kazanmaya, böylece zevke ve acıya karşı duyarsızlaşmaya vb, kısacası özerk olmaya çalışır.

160. Tanrısal Erdişi Miti

Kozmik bereket tanrılarının çoğunun hermafrodit ya da bir yıl dişi bir yıl erkek olduklarını hatırlatmakla yetinelim. ... Pek çok bitki tanrısı (örneğin Attis, Adonis, Dianysos) ve Ulu Tanrıçalar (Kybele gibi) çift cinsiyetlidir. Avustralya dini gibi en eski dünya dinlerinde de ilk tanrı erdişidir ve örneğin Hindistan'da olduğu gibi en gelişmiş dinlerde bile tanrı, erdişi olarak betimlenir. ... Hintli tüm cinsel mistisizmde insanın kemale ermesinin, onun "tanrısal eşiyile," yani erdişisiyle özdeşleşmesine bağlı olduğu inancı hakimdir.

Çinlilerde hermafrodit bir Yüce Tanrı vardır, hem karanlık hem ışık tanrısıdır; simge olarak tutarlıdır çünkü karanlık ve ışık tek bir gerçeğin iki farklı yönüdür.

161. Erdişi İnsan Miti

Pek çok inanış, "ilk insanın," atanın, hermafrodit olduğunu ileri sürer ve daha sonraki mitolojik değişiklikler "ilksel çiftlerden" söz eder. ... Adem bile, Hahamların yorumlarına göre, kimi zaman erdişi olarak karşımıza çıkar. Havva'nın doğuşu, sonuçta tek bir hermafrodit varlığın iki ayrı varlığa -dişi ve erkek- ayrılmasıdır.

Hermafrodit tanrı ve çift cinsiyetli "ata" (veya "ilk insan") miti, "mükemmel insan" olmanın koşulu olarak kabul edilen başlangıçtaki durumun dönemsel yenilenmesini amaçlayan toplu törenlere model oluşturmaktadır. Avustralyalı genç erkeği ya da genç kızı hermafrodite döndürmeyi amaçlayan erkek ve kadın sünnetleri dışında, kılık değiştirme törenlerinin hepsinin, aynı şeyin küçük versiyonları olduğunu söyleyebiliriz. Hindistan'da, Fars'ta ve Asya'nın bazı bölgelerinde, "kılık değişikliği" töreni, tarım bayramlarının çok önemli bir parçasıdır. Hindistan'ın bazı sınır bölgelerinde, erkekler kendisi de erdişi olan bitki tanrıçasının bayramında yapay göğüsler taşırlar.

Kısacası, insan zaman zaman (bir an için bile olsa) mükemmel insan olma gereksinimini hisseder; bu mükemmel insan olma halinde her iki cinsiyet, yan yana var olur; tıpkı iki cinsiyetin öteki niteliklerle ve diğer tüm sıfatlarla bir arada tanrıda var olması gibi. Kadın giysileri giymiş bir erkek, kadın olmaya çalışmaz; görünüşte

kadın gibidir ama aslında bir an için iki cinsiyeti bünyesinde birleştirir ve tüm kozmosu anlayabilecek bir duruma bürünür. ... Bir kez daha geçmiş, "tarihi" yok etme ve yeni bir yaradılışla yeni bir yaşama başlama isteğiyle karşı karşıyayız. "Kılık değiştirme" ritüeli, "orji" ritüeliyle benzer özellikler taşımaktadır: hatta "kılık değiştirmenin" genelde orji sırasında gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Bununla birlikte, bu ayinlerdeki en şaşırtıcı değişimler bunların asıl anlamını bozamamıştır: cennetteki "İlk insanla" yeniden bütünleşmek. Tüm bu ayinler, erdişi tanrı mitlerini model almaktadırlar.

Aslında insanın, aşk eylemiyle "erdişi" nitelikler kazandığı söylenebilir; çünkü aşk ilişkisinde her iki cins, karşı cinsin "özelliklerine" (zarafetle, teslimiyetle ve fedakarlıkla vb) erişip onu fetheder (şefkat, boyun eğiş, aşık erkeğin fedakarlığı vb).

162. Yenileme, İnşa, Erginleme Mitleri vb

163. Mitin Yapısı: Varuna ve Vrtra

Kozmogoni miti her biçimde ve çeşitli bakış açılarında "doğru," uygulanabilir ve kullanılabilir. Bu konuda, gerektiğinde "ruhsal gücüyle" ve "büyüsüyle" bağlayıcı olan, evrenin hakimi çok güçlü gök tanrı Varuna mitini ve yapısını örnek verebiliriz. Ama kozmik yönüyle daha karmaşık bir tanrıdır Varuna: Yalnızca gök tanrı değil daha önce de gördüğümüz gibi ay ve su tanrısıdır da. ... Varuna'da "karanlık" gücün ağır bastığı bir yön vardır. ... Varuna'nın bu "karanlık" yönü yalnızca "karanlık gök" olarak göksel anlamda alınmamalıdır, daha geniş bir anlamda, kozmik ve metafiziksel anlamda düşünülmelidir; gece, potansiyel bir güçtür, tohumdur, tezahür etmemiş alandır.

Bir yandan gece (örtülü olan), su (potansiyel, tohum), "aşkınlık" ve "edilginlik" (gök ve yüce tanrılara özgü) nitelikleri öte yandan her türden "bağlayıcılık" özellikleriyle suları "tutan" "durduran" ya da "hapseden" **Vrtra**'yla hem mitolojik hem de metafiziksel bir dayanışma gösterir. Kozmik düzlemde Vrtra da bir "bağlayıcı"dır. ... Mitin en önemli işlevlerinden birinin, doğrudan bilince olduğu kadar çok çeşitli ve karmaşık anlayışlara da hitap eden pek çok "gerçeklik" düzlemini belirlemek ve meşrulaştırmak olduğunu söyleyebiliriz. Her ikisinin de amacı, bireysel düzlemde olduğu kadar kozmik düzlemde de yaşamı durdurmak, ölümü getirmektir.

164. "Örnek Tarih" Olarak Mit

Öteki din ve büyü işlemlerinin yanı sıra mit insanı zamansız bir dünyaya sokar. ... Herhangi bir ayini gerçekleştiren kimse, kutsal olmayan zamanı ve mekanı aşar, aynı biçimde, bir mitte anlatılan olayı "taklit eden" ya da yalnızca bu miti dinleyen (bunu paylaşan) kimse de kutsal olmayan gelecekte uzaklaşır ve Büyük Zamana geçer.

Modern bakış açısıyla, mit (ve tüm dinsel deneyimler) tarihi ortadan kaldırır. Ama mitlerin çoğunun; ... meydana gelen şeyleri aktardığı için, insanların içinde yaşadıkları toplumun ve toplumun içinde bulunduğu kozmosun örnek tarihini oluşturduğunu söylemeliyiz. Kendileri bir "tarih" olmayan kozmogoni mitleri gibi değildirler. ... "tarih" değildir; söz konusu olan tekrarlanabilen (dönemsel olarak ya da değil) ve bu tekrarla anlam ve değer kazanan bir örnek tarihtir.

Mitlerin tarihsel örnekler olma işlevleri, hassas bir konudur. Çünkü ilkel insan, mitte aktarılan olayın "kanıtlarını" gösterme gereksinimi duyar.

Mitin doğru olduğunu kanıtlama ihtiyacı tarihin ve "tarih" belgelerinin" eski zihniyetteki yerlerini anlamamızı kolaylaştırmaktadır. İlkel insanın, gerçekten meydana gelmiş olaylara, özellikle de çevresinde gelişen olaylara verdiği önemi, ruhunun "gerçek olana" duyduğu iştahı, "olana" duyduğu ilgiyi ortaya koyar.

165. Mitlerin Bozulması

Örneğin, Kutlular Adası ya da Yeryüzü Cenneti miti, yalnızca dindışı zihniyetin imgelemine meşgul etmekle kalmamış, deniz keşifleri yüzyılına kadar denizcilik bilimini de etkilemiştir. Hemen hemen tüm denizciler, tamamen ekonomik nedenleri olanlar bile (Hindistan yolu), deniz seferine çıkarken Kutlular Adasını ya da Yeryüzü Cennetini keşfetmeyi *de* ister. ... Fenikelilerden Portekizlilere tüm büyük coğrafya keşiflerin arka planında bu cennet ülkeyi bulma rüyası vardır. Tüm yolculukların, araştırmaların, keşiflerin manevi bir anlamı, kültürler oluşturma gayesi mevcuttur. İskender'in Hindistan'a yolculuğu hala anlatılan bir hikayeyse bunun nedeni, tarihin mitle karışması sonucu, insanoğlunun hiç vazgeçmediği bir rüyaya "efsane bir yeri" keşfetme ihtiyacına cevap vermesidir.

Cennet özlemi, modern insanın en sıradan eylemlerinde bile varlığını sürdürmektedir. ... İlkel maneviyat, bir eylem olarak ya da insanın gerçekten başardığı bir şey olarak değil, onda özerk değerler oluşturan bir özlem olarak varlığını sürdürür: bilim, sanat, toplumsal kuram vb.

XIII. BÖLÜM SİMGELERİN YAPISI

166. Simgesel Taşlar

Dinle ya da büyüyle ilgili olup da şu ya da bu biçimde belli bir simgesellik taşımayan olguya çok ender rastlarız. ... Kuşkusuz dinle ya da büyüyle ilgili her olgu bir kratofani, hiyerofani veya bir teofanidir. ... Ama pek çok taş, dolaylı bir hiyerofani ya da kratofani aracılığıyla, yani onlara dinsel ya da büyüsel bir değer atfeden bir simge aracılığıyla dinsel ya da büyüsel bir özellik kazanabilmektedir.

Ama bir **beytel**'in (kutsal taş putlar), ya da omphalos'un, aşkın bir gerçekliği (Merkez) ifade ettiği ve bu gerçekliği kutsal olmayan mekana dahil ettiği ölçüde "merkez" simgesi olduklarını belirtmeliyiz. Hata bazı delik taşlar, yalnızca biçimlerinin çağrıştırdığı simgeler (güneşle ilgili ya da cinsel simgeler nedeniyle kutsallık kazanırlar.

Yeşimtaşı, eski Çin simgelerinde oldukça önemli bir yere sahip "değerli bir taştır." Toplumsal düzende, hükümdarlık ve güç demektir; tıpta, her derde devadır ve bedenin yenilenmesi için yutulur; aynı zamanda ruhların besini olduğu söylenir ve Taocular, bu taşın, ölümsüzlük verdiğiğine inanırlar. ... Altın gibi yeşim taşı da **yang** içerir ve kozmik enerji merkezine dönüşür.

Metafiziksel olarak "kozmozolojik" anlamdan "estetik" kullanıma doğru düşünüş, tek başına üzerinde durulması gereken ilginç bir olgudur. ... İnciye neden büyüde, tıpta ya da cenaze törenlerinde özel anlamlar yüklenmiştir? Çünkü inci "Sulardan" çıkmıştır, "aydan doğmuştur" **yin** ilkesini temsil etmektedir, çünkü tüm yaratıcılığıyla dişiliğin simgesi olan bir deniz kabuğunun içinde bulunmaktadır. ... İnci içinde biçimlendiği suların üretkenlik gücüyle donanmıştır; "aydan doğduğu" için büyüdür ve bu nedenle kadınların süsü olmuştur; deniz kabuğunun taşıdığı cinsel simgesellik, onun gerektirdiği tüm özellikleri inciyeye atfetmiştir; ceninle incinin benzerliği, inciyeye cinsel üremeye ve cinsellikle ilgili özellikler yüklemiştir. ... Bu üçlü simgesellikten (ay, su, kadın) incinin büyüyle, tıpla, cinsellikle, ölümle ilgili özellikleri türemiştir.

İnci, Hindistan'da her derde devadır; kanamalara, sarılığa, deliliğe, zehirlenmeye, göz hastalıklarına, frengiye vb iyi gelir.

167. Simgelerin Önemlerini Yitirmeleri

Görülüyor ki incinin değerli olmasının nedeni onu kuşatan imgelerdir. ... İncinin imgelerinin "kökeni," deneysel değil kuramsal ve metafizikselidir. Bu imgeler, daha sonra yorumlanmış ve çeşitli biçimlere "uyarlanmışlardır"; sonuç olarak batıl inançlar doğmuş ve bugün, incinin temsil ettiği ekonomik ve estetik değerler ortaya çıkmıştır.

Lapis lazuli, lacivert taşı, Mezopotamya'da belli bir öneme sahiptir ve kutsallığını kozmozolojik anlamına borçludur: yıldızlı geceyi ve ay tanrısı **Sin**'i temsil eder. .

Tüm taşlar ve tüm madenler "canlıdır" ve cinsiyetleri vardır; yalnızca yaşamları daha durgundur ve cinsiyetleri daha belirsizdir; uyusuk bir ritimle toprağın bağrında "yetişirler"; çok azı "olgunluğa erişir"; örneğin Hintliler, elmasa olgun anlamına gelen **pakva** adını verirler, buna karşın kristal, **kaccha**'dır yani "ham"dır.

Pek çok bölgede, değerli taşların, yılanların ya da ejderhaların başından düştüğüne inanılır. Örneğin, elmasın zehirli olduğuna inanılır ve dudaklara değdirilmemesi gerektiği söylenir çünkü yılanların boğazından çıkmıştır. ... Değerli taşların yılanların salgısından türediğine olan inanç, Çin'den İngiltere'ye kadar uzanan, oldukça geniş bir bölgeye yayılmıştır.

Bu efsanelerin... kökeni, "Hayat Ağacı"na, kutsanmış bir yere veya kutsal bir maddeye veya mutlak değerlere (ölümsüzlük, sonsuz gençlik, iyilik ve kötülük bilgisi vb) bekçilik eden "canavarlar"la (yılanlar, ejderhalar) ilgili kadim mitlerdir. ... Bu eski mitoloji temasının, birtakım bozulmalardan, değişim ve rasyonelleştirme sürecinden geçmesiyle, hazinelerle, büyümlü taşlarla ve mücevherlerle ilgili pek çok mit türemiştir. Hayat Ağacı ya da altın elmalı ağaç ya da altın post -mutlak bir gerçekliği i imgelerler (altın=zafer=ölümsüzlük)- toprağa gömümlü bir altın "hazinesidir" ve ejderhalar ya da yılanlar tarafından korunur.

... elmas -güç, bozulmazlık, ışık, erkeklik gücünün kozmik ifadesidir- bir maden olarak tüm bu özleri canlandırdığı için kutsallık kazanır. ... şifalı ve büyümlü taşların

çoğu, yılanlarla ilgili olsunlar ya da olmasınlar, zamanla metafiziksel bir temaya – "ölümsüzlük amblemlerinin koruyucu canavarı yılan temasına"- indirgenen başlangıç miti dolayısıyla yılanla ilişkilidirler.

168. Çocuksulaştırma

... çocuksulaştırma sürecinin tüm belirtilerini göstermektedir. Bu süreç pek çok yoldan işleyebilir. Bunlardan en yaygın olan ikisini ele alalım: 1. "Eğitilmiş sınıfların" paylaştığı bir simge, ilk anlamını yitirerek alt toplumsal katmalarda kullanılmaya başlanır; 2. Simges, çocuksu bir yaklaşımla ele alınır, yani tamamen somutlaşır ve ait olduğu sistemden kopar.

Afrika'nın ekvator bölgesinde, ... bir Bamba kabile reisi, antilop **ocibi**'nin yalnızca geceleri otladığını anlatır. Bu hayvan, gündüzleri uyur ya da geviş getirir; olduğu yerden hiç kıvıldamaz. Bu alışkanlık, yerlilerin antilobu sabitlik simgesi yapmalarına neden olmuştur. Yeni bir kasaba inşa edildiğinde toplu olarak antilop eti yiyenlerin, başka bir yere gidemeyeceklerine, hep burada kalacaklarına inanılır.

Simge, tutarlı ya da bozulmuş tüm toplumlarda önemli bir yere sahiptir. İşlevi tartışılmazdır: bir nesneyi ya da bir eylemi, kutsal olmayan bir deneyimin gözünde bu eylemin ya da bu nesnenin olmayacağı bir şeye dönüştürür.

169. Simgeler ve Hiyerofaniler

Pek çok işaretin ya da nesnenin bir tanrının epifanisiyle ya da "biçimiyle" (süs, takı, tanrı işaretleri; onların taktığı nesnelere vb) bütünleştikleri için değer ve kutsallık kazandıkları görülmektedir. Ama tüm imgeler bundan ibaret değildir; tanrının tarihsel "biçiminin" öncülü olan imgeler de vardır; örneğin bitki, ay, güneş, şimşek ve bazı geometrik desenlerden oluşan imgeler (haç, beşgen, eşkenar dörtgen, gamalı haç vb). Bu imgelerin pek çoğu Mezopotamya'nın dinsel tarihinde yer alan tanrılar tarafından özümsemiştir: Ay tanrısı Sin'in çarpı işareti, Şamaş'ın güneş diski vb.

Bu saptamalardan pek çok hiyerofaninin, simgeye dönüşebileceği sonucunu çıkarabiliriz. Ama imgelerin insanlığın din ve büyü tarihinde oynadıkları önemli rol hiyerofanilerin simgeye dönüşmesinden kaynaklanmaz. Simge bir hiyerofaniyi geliştirdiği ya da onun yerini aldığı için önemli değildir; hiyerofaninin oluşum sürecini devam ettirebildiği özellikle de gerektiğinde kendisi de bir hiyerofani olabildiği, yani başka hiçbir "ifadenin" ortaya koyamayacağı kutsal ya da kozmolojik bir gerçekliği ortaya koyduğu için önemlidir.

Bir hiyerofaninin dinsel deneyim içinde bazı kopuklukları önceden varsaymasına karşın (çünkü şu ya da bu biçimde kutsalla kutsal olmayan arasında bir kopukluk oluşur ve birinden ötekine sürekli bir geçiş vardır; bu da din yaşamının "özünü" oluşturur), simge, insanın sürekli olarak kutsalla dayanışma içinde bulunmasını sağlar (ancak bu, insanın bir an için bilincine varabildiği karmaşık bir dayanışmadır).

170. Simgelerin Tutarlılığı

Daha kesin bir dille ifade edersek "simge" terimi; ancak bir hiyerofaniyi devam ettiren ya da başka bir dinsel büyüsel biçim yoluyla (ayın, mit, tanrısal biçim vb)

ifade edilemeyen bir şeyi "ifşa eden" simgeler için kullanılır. Daha geniş anlamda bakarsak, (herhangi bir nesnede "somutlaşan" büyüsel-dinsel, gücü bir biçimde "simgeleyen") en basit kratofaniden belli bir bakış açısıyla tanrının insanda enkarnasyonu mucizesinin "simgesi" olarak görülen İsa'ya kadar her şey simge olabilir ya da simge rolünü üstlenebilir.

Etnoloji, din tarihi ve felsefe, "simgenin" her iki anlamını da kabul eder ve daha önce de saptadığımız gibi her iki anlam, tüm insanlığın din ve büyü deneyimine dayanmaktadır.

Suya batırmanın taşıdığı simgelerin (vaftiz, tufan, "Atlantis'in batması"), suyla arınma simgesinin (vaftiz, cenaze törenlerinde ölüyü yıkama), kozmogoni simgesinin (sular, "lotus" ya da "ada" vb) tutarlılıkları, bize, oldukça eklemli bir "sistemle" karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir; küçük ölçekli olsa da ancak bir simge (örneğin tufan veya vaftiz) yoluyla daha kesin bir şekilde ifşa edilir ve tüm hiyerofanilerde gösterilse de yalnızca tam olarak su simgeciliğinde ifşa olunur.

Duruma göre gök simgeleriyle, toprak simgeleriyle, su, güneş, uzay, zaman simgeleriyle karşı karşıya kalmaktayız. ... Çünkü bir simge, sizin onu anladığınızla ya da anlayamadığınızla ilgilenmez, her tür değişime karşın sürekliliğini sağlar ve bir kere gözden kaybolursa bile, binlerce yıl önce kaybolan ama sonra yeniden "keşfedilen" tarihöncesi simgeler gibi, özünü sürekli korumaya devam eder.

... günümüz "ilkellerinin," suya batırma ayininin, bir tufana ya da bir kıtanın okyanusa gömülmesine gönderme yaptığını ve her iki durumun da "eski bir biçimin" suyun içinde eriyip "yeni biçimin" doğmasını işaret ettiğini anlayıp anlamamaları gerçekten önemli değildir.

Simgenin belli başlı özelliklerinden biri, ortaya koyduğu anlamların eş zamanlı oluşudur. ... Örneğin, "karanlık-ışık" ikilisi, kozmik "günle" kozmik "geceyi," herhangi bir biçimin ortaya çıkıp kaybolmasını, ölümü ve yeniden dirilişi, Kozmosun yaratılışını ve yok oluşunu, gizli olanla açık olanı vb aynı anda ifade eder. ... Çin'de, bir insanın taşıdığı yeşim taşlarının, renkleri, sayısı ve dizilişi bu kimseyi, kozmosla ya da mevsimlerle uyum içine sokmakla kalmaz bu kimsenin "kimliğini" de ortaya koyar; örneğin genç bir kız mı, evli mi ya da dul mu olduğu, hangi toplumsal sınıfa ait olduğu ve hangi aileden geldiği, nereli olduğu ve nişanlısının ya da eşinin gurbette olup olmadığı vb ortaya çıkar.

Bu nedenle simge, belli bir topluluğa ait kişilerin, anlayabildiği bir "dildir." Bu "dil," simgeyi taşıyan kimsenin toplumsal sınıfını "tarihsel" ve ruhsal durumunu ve toplumla ve kozmosla ilişkilerini aynı düzeyde ifade eder. ... Kısacası, insanların üzerinde taşıdığı simgeler, insanı, bir yandan kozmosla öte yandan ait olduğu toplulukla uzlaştırır; bu topluluktan herhangi biri, yalnızca simgelere bakarak bu kişinin asıl kimliğini kavrar. Pek çok anlamın eşzamanlı olarak ifade edilmesi, kozmosla uyum, toplum içinde saydamlık; tüm bu işlevler, aynı niyeti aynı eğilimi ortaya koyarlar. Her şey tek bir amaca yöneliktir: parçanın, yani kozmostaki ve toplum içindeki insanın, sınırlarının kaldırılması ve bunun daha 'geniş' bir birlikle

toplumla ya da evrenle (asıl kimliğinin ve toplumsal durumunun açıklığı ve kozmik ritimlerle kurduğu uyum sayesinde) bütünleşmesi.

171. Simgelerin İşlevleri

Simgeye dönüşen bir nesne, hiyerofaninin kutsalı bütünüyle cisimlendirmesi ve tek başına tüm kutsallığı ifade etmesi gibi, bütünüle örtüşmek ister. ... Bütünüle örtüşme isteği, "bütünü" bir sisteme dahil etme eğilimi, çok yönlülüğü tek bir "duruma" indirgeyerek onu olabildiğince saydamlaştırma çabası olarak görülmelidir.

Bu "bağlama" ve "çözme" imgeleri, insanın evrendeki sınırlı konumunu ortaya koyar; bu konumu, başka hiçbir hiyerofani bu biçimde ortaya koyamaz; hatta insanın kozmostaki konumunun bilincine ancak bu bağ imgeleriyle vardığını ve onu kendine tutarlı bir biçimde açıklayabildiğini ileri sürebiliriz.

172. Simgelerin Mantığı

Bu noktada, "simgelerin mantıklı" olduğunu daha doğrusu "simgelerin," hangi nitelikte ya da hangi düzlemde olursa olsunlar her zaman tutarlı ve düzenli olduğunu belirtmeliyiz. Simgenin mantığı, din tarihi alanının dışına çıkar ve felsefenin alanına taşar. ... bilinçaltı kurgular olarak adlandırılan kurgular (rüyalar, fanteziler, imgeler) bir yandan yükselme ayınlarına ve mitlerine öte yandan yükselmenin metafiziğine tamamen uyan bir yapıya ve anlama sahiptirler.

Din tarihinin hemen hemen her alanında bizim çocuksuluk olarak nitelediğimiz bir olguya, arketipin "basit" taklidi olgusuna rastlamaktayız. Çocuksuluğun hiyerofanileri sonsuza kadar uzatmak istediğini saptamıştık: Başka bir deyişle kutsalı herhangi bir parçaya oturtmak istediğini, yani olabildiğince bütünü basit bir parçanın içine yerleştirmek istediğini saptamıştık. ... çocuksuluk, her zaman kolaycılık, mekaniklik hatta yapaylık etiketi taşır.

Simge, ayrıık düzlemleri ve görünüşte indirgenemez gerçeklikleri özümser, özdeşleştirir ve birleştirir. Dahası, din ve büyü deneyimi, insanın kendisinin de simgeye dönüşmesini sağlar. ... Kozmik mitler ve tüm ayinler ilkel insanın varoluşsal deneyimleri olarak kabul edilebilirler; ilkel insan kaybolmamıştır, bir mite karıştığında ya da bir ayine dahil olduğunda "var olan" olarak kendini unutmamıştır; aksine, kendini bulmuş, kendini anlamıştır çünkü bu mitler ve bu ayinler makrokozmetik olayları anlatırlar, yani insanlarla ilgili, yani "varoluşsal" olayları aktarırlar. İlkel insan için, gerçekliğin tüm düzlemleri, mükemmel bir geçirgenliğe sahiptir öyle ki, onun yaldızlı bir gecede hissettiği heyecanla modern insanın en "özel" en kişisel deneyimi tamamen aynı duygu düzleminde; ve bu nedenle, ilkel insanın özerk varlığı, simge sayesinde, günümüz insanının, uygar insanın parçalı ve yabancılaşmış deneyimine indirgenemez.

SONUÇ

Kutsal tanımlamanın en basit yolu hala kutsalı, kutsal olmayanla kıyaslamaksa da ... Gelişmiş düzeydeki bazı dinsel deneyimler, tüm, evreni kutsalla özdeşleştirmektedirler.

Bir din adamının ideali, yaptığı her şeyin bir ayin havasına sahip olması başka bir deyişle kurban olarak görülmesidir. Tüm eski ya da geleneksel toplumlarda, imanın kanıtı, her insan için bu türden bir adama eylemi ne katılmaktır. Bu açıdan bakıldığında her eylem dinsel eyleme dönüşebilir, aynı biçimde her kozmik nesne, bir hiyerofaniye dönüşebilir.

Bununla birlikte, karşıt bir eğilim de gözlemlenir: kutsala direniş. ... Bu direniş, insan, kendini tam bir kutsallık isteğiyle karşı karşıya bulduğunda ve büyük bir karar almaya itildiğinde daha açık bir biçimde ortaya çıkar: kutsal değerleri tamamen ve geri dönüşü olmadan kabul etmek ya da onlara karşı daha mesafeli bir davranış sergilemek.

Kutsala direnmek, varoluşçu metafizik için özgünlükten kaçışla aynı anlama gelmektedir.

Bağdaştırmacılığa din tarihinin her aşamasında rastlamaktayız. Yakın tanrısal biçimlerle özdeşleştirilmemiş, uzun bir özümleme sürecinden geçmemiş ne bir toprak ruhu nede bir kavim tanrısı vardır. ... Böylece din tarihini bir baştan öbür başa kat eden bir olgu ortaya çıkmaktadır: her tür din olgusu, gelişebilir, arınabilir, güzelleşebilir; örneğin bir kavim tanrısı yeni bir epifani aracılığıyla tek tanrılı bir dinin Tanrısı, sıradan bir taşra tanrıçası, Evrenin Anası olabilir.

Temel dinsel tavırların, insanın, evrendeki konumunun bilincine vardığı andan itibaren ilk ve son kez belirlenmiş olması, "tarihin" dinsel deneyim açısından hiç bir sonuç doğurmayacağı anlamına gelmez. Aksine, insanın yaşamıyla, - maddi yaşam da dahil - ilgili her şeyin dinsel deneyimde bir yankısı vardır. Av, tarım, madencilik vb tekniklerinin bulunuşu, insanın günlük yaşamını değiştirmekle kalmamış ruhsal dünyasını da zenginleştirmiş hatta belli bir ölçüde geliştirmiştir. ... Zerdüş tarafından geliştirilen dinsel devrimin temel öğelerinden biri, kanlı kurban törenlerini reddetmesidir. Bu davranışın arkasında, tüm nedenlerin yanı sıra, hayvancılıktan tarıma geçen bir toplumun ekonomik çıkarları yatmaktadır. Ama bu tarihsel olay Zerdüş tarafından dinsel bir bakış açısıyla yorumlanmıştır: onun sayesinde kanlı kurban törenlerinin kaldırılması, ruhsal bir disiplin ve ruhun yükselme araçlarından biri olmuştur; bu tür kurban törenlerinin reddi, tapma eylemine yeni bir bakış açısı getirmiştir; kısacası, tarihte gerçekleşen bir olay, yeni bir dinsel deneyim yaşanmasına ve yeni ruhsal değerler kazanılmasına neden olmuştur. Ama bunun tam tersi yönde gelişmeler de yaşanabilir.

Tarih, yeni dinsel deneyimler getirirse veya var olan deneyimleri felce uğratsa da dinsel deneyim gereksinimini yok edememiştir.